

Jubileumi Rákóczi Évek 5.

2003–2011

**Istennel a hazáért
és a szabadságért**

JUBILEUMI RÁKÓCZI ÉVEK 5.

2003–2011

Istennel a hazáért és a szabadságért

JUBILEUMI RÁKÓCZI ÉVEK 5.
2003–2011

**Istennel a hazáért
és a szabadságért**

Kiadja
a Partiumi és Bánsági Múemlékvédő
és Emlékhely Társaság

Nagyvárad,
2012

Szerkesztette:
Dukrét Géza

Szövegkorrektúra:
Mihálka Magdolna

Címlapon:
II. Rákóczi Ferenc – Mányoki Ádám festménye

Hátlapon:
a Borsiban található II. Rákóczi Ferenc-mellszobor

Készült
a Bihar Megyei Tanács RMDSZ Frakciójának

és a Bihari Református Egyházközség
támogatásával

Készült a nagyvárad ~~eu~~roprint nyomdában

BEVEZETŐ

A Jubileumi Rákóczi Évek tevékenységeiről

A 2003. március 14-én Kolozsváron megtartott Márciusi Fórum, Tőkés László püspök javaslatára, Határozatban hirdette meg a Jubileumi Rákóczi Éveket (2003–2011). A Fórum egy történészekből álló szakbizottságot kért fel az eseménynaptár kidolgozására. Ennek elvégzését a Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Bizottság munkatársai vállalták, akik kidolgozták a nyolcéves keretprogramot. Ennek alapján különböző helyszíneken tudományos ülésszakokat szerveztünk, emlékkirándulásokat emléküléssel egybekötve. Az elhangzott előadások alapján megjelent a *Jubileumi Rákóczi Évek* című könyvsorozatunkban eddig négy kötet, s elkészült az ötödik, a záró kötet; Ezekon kívül vetélkedőket szerveztünk középiskolásoknak, történelmi, néprajzi pályázatot hirdettünk meg.

2003. május 10-én indult a Jubileumi Rákóczi Évek megnyitó ünnepe Nagyváradon. A tudományos emlékülés az Egyházkerületi Székház dísztermében volt. Az ülést dr. Hermán M. János előadó-tanácsos köszöntötte. Megnyitó beszédet Dukrét Géza tartott. Ezután a következő előadások hangzottak el: Kupán Árpád: Tragikus emberi sors, dicső történelmi szerep – II. Rákóczi Ferenc élete; Dr. Tamás Edit: II. Rákóczi Ferenc és Sárospatak; Dr. Ágoston István György: A Rákóczi-szabadságharc gyökerei; Borbély Gábor: A Rákóczi-szabadságharc eseményei a Partiumban; Nánási Zoltán: A kurucok szabadságharca Székelyhíd környékén; Lakóné Hegyi Éva: II. Rákóczi Ferenc zsidói csatája és annak emlékezete az utókorban; Mihálka Zoltán: A Rákóczi-szabadságharc történelmi jelentősége. Az előadások után dr. Tamás Edit, a sárospataki Rákóczi Múzeum főmuzeológusa nyitotta meg a fejedelem és családja emlékét idéző kiállítást.

Délután az ünnepség a nagyvárad-újvárosi templomban folytatódott. Igét hirdetett Tőkés László püspök. Sándor Lajos előadó-tanácsos kihirdette a 2003 és 2011 között tartandó Jubileumi Rákóczi Évek megkezdését. Ezután dr. Hazl József, a Rákóczi Szövetség elnöke mondott köszöntőt, majd előadást tartott dr. Csetri Elek akadémikus II. Rákóczi Ferenc és az európai gondolat címen. A rendezvény műsorral ért véget.

Június 20–21. – Szinérváralján tartotta közgyűlését a református egyházkerület, amelyen Dukrét Géza ismertette a Jubileumi Rákóczi Évek keretprogramját.

Június 30.–július 5. – Nyíregyházán szervezték meg a XXXI. Honismereti Akadémiát. Dukrét Géza, a Rákóczi-szabadságharc témájú szekcióban, előadást tartott II. Rákóczi Ferenc kapcsolata a Partiummal és Erdéllyel címen.

2003. július 19-én kirándulást szerveztünk II. Rákóczi Ferenc nyomában elnevezéssel, Zsibó–Hadad–Bogdánd–Szatmárnémeti–Kismajtény–Bihar útvonalon. Idegenvezetők voltak Lakóné Hegyi Éva, Dukrét Géza, Borbély Gábor, besegített még Erdei János.

2003. augusztus 28–31. között kirándulást szerveztünk a Bánságba, II. Rákóczi Ferenc hamvainak nyomában címmel, a következő útvonalon: Temesvár – Buziásfürdő – Resicabánya – Orsova – Herkulesfürdő – Karánsebes – Lugos – Temesvár – Nagyvárad.

2003. szeptember 5–7. között tartott IX. Partiumi Honismereti Konferencián, Hegyközkovácsiban, a következő előadások hangzottak el: Hajdú Jenő (Borsi): A nagyságos fejedelem szülőháza; Dr. Szénássy Zoltán (Révkomárom): Kuruc világ Komárom megyében; Hitter Ferenc (Felsőbánya): Pintye havasi betyár vagy Rákóczi kuruca 1703 augusztusában; Fazekas Lóránd (Szatmárnémeti): A majtényi fegyverletétel emlékoszlopa; Pálkovács István (Temesvár): II. Rákóczi Ferenc fejedelem hamvainak útja a Bánságban – 1906; Nagy Aranka (Nagyvárad): Mányoki Ádám – II. Rákóczi Ferenc arcképfestője.

Október 29. – Az Újfehértói Városi Múzeum meghívására Dukrét Géza előadást tartott a helybeli pedagógusoknak II. Rákóczi Ferenc kapcsolata a Partiummal és Erdéllyel címen, majd leleplezték a szabadságharc és II. Rákóczi Ferenc emlékét megörökítő domborművet a múzeum falán.

2003. november 2-án megemlékező ünnepi istentiszteletet tartottunk Tenkén, a református templomban. Tőkés László püspök igehirdetése után előadást tartott Kupán Árpád a Rákóczi-szabadságharcról és Borbély Gábor a győztes kimenetelű bélfenyéri csatáról. Délután Bélfenyéren kopjafát avattunk a csata emlékére, a régi temetőben. Beszédet mondott Tőkés László püspök, Berke Sándor tenkei lelkipásztor és Szabó Ödön történész. Az avatóbeszédet Dukrét Géza tartotta, majd a kopjafát megkoszorúztuk.

November 11. –Tőkés László püspökkel és Gellért Gyula generális direktorral együtt Dukrét Géza elnök részvett Hajdúszoboszlón egy egyetemes egyeztető értekezleten. Egyeztették a Partium, Hajdú-Bihar

megye, Kárpátalja és Felvidék a Bocskai- és Rákóczi-szabadságharc megemlékező programjait.

November 28. – Elkészült a Jubileumi Rákóczi Évek füzeteinek első száma. Ez a következőket tartalmazza: A nyolcéves keretprogram és eseménynaptár; II. Rákóczi Ferenc életének és harcainak kronológiája; II. Rákóczi Ferenc emlékezete: a szabadságharc dokumentumai, a nagy fejedelem vallomásai, önéletrajza, a kortársak és történészek jellemrajzai; Helynévmutató a Rákóczi-szabadságharc erdélyi eseményeihez; Pályázati felhívások.

November 29-én az úJVárosi református templomban, Bihar a Rákóczi-szabadságharcban címen tudományos ülészakot tartottunk, ahol a következő előadások hangzottak el: Kupán Árpád: Rákóczi-kultusz Nagyváradon; Nánási Zoltán: A Rákóczi-szabadságharc Székelyhíd környékén; Borbély Gábor: A Rákóczi-szabadságharc Bihar megyében.

Március 27-29. – Résztvettünk Borsiban, a II. Rákóczi Ferenc szülőhelyén rendezett ünnepélyen, közös szervezésben a Királyhágómelléki Református Egyházkerülettel. Ötven személyes csoporttal indultunk Nagyváradról, köztünk a Lorántffy Zsuzsanna Református Gimnázium tizenöt diákjával. Az első nap a miskolci Belvárosi Református Egyházközség fogadott minket. Délután Balassa Zoltán helybeli történész vezetésével megtekintettük Kassa városát, a dóm alagsorában levő Rákóczi-sírokat. Este Hajdú Jenő, a II. Rákóczi Ferenc Emléktársaság elnöke, mint házigazda várt bennünket Borsiban, s elkísért szálláshelyünkre, Szőlőskére. Vasárnap délelőtt egy Bodrog-közi kirándulást szerveztünk. 13 órakor kezdődött a nagyságos fejedelem születésének 328. évfordulója tiszteletére rendezett ünnepség. A várpalotában tartott istentisztelet után, melyen Erdélyi Géza, a Szlovákiai Református Egyház püspöke szolgált, az ünnepség a vár előtt álló Rákóczi-szobor előtt folytatódott. A Himnusz eléneklése után Hajdú Jenő nyitotta meg az ünnepséget. Ünnepi beszédet tartott Tőkés László püspök, Hegedűs Lőránt püspök, Hazli József, a Rákóczi Szövetség elnöke, Nick Ferenc, a Falvak Kultúráért Alapítvány elnöke és Dukrét Géza, a PBMEB elnöke. Szavalat után, zenei kíséret mellett következett a koszorúzás, a végén elénekeltek a Szózatot.

A harmadik nap, Sárospatakon, Virág Sándor lelkipásztor várt bennünket. Megtekintettük a református kollégium könyvtárát, a kollégium múzeumát, majd a Rákóczi-várkastélyt. Hazafelé menet megálltunk városnézésre Tokajon.

Május 2. – Könyvbemutató az olasz református templomban, *Istennel a hazáért és a szabadságért* címen a Jubileumi Rákóczi Évek II. füzetét Dukrét Géza ismertette a Varadinum-ünnepek nyitó napján.

Május 8-án, a Pályázati díjkiosztó ünnepségen a következő dolgozatokat bíráltuk el: Ábrám Sárközi Lídia (Szatmárnémeti): A Szatmári Németi Református Egyház élete II. Rákóczi Ferenc szabadságharca idején. Mikló Malvina Krisztina (Nagyvárad): A Rákóczi-szabadságharc emlékezete. Bancsi Botond Csaba (Gyergyószentmiklós): Isten és Szabadság. Mészáros István (Marosvásárhely): Istennel a hazáért és a szabadságért. Tőkés Máté (Nagyvárad): II. Rákóczi Ferenc száműzetésben. Rocska Nancy (Nagyvárad): A Rákóczi-szabadságharc és a kuruc költészet. Szabó Károly (Nagyvárad): A Rákóczi-szabadságharc emlékezete. Jakab Ernő (Nagyvárad): A Rákóczi-szabadságharc a Partiumban és a Bánságban.

Október 16. – A Jubileumi Rákóczi Évek (2003–2011), a Bocskai-évek (2004–2006) és a Balassi-jubileumi év keretében tudományos ülészakot szerveztünk, közösen a Királyhágómelléki Református Egyházkerülettel, a Lorántffy Zsuzsanna Református Egyházi Központban. Megnyitó beszédet mondott Tőkés László püspök, Dukrét Géza elnök és dr. Kreczinger István, a Bocskai Szövetség elnöke. Majd a következő előadások hangzottak el: Dr. R. Várkonyi Ágnes emeritus professzor: Közép-Európa II. Rákóczi Ferenc politikájában; Dr. Magyar András: II. Rákóczi Ferenc fejedelemsé válságának néhány kérdése; Mészáros Kálmán: A Partium közjogi helyzete a Rákóczi-szabadságharcban; Seres István: A sólyomkői vár Rákóczi-kori védelme Szoboszlai Sámuel levelezése tükrében; Sárkány Viola: Hol született Bocskai István?; Dr. Nyakas Miklós: Bocskai István és a hajdúk; Dr. Csorba Csaba: Bocskai István csatái; Kupán Árpád: Balassi Bálint, a végvári vitéz és reneszánsz költő. Délután ünnepi műsor következett az egyházkerületi székház dísztermében.

November 6. – Pályázati díjkiosztó ünnepség. A Rákóczi-szabadságharc és Erdély címen pályázatot hirdettünk az erdélyi és partiumi felekezeti iskolák számára. A beérkezett dolgozatokból nyolcat lehetett elbírálni. A pályázatok elbírálása azok megvédése által történt. A zsűri tagjai Csúry István főjegyző, Kupán Árpád, Borbély Gábor és Dukrét Géza voltak. A dolgozatok meghallgatása után a következő sorrend alakult ki:

I. díj: Nyulas Terézia: A kuruc seregek fegyverzete.

Segítő Mária Római Katolikus Gimnázium, XII. o.

II. díj: – Berke Anna: A kuruc sereg és fegyverzete.

Lorántffy Zsuzsanna Református Gimnázium, XI. o.

- Iochom Zsolt: Rákóczi-kultusz. Kézdivásárhelyi Református Kollégium, IX. o.
- III. díj: - Földi Tibor: A szatmári béke és előzményei. Szatmári Református Gimnázium, XII. o.
- Erdei János: A zsigóci csata. Lorántffy Zsuzsanna Református Gimnázium, XII. o.
- Oklevelet kaptak:
 - Eszenyei Péter: A várad-olaszi palánkvár eleste. Lorántffy Zsuzsanna Református Gimnázium, XI. o.
 - Adorjáni Tünde: II. Rákóczi Ferenc és kurucai. Kolozsvári Római Katolikus Gimnázium, XI. o.
 - Diós István: II. Rákóczi Ferenc, Erdély fejedelme. Lorántffy Zsuzsanna Református Gimnázium, XII. o.

2005. április 2-án a Partiumi Keresztény Egyetem Bolyai-termében tartottuk a Partiumi Honismereti Találkozót. Itt hangzott el többek között, Nagy Aranka Bárkányi János a Rákóczi-család gyóntatója és bizalmasa című előadása.

2005. szeptember 24–25. között egyesületünk, közösen a Királyhá-gómelléki Református Egyházkerülettel, emlékkirándulást szervezett Ónod-Eger útvonalon, II. Rákóczi Ferenc Magyarország vezérlő fejedelemmé választásának 300. évfordulója tiszteletére.

Szombat délelőtt Ónodon az Ónodi Lorántffy Zsuzsanna Honismereti Egyesület tagsága, élén dr. Ágoston István elnökkel, fogadta a társaságot. A program nyitó áhítattal kezdődött a református templomban, Victor Anna lelkipásztor szolgálatával, majd dr. Ágoston István üdvözölte a partiumiakat, Dukrét Géza köszöntötte a helybelieket. Ezután megtekintettük az ónodi várat, ahol Tomka Gábor régész ismertette a vár történetét és a most zajló régészeti kutatások és restaurálások eredményeit. Ezután meglátogattuk a helyi tájház gazdag gyűjteményét. A déli harangszó elhangzásakor ünnepélyesen megkoszorúztuk Lorántffy Zsuzsanna szobrát.

Egerben dr. Kádár Zsolt esperes várt minket a Kálvin Házban. Röviden ismertette a református egyház helyzetét a városban, az Egervölgyi Református Egyházmegyét, valamint a Kálvin Ház történetét és szerepét. Ezután városnézésre vitt bennünket, bemutatva a város központját. Vasárnap 10 órától ünnepi istentiszteleten vettünk részt a református templomban. Ezen jelen voltak lelkipásztorok, a Szent György Lovagrend tagjai, fertálmesterek, cserkészek, valamint meghí-

vott vendégek a Partiumból, Ónodról, Szécsényből és az Egyesült Államokból. A vendégeket dr. Kádár Zsolt esperes köszöntötte, ígét olvasott fel Csúry István főjegyző. Tőkés László püspök hirdetett ígét, kiemelve a vezérlő fejedelem, II. Rákóczi Ferenc önfeláldozó harcát a szabadságért. 12 órakor emléktáblát avattunk a Kálvin Házban. Dr. Kádár Zsolt esperes és Tőkés László püspök bevezetője után Dukrét Géza tartotta az avatóbeszédet. Éneklés közben Tőkés László püspök leplezte le II. Rákóczi Ferenc tűzzománc emléktábláját, majd a partiumi küldöttség nevében Dukrét Géza helyezte el a kegyelet koszorúját.

15 órától ökumenikus istentisztelet volt az Egri Bazilikában. Dr. Seregély István egri érsek és Tőkés László püspök szolgáltak. Mindketten kiemelték a Rákóczi-szabadságharc jelentőségét, nemzetünk mai problémáit, az ökumenizmus fontosságát, a magyar nemzet egységét, határok felett. Majd közösen elénekeltük a magyar és a székely himnusz. A rendkívül bensőséges istentiszteletet az is mutatta, hogy a megjelentek nagy része sírt a meghatottságtól. Ritkán lehetünk szemtanúi egy ilyen megnyilvánulásnak magyarországiak és erdélyiek közösségében, ökumenikus keretek között.

Rendezvényünk tudományos ülészakkal folytatódott az egri vár gótikus püspöki palotájában. Az egybegyűlteket dr. Petercsák Tivadar, a Dobó István Vármúzeum igazgatója üdvözölte. Dukrét Géza elnök bevezetőjében ismertette a Jubileumi Rákóczi Évek programját, s beszámolt az eddigi rendezvényekről, majd a következő előadások hangzottak el: dr. Csohány János professzor: II. Rákóczi Ferenc vallásügyi politikája; dr. Ágoston István egyháztörténész: II. Rákóczi Ferenc vallásossága; Kupán Árpád történész: Bihar megye és Várad a Rákóczi-szabadságharc idején.

2005. november 13-án emléktáblát avattunk Zsibón, a csata emlékére. Az ünnepséget a református templomban szervezték. Csomay Árpád generális direktor mondott ígét. Molnár Endre helyi lelképásztor üdvözlő beszéde után Borbély Gábor tartott előadást A zsibói csata címen. A szilágysomlyói Báthory István cserkészcsoport ünnepi műsort mutatott be, Erdei János tanár, cserkészcsoport vezetőjével. A Himnusz eléneklésével zárult a templomi megemlékezés. Ezután kivonultunk a templom udvarára, ahol Dukrét Géza avatóbeszédet mondott. Lelepleztük a templom külső falán elhelyezett emléktáblát, melyet Csomay Árpád generális direktor áldott meg. A Szózat eléneklésével zártuk az ünnepséget.

December 2. – A Partiumi Keresztény Egyetem dísztermében mutatja be a Szigligeti társaság Páskándi Géza: *A hazáért és a szabadságért* című

darabját. Az előadás előtt Dukrét Géza bemutatta a Rákóczi-könyvsorozatunk harmadik számát.

2006. március 24–26. – A Magyar Szent Korona Szövetség által restauráltatott, II. Rákóczi Ferenc szülőszobájának avató ünnepe Borsiban. Az első nap vetített előadásokat mutattak be Sátoraljaújhelyen, az ottani iskolai bentlakásban. Másnap délelőtt előadások hangzottak el Borsi kultúrházában. Dukrét Géza Rákóczi és Erdély kapcsolatáról tartott előadást. Délután emlékszoba-avatás volt a Rákóczi-várkastélyban. Harmadnap délelőtt ökumenikus istentisztelet volt Borsiban, a görög-katolikus templomban.

2006. május 20-án tartott pályázati díjkiosztó ünnepségen ebben a témában csak diák kategóriában érkezett dolgozat: Tőkés Ilona: II. Rákóczi Ferenc erdélyi fejedelemsége; Kiss Éva: Út a szabadságig – II. Rákóczi Ferenc; Király Ildikó: II. Rákóczi Ferenc művelődéspolitikája.

Szeptember 1–3. között Szilágycsehen, a példásan restaurált református templomban szerveztük meg a XII. Partiumi Honismereti Konferenciát. Borbély Gábor (Nagyvárad) Bocskai István szabadságharcáról, Kupán Árpád (Nagyvárad) II. Rákóczi Ferenc művelődéspolitikájáról érkezett.

2006. november 18-án konferenciát tartottunk a Lorántffy Zsuzsanna Református Egyházi Központban, ahol a következő előadások hangzottak el: Dr. Kovács Sándor Iván (Budapest): „A meghitt fürtös Rákóczi-fej”. A fejedelem mint politikus és a néphagyomány Rákócziája; Kiss Endre József (Sárospatak): Könyvkultúra a Fejedelem környezetében; Lukács Olga (Kolozsvár): II. Rákóczi Ferenc oktatás és művelődéspolitikája; Kupán Árpád (Nagyvárad): II. Rákóczi Ferenc művelődéspolitikája; Dr. Nyakas Miklós (Hajdúböszörmény): A bécsi békekötés; Sárkány Viola (Kismarja): A fejedelmi háztól a fejedelmi sírba; Dukrét Géza (Nagyvárad): Száz évvel ezelőtt hozták haza a Fejedelem hamvait.

2007. április 1. – II. Rákóczi Ferenc születésének évfordulója alkalmával a borsi várkastélyban Dukrét Gézát kérték fel az új emléktábla leleplezésére, közösen a sátoraljaújhelyi polgármesterrel.

2007. május 5-én értékeltük ki, a Varadinum-ünnepségek keretében, a 2006 novemberében meghirdetett pályázatunkat, amelyre a következő pályamunkák érkeztek be, a többi dolgozattal együtt: felnőtt kategóriában: Kovács Rozália (Érmihályfalva): Gencsy Zsigmond, Rákóczi „mezei hadainak ezeres-főkapitánya”; Mandula Tibor (Szatmárnémeti): II. Rákóczi Ferenc erdélyi fejedelemmé való beiktatásának előzményei.

A konferencia előadói 2006. november 18-án a Lorántffy-központban

Diák kategóriában: Lázár Mónika: Rákóczi Erdélyben; Vági Tímea Edina: Az országért – II. Rákóczi Ferenc Erdélyben; Szakács Orsolya: A magyar nemzet egysége. Rákóczi Erdélyben.

2007. augusztus 31. – szeptember 2. között szerveztük meg a XIII. Partiumi Honismereti Konferenciát Szatmárnémetiben. Itt a következő előadások hangzottak el: Kupán Árpád (Nagyvárad): II. Rákóczi Ferenc erdélyi fejedelemmé választása; Dr. Csorba Csaba (Budapest): Várak a Tiszántúlon a Rákóczi-szabadságharc időszakában; Nagy Aranka (Nagyvárad): II. Rákóczi Ferenc diplomáciája; Starmüller Géza (Kolozsvár): Szatmár vára. Bocskai István címere.

2010. április 9–11. – A Jubileumi Rákóczi Évek keretében kirándulást szerveztünk a Felvidékre, a következő útvonalon: Miskolc – Kassa – Csécs / Borsi – Jászói apátság – Szepsi városnézés – Torna – Csécs / Széphalom – Sátoraljaújhely – Sárospatak. Meglátogattuk Kassán II. Rákóczi Ferenc síremlékét a dómban, a Rodostói-házat, koszorúztunk szülőhelyén, a borsi várkastélyban. Harmadik nap meglátogattuk Széphalmon a Magyar Nyelv Múzeumát, Kazinczy sírját, Sárospatakon pedig a református kollégium nagykönyvtárát.

2011. március 19. A Jubileumi Rákóczi Évek záróülése – Nagykároly. Az ülést a Nagykárolyi Esperesi Hivatal üléstermében rendezték. A több mint hetven személy színültig megtöltötte a termet. Az ülést megtisztelte jelenlétével Csűry István református püspök, Nagy Sándor esperes, dr. R. Várkonyi Ágnes akadémikus asszony Budapestről, dr. Csorba Csaba, a Kazinczy Ferenc Társaság alelnöke Sátoraljaújhelyről, Kiss Endre József, a Sárospataki Református Kollégium nagykönyvtárának igazgatója, a Kazinczy Társaság titkára, az isaszegi Határon Túli Magyar Emlékhelyekért Alapítvány kilenctagú küldöttsége, Révász Gizella elnök vezetésével, dr. Dénes Zoltán debreceni egyetemi tanár. Áhítatot Csűry István püspök tartott. Dukrét Géza beszámolt a Jubileumi Rákóczi Évek nyolcéves tevékenységéről. Ezután öt előadás hangzott el: Szöcs Péter (Szatmárnémeti): A szatmári vár a Rákóczi-szabadságharc alatt. Hágó Nándor (Nagykároly): Károlyi Sándor a hadvezér és a gazda. Dr. R. Várkonyi Ágnes (Budapest): II. Rákóczi Ferenc és a szatmári béke. Lukács Olga (Kolozsvár): Rákóczi sorsdöntő találkozója a kamalduliakkal. Kupán Árpád (Nagyvárad): II. Rákóczi Ferenc életművének időszerűsége. Kiss Endre József (Sárospatak): Miért érezheti magáénak II. Rákóczi Ferenc kegyességét valamennyi keresztyén felekezet? Ezután egy könyvbemutató következett: a Rákóczi-könyvsorozat IV. kötetét Dukrét Géza ismertette. Délután megkoszorúztuk a majtényi emlékművet.

R. Várkonyi Ágnes akadémikus előadást tart

A záróülés hallgatói

Koszorúzás a majtényi emlékműnél

Összegzésként elmondanám, hogy összesen tizenegy tudományos ülészakot szerveztünk, különböző helyszíneken, ahol 60 előadás hangzott el. Az elhangzott előadások alapján eddig négy kötet jelent meg, Jubileumi Rákóczi Évek – Istennel a hazáért és a szabadságért címen. A négy meghirdetett pályázatra 23 dolgozat érkezett, amelyeket felnőtt és diák kategóriában bíráltak el, átadva díjakat és könyveket. Rákóczi nyomában hét kirándulást szerveztünk, egy kiállítást nyitottunk meg, kopjafát avattunk Bélfenyéren, emléktáblát lepleztünk le Egerben, Zsibón és Borsiban. Úgy érzem, hogy a 2003-ban összeállított nyolc éves programunkat nagyjából betartottuk, véleményem szerint sikeresnek mondható.

Dukrét Géza

(Elhangzott 2011. október 30-án Nagyváradon, az újvárosi református templomban.)

Kiss Endre József

MIÉRT ÉREZHETI MAGÁÉNAK II. RÁKÓCZI FERENC HITVALLÁSÁT VALAMENNYI KERESZTÉNY FELEKEZET?

A nagyságos és vezérlő Fejedelem a felekezethez tartozását többször egyértelművé tette: szóbeli és írásbeli nyilatkozataiban mindvégig római katolikusnak vallotta magát.

A felekezeti kereteket azonban nem a kortársaihoz hasonló módon töltötte ki, akik többségénél még kötelező volt a keresztény uralkodó képét minden áron fölépíteni a nyilvánosság számára, esetleg függetlenül a magán- és a tényleges hitéletüktől. Rákóczinál eredeti, személyes kegyességgel találkozunk, amely nemhogy kitöltötte a felekezeti kereteket, hanem meg is haladta azokat. Ez nem úgy történt, hogy önkényesen megsértette az adott tanszabadság egyház által megszabott határait, hanem úgy, hogy olyan tartalommal tudta azokat kitölteni, amivel túllépett az egyháznak ilyen vonatkozású, korabeli teljesítményein. Amikor „reformkatolikusnak” nevezzük, azt a római katolikusok is jó szívvel fogadhatják, hiszen Rákóczi abba az irányba lépett előre – mindig hangsúlyozva, hogy nem lehet eretnek az, aki kizárólag a Szentírás és az egyház adatait követi –, amelyik irányba egyébként az egyháza is lépett a következő évszázadok folyamán.

A felekezeti hűségét motiválhatta – feltételezésem szerint – az, hogy személyében sokan a nemzeti király lehetőségét látták. S bár igaz, hogy az ő látókörébe hamarabb került a lengyel korona, mint a magyar, s a magyar uralkodó személyére maga is egy bajor herceget javasolt,¹ a nemzeti királyság visszaállításának programját mégis ő testesítette meg, mind a hívei, mind az ellenségei számára, hazájában és külföldön egyaránt. Bocskai István, Bethlen Gábor, I. Rákóczi György erdélyi fejedelmek reformátusok voltak, győztes szabadságharcaik nyomán őket is magyar királynak jelölte a nemzet, de a szent koronát – igaz, nem felekezeti, hanem alkotmányos megfontolásból – visszautasították. Rákóczi korára beérett az a közmegegyezés, mely szerint a magyar király csak római katolikus felekezetű lehet, akinek a fejére a pápai áldás mellett az esztergomi érsek helyezheti a szent koronát, a koronázási szertartás alkalmával.

Az ifjúságától buzgó katolikusnak nevelt Fejedelem tehát következetesen a felekezeti hűség embere maradt, még akkor is, amikor az

¹II. Miksa Emmanuel bajor választófejedelem (1662–1726).

egyházával szemben támadt véleménykülönbséget valamiképpen át kellett hidalnia. Ő ugyanis nem egy egyháztag a sok millió közül, hanem a kor európai kereszténységének az egyik legmarkánsabb alakja. Tagadhatatlan, hogy eredeti kegyességével nem csupán a felekezetét erősítette, hanem – talán még inkább – az egyetemes kereszténység értékeit gazdagította. A nyilvános, közösségi imádságot rendszeresen vállaló, imádságos könyvet szerző, hitéről bizonyosságot tévő, életének s a történelemnek az eseményeiben Isten gondviselő szeretetét megkülönböztető, Bibliát magyarázó, a keresztény gondolkodást és magatartást népszerűsítő életműve és irodalmi hagyatéka, minden keresztény ember számára léleképítő és példamutató.²

Annak kapcsán, hogy korának egyik legnagyobb hitvalló keresztény személyiségét ismerhetjük meg benne, a gazdag források fényénél ráláthatunk arra, hogy konkrétan mely irányban bontakozott ki az ő sajátos hitélete? Rákóczinál a kegyesség tétje nem a hétköznapi vallásgyakorlás volt, vagy a vallásosság mutatása a világ felé, hanem a nagy lelkiismereti kérdéseit harcolta meg Istennel beszélgetve, tusakodva. Részen rá is kényszerült erre, hiszen Bécs megvádolta a nyilvánosság előtt azzal, hogy tönkre akarja tenni a római katolikus egyházat, ugyanakkor segített terjeszteni azt a híresztelést – első sorban a szabadságharc táborában, nagyszámú protestáns hívei között –, mely szerint Rákóczi, a győzelme után a protestánsok kiirtására készül. Akkor ennek sokkal nagyobb volt a szavahihetősége, mint ma.

Rákóczi tehát a tusakodásai között óhatatlanul beleütközött azokba a korlátokba, melyeket egyháza állított az egyháztagnak tömegei elé. Nem lázadt fel ilyenkor, nem csinált botrányt, de diszkrétan megfogalmazta egyházkritikáját, felekezete megújulásának soha föl nem adott reménységével. Látta, hogy mekkora szakadék tátong az egyház által hirdetett tanok és a gyakorlásuk között; bírálta az egyházkormányzatot, amely a tömeges erkölcstelenség leküzdése helyett a protestánsok üldözésére buzdít; kifogásolta a korabeli gyónási gyakorlatot; elfogadhatatlannak tartotta, hogy a jezsuiták államhatalmi szerepköröket töltsenek be; megvolt a véleménye az egyházi cenzúráról, mely az ő egyik írását is betiltotta; hasonlóképpen a pápai hatalomról, amely szabadságharcát többször elítélte, s Rákóczi keresztényüldözésnek

²Lásd az Archívum Rakoczia-num köteteit: II. Rákóczi Ferenc emlékiratai. Bp. 1978. II. Rákóczi Ferenc politikai és erkölcsi végrendelete. Bp. 1984. II. Rákóczi Ferenc meditációi. Bp. 1997.

minősítette azt, hogy janzenistának³ bélyegzett lelki testvéreit a Szentszék kiátkozta.

Véleményének kialakításához alapos felkészültséggel rendelkezett, s a száműzetésének könyvtárában is használhatta a római katolikus – első sorban jezsuita – tudósok munkái mellett a magyar és idegen nyelvű Bibliát és magyarázatait, vagy Luther Márton, Kálvin János és más protestáns teológusok műveit. Rákóczi tanúságtételében a személyes, konkrét és nyilvános bűnvallás és megtérés, az élő Istenben megtalált örök igazság, a hálaadás, a hivatásszeretet, a kegyelemtanba ágyazott kiválasztás tanítása éppoly hangsúlyos szerepet kapott, mint a protestánsoknál. Amikor a szerteágazó protestantizmus reformátori tanait tekintjük át, melyek alapján valamennyien protestánsként határozzák meg magukat, akkor ezeket az alapelveket találjuk: – a hit és élet egyedül a Szentírás mércéjével mérhető; – az ember egyedül hit által lehet igazzá Isten előtt; – a természettől kárhozatra menő, bűnös ember egyedül Isten kegyelméből juthat üdvösségre; – az élet, a világ végső kérdései egyedül Krisztusban válaszolhatók meg; – s az ember rendeltetése az, hogy mindent Isten nagyobb dicsőségére cselekedjen.

Ezeket az ún. protestáns alapelveket azonban kivétel nélkül megtaláljuk Rákóczi „teológiájában”. Vaskos szemelvénygyűjteményt lehet összeállítani ennek alátámasztására, azonban csupán illusztrálásként idézünk néhányat: sola Scriptura: „Ez az a könyv, melyben bölcsességed, mindenhatóságod, igazságod és könyörületességed művei olvashatók, melyek által az önmagad képeire teremtett ember előtt megnyilatkozni akartál.”⁴ Sola fide: „Ő, hit szent egyszerűsége, alázat leánya, szeretet unokája, ki a bölcsék szószerkéről csaknem teljesen száműzve, Isten választottainak szíve mélyén találtál menedéket, egyedül te vagy, ki az ily nagy rejtélyeket meg tudod magyarázni, mikor ezt hirdeted: tudni nem akarsz semmit, hanem csak hinni.”⁵ Sola gracia: „Sötét szakadék a bűn szakadéka, melybe gyakran kell beletekintenie az embernek, hogy megalázkodjék, s annál nagyobb hévvel folyamodjék Istenhez, minél inkább felismeri nyomorúságát, semmi voltát és tehetetlenségét még arra is, hogy egymagában megálljon, nehogy Isten kegyelme és segítsége nélkül elnyerje üdvösségét.”⁶ Solus

³Jansenius Cornelius (1585–1638) spanyolországi püspök Ágoston egyházatya nyomán a kegyelmi kiválasztás tanait, s az egyházi megújulás fontosságát hangsúlyozta, hasonlóan a reformátor Kálvin Jánoshoz.

⁴Rákóczi Ferenc: *Vallomások*. 2. könyv. Bp. 1979. 480–481. o.

⁵Rákóczi Ferenc: *Vallomások*. 3. könyv. Bp. 1979. 672. o.

⁶Rákóczi Ferenc: *A lelkiismereti tanácsadókról*. In: *II. Rákóczi Ferenc politikai és erkölcsi végrendelete*. Bp. 1984. 371. o.

Christus: „Nem a monostorok és pusztaságok mentenek meg bennünket, hanem Jézus Krisztus kegyelme: bármely állapotunkban megmenekülhetünk vele, egyikben sem menekülhetünk meg nélküle; végtelen erőnye felragyog fogyatékoságainkban; számára semmi sem lehetetlen, s ha hűségesek vagyunk hozzá, Jézus Krisztus kegyelme soha nem hagy el bennünket.”⁷ Soli Deo gloria: (A keresztény udvariasság) „... az isteni szeretetre épül, s igazságot szolgáltatva, mindent Isten dicsőségének rendel alá: igazságot szolgáltat felebarátjának, úgy szerelve őt Istenben, mint önmagát, s végül igazságot szolgáltatva önmagának, mivel önmagát is Istenben szereti.”⁸

Ezek után nem csodálkozhatunk azon, hogy vannak, akik Rákóczit nem csupán „reformkatolikusnak”, hanem egyenesen „kriptoprotestánsnak” nevezik. Vitatni bizonyára lehet ezeket a megállapításokat, melyeket azonban egyedül azért sorakoztattunk ide, hogy rámutassunk: Rákóczi kereszténységét nemcsak valamennyi keresztény felekezet, de szinte valamennyi kegyességi irányzat is őszintén a magáénak érezheti.

A bécsi udvar és a magyarság felett hozzá hasonlóan bábáskodó hatalmak sikeresen idegenítették el Rákóczi szellemi-erkölcsi hagyatékát tulajdon nemzetétől századokon át. Elérték, hogy – leginkább napjainkban is – pusztán egy bukott szabadságharc hőseként emlegetik hazájában, és legtöbbször nem ismerik azt a küzdelmét, melyet a fegyverekénél hatékonyabban, a tollával vívott, s azt az arcát sem, amely hitvallásával és etikus döntéseivel magasan az őt elítélő és száműző kortársai fölé emelte a rajtuk aratott erkölcsi diadalával. Mindannyian – valamennyi keresztény felekezet képviselői – adósai vagyunk tehát a nagyságos és vezérlő Fejedelemnek, és köszönetet mondhatunk a Partiumi és Bánsági Múemlékvédő és Emlékhely Társaságnak, hogy a szervezésében – a Jubileumi Rákóczi Évek alkalmain – valamit törleszthettünk ebből az adósságból.

⁷ Rákóczi Ferenc: *Gondolatok a keresztény ember polgári életének és udvariasságának alapelveiről*. In: II. Rákóczi Ferenc politikai és erkölcsi végrendelete. Bp. 1984. 348. o.

⁸ Rákóczi Ferenc: *Az udvari emberek udvariasságáról fejedelmünkkel szemben*. In: II. Rákóczi Ferenc politikai és erkölcsi végrendelete. Bp. 1984. 388. o.

Dr. R. Várkonyi Ágnes

RÁKÓCZI ÉS A SZATMÁRI BÉKE

„Annyira óhajtom a békét, hogy legszebb birtokomat adom annak, aki elősegíti, hogy jól megalapozott, szilárd békéje legyen a Magyar Királyságnak.”¹ Bőven idézhetnénk II. Rákóczi Ferenc fejedelem hasonló kijelentéseit. De kalandosabb úton az utókorhoz eljutott véleményét aligha. Ezek a szavai a békekötésről törvényt hozó szécsényi országgyűlésen hangzottak el, onnan közölték a francia király lengyelországi követével. Bonac márki, a követ pedig Velencén át indította Párizsba, de küldeményét a Habsburg császár kémei elfogták. Bécsben viszont az angol követ megszerezte az iratot és a fejedelem szavait befoglalta a londoni Parlamentnek küldött jelentésébe. Hasonló utat kell megjárni annak is, aki azt szeretné tudni, hogy Rákóczi mit tett, hogyan gondolkozott valójában az 1711-i szatmári békéhez vezető tárgyalások idején.

Ezt a nemlétezésbe utalt hatalmas területet a 19. századi nagy magyar történetíró, Szalay László (1813–1864) kezdte felderíteni. Korai halála miatt munkája abbamaradt, azzal, hogy kiadta Pálffy János császári generális titkára, Pulay János *Szatmári békekesség* című, 1712-ben keletkezett latin munkájának 1718-ban készült magyar fordítását.² Ez az összekötő szövegekkel ellátott forrásgyűjtemény a szatmári békét kizárólag gróf Pálffy János császári tábornagy és báró Károlyi Sándor művének tüntette fel. Állítását a történetírók anélkül vették át, hogy a művet érdemi kritikával vizsgálták volna végig.³ Pulay a szabadságharcot lázadásnak tekintette, s úgy állította be, hogy Rákóczi a

¹ The Proceedings of the Diet at Szetchin in Hungary in September 1705, AR II/II 242.

² Pulay János: *Szatmári békekesség*. In: Gróf Károlyi Sándor önéletírása és naplójegyzetei. Kiadta Szalay László Az Előszór írta Thaly Kálmán II. kötet, Pest, 1865. 191–506.

³ „fontos, de színező és sugalmazott.” Márki Sándor, Lukinich Imre és mások is felhívták a figyelmet, Kosáry Domokos „sugalmazott, helyenként hiányos és színező” Kosáry Domokos: *Bevezetés Magyarország történetének forrásaiba és irodalmába*. Budapest, 1951, 439. „becsületes igyekezetű, nagy forrásértékű munka... valóban sugalmazozz Pálffy sugalmazta.” Esze Tamás: *A szatmári béke történelmi előzményei*. In: *A Rákóczi szabadságharc vitás kérdései*. Szerk. Molnár Mátyás Vaja 1976, 5–6 „a dokumentumokat nem szószerint adja közre, gyakran kihagy belőlük szavakat, mondatokat, sőt egész bekezdéseket.../de/ objektív képet igyekszik rajzolni.” Bánkúti Imre: *A szatmári békekesség és szerzője* in: Pulay János: *Szatmári békekesség* Sajtó alá rendezte a bevezetőt, a jegyzeteket és mutatókat Mészáros Kálmán közreműködésével összeállította Bánkúti Imre, Nap Kiadó, Budapest, 2007, 32.

tárgyalásokat minden úton-módon igyekezett megakadályozni.⁴ A békét megcsináló generálisokkal szemben Rákóczi, mint a végletes harc híve, vagy mint illúziókat kergető, a reálpolitikától eszmei magaslatokba emelt személyiség élt a végletesen megosztott nemzeti emlékezetben.⁵

Ezzel szemben a háborút befejező folyamat kiadott és kiadatlan forrásai, az angol és a császári politika vizsgálatai Rákóczi részvételéről a tárgyalásokban, közelebb visznek a valósághoz.⁶ A kora újkori békekötéseket tárgyszerűen szemlélő hazai és külföldi munkák a szatmári béke történetének számos részletét vizsgáló újabb hazai kutatások eredményei ugyancsak alaposabb átgondolását kívánják annak, hogy Rákóczi milyen elveket vallott, mit tett, milyen célok vezették a szatmári békéhez vezető tárgyalások idején.⁷

A következőkben három kérdést vázolok: 1. Mikor és kik döntöttek a béketárgyalásokról. 2. Mi volt Rákóczi álláspontja a tárgyalások döntő szakaszaiban. 3. Az angol diplomáciával együtt mennyiben hatott a Habsburg-kormányzat döntéshozóira.

A béketárgyalások megindítása

1710. augusztus 19-én részben a Körömi táborból, részben Szerencsről keltezett fejedelmi pátensek közölték a Magyar Konföderáció vármegyéivel, városaival és a katonasággal, hogy angol, holland és orosz

⁴ Rákóczi „felszedvén maga mellé némely közrenden lévő valamint lengyel, úgy magyar nemzetből álló gaz népet, [...] nemkülönben prédát kívánó s új támadást szerető szomszéd vármegyebelieket [...] sőt némely főrenden lévő uraknak elméjeket megtántorítván [...] tüzet támasztott, igazságtalan fegyverének előmenetelt biztosított, [...] nem irtózott magát az össze szövöztetett Magyar ország rendei vezérlő fejedelmévé választatni...” Pulay János: *Szatmári békeesség*. i.m. 193, 366.

⁵ Irodalmát összefoglaltuk: R. Várkonyi Ágnes – Kis Domonkos Dániel: *A Rákóczi szabadságharc. Nemzet és emlékezet*. Budapest, Osiris, 2004.

⁶ R. Várkonyi Ágnes: „*Ad Pacem Universalem*” *A szatmári béke nemzetközi előzményei*. Századok. (1980) Köpeczi Béla: *A bujdosó Rákóczi*. Budapest, 1991. 48–64.

⁷ Czigány István: *A kuruc állam katonai helyzete és a szatmári béke*. Hadtörténeti Közlemények 1990. 3. sz. 33. Magyarai András: *A Rákóczi-szabadságharc politikai és katonai problémái 1710–1711-ben*. Kovács Ágnes: *A kuruc állam gazdasági helyzete a szabadságharc második felében*. Történelem a szatmári békéről Szerk.: Takács Péter. Nyíregyháza 2003, Új szempontokat hozott a nyitott kérdésben, hogy Rákóczi mikor és miért hagyta el Magyarországot. Lele József: *Megjegyzések II. Rákóczi Ferenc 1711. februári Lengyelországba történő távozásához*. *Acta Historica A József Attila Tudomány Egyetem kiadványa*. Szeged, 1991, 59–75.

közvetítéssel megkezdik a béketárgyalásokat.⁸ Milyen megfontolások alapján jutott Rákóczi erre a döntésre? És miért éppen ekkor?

Már 1702 folyamán a lengyelországi szervezkedés idején Rákóczi arra készült Bercsényi Miklós gróffal együtt, hogy bekapcsolódva Franciaország oldalán a spanyol trónért, valójában a hatalmi egyensúly megteremtéséért kirobbant küzdelembe, a szabadságharc célkitűzéseit az európai háborút lezáró univerzális békébe foglalva biztosítsák. Írásából egyértelmű, hogy a szabadságharc folyamán híveivel együtt a békét akarta megnyerni. Ez azt jelentette, hogy kormányzati intézményük, a Magyar Konföderáció nemzetközi közvetítéssel és garanciával megkötött békeszerződésbe foglalva biztosítsa a Magyar Királyság alkotmányát, az ország korszerűsítése érdekében elért vívmányait, és az Erdélyi Fejedelemség önálló államiságát. Több királyságbeli és erdélyi művelt főúrral és köznemessel együtt Rákóczi tudta, hogy az európai hatalmi egyensúly kialakításának programját megteremtő vesztfáliai békemű létrehozói számoltak a Duna-völgyi térség stabilitásával. Még a dédapa, I. Rákóczi György fejedelem érte el, hogy az Erdélyi Fejedelemséget befoglalták a vesztfáliai békébe. Ez a politikai hagyomány egybevágott az angol politika legfőbb eszméjével és törekvésével: a hatalmi egyensúly, a balance of power csakis Európa minden országának ügyeit elrendezve valósítható meg. A oszmán hatalom visszaszorítása után új jelentőséget nyert Magyarország és az Erdélyi Fejedelemség helyzete. Rákóczi tehát mindvégig tudatában volt annak is, hogy az ország érdekeit érvényesítő tényező a hatalmi egyensúly megteremtéséért folyó háborúban csak államhatalmi szinten lehet. A magyar állam integritását a Habsburg Birodalom hatalmi szférájában egyedül nemzetközi támogatással biztosíthatják.

A háború előre haladtával a Habsburg Birodalommal szövetségben harcoló Anglia és Hollandia egyre inkább szorgalmazta, hogy hallgasanak el a fegyverek a Duna tájon. Egyre kevésbé fogadták el, hogy a magyarországi hadszíntéren lekötött 20–30 ezer főnyi császári katonaság óriási hiányokat okozzon saját frontvonalaikon a Rajna mentén.⁹ A magyar protestánsokban hittestvéreiket tartották számon s a császárnak nyújtott kölcsöneik fedezetéhez, a Magyar Királyság és az Erdélyi

⁸ MOLG 19 A Rákóczi szabadságharc lt. 11 3/e fol 153. OSZKKt Fol Hung1389 Fasc. 14 fol 42. Másolatban MTAKKt. Tört Ivrét 48 187–190. Zemplén vármegyei levéltár Fasc 0219, No 280.

⁹ Czizgány István: *Háború a háborúban*. In: *Az államiság megőrzése*. Tanulmányok a Rákóczi-szabadságharcról Budapest, 2002. 153.

Fejedelemség rézbányáinak jövedelméhez is mihamarább szerettek volna hozzájutni az angol és a holland bankok.

1709-ben a hágai, különösen pedig 1710 tavaszán a gertruydenbergi konferenciák¹⁰ egyértelműen kifejezték, hogy a hosszú háborúban kimerült európai hatalmak megkezdték a békekötés előkészületeit. A Magyar Konföderáció a korabeli Európa legjelentősebb hadereje, a Habsburg Birodalom hadserege ellenében nyolc évig, a spanyol örökösödési háború lezárásának küszöbéig fenntartotta hatalmát. Ez a hatalom azonban törekeny, kivértett és vesztesre állt.

Már a kezdetektől fogva nyilvánvaló volt, hogy a Magyar Konföderáció katonasága nem mérkőzhet a tapasztalt reguláris császári haderővel. A kialakult kényes egyensúlyi helyzet 1708-ban, a trencsényi csatavesztéssel végleg felborult. Rákóczi reálistan felmérte a veszteséget és azonnal béketárgyalást kezdeményezett. Bécs az 1706 nyarán megszakadt nagyszombati béketárgyalások óta Rákóczi minden békekötést kezdeményező kísérletét mereven visszautasította. Most viszont nem zárkózott el, de a tárgyalás a kezdeti lépésnél megszakadt. Savoyai Jenő herceg, a Haditanács elnöke a trencsényi győzelem eufóriájában kijelentette, véleménye mindig is az volt, hogy a magyarokat a fegyver erejével és nem tárgyalással kell engedelmességre szorítani.¹¹ Vajon az 1710. január 22-én megvívott romhányi csata után a kisebb vesztesége révén ugyancsak győztes császári haderő miért nem indított ekkor sem intenzív támadást a Magyar Konföderáció megsemmisítésére? Rákóczi pedig a lengyel és svéd segédcsatások ellenére a hadszíntért elhagyó hadereje gyengeségével újra szembesülve, ekkor miért nem kezdeményezett azonnal béketárgyalásokat?

A válasz egyszerű. A császári udvar mintegy 50 ezer főnyi, de Magyarország hatalmas területén és Erdélyben szétszórt haderejével, a pestissel és ellátási nehézségekkel küzdve nem volt abban a helyzetben, hogy a Rákóczi-katonaságot megsemmisítse. Igaz ugyan, hogy alig 25 ezer főre becsült, felszerelés, kiképzés tekintetében haderejüktől elmaradt csapatok ellen küzdöttek, de ezek a várakat tartották kezében és portyázó hadviseléssel éltek. Viszont a császári kormányzat a politikai érdekérvényesítés minden eljárását bevetette, hogy a Magyar Konföde-

¹⁰ R. Várkonyi: *Ad Pacem Universalem* i.m. *The Treaties of the War, of the Spanish Succession*. Edited by Linda Frey and Marsha Frey 1991. 181–183.

¹¹ „Meine Meinung war immer, man soll trachten Ungarn durch die Waffen, und nicht durch Traktate zum Gehorsam zu bringen.” Wien 1708. szept. 9. Kriegsarchiv, Feldakten Ungarn. Idézi: Markó Árpád. A trencsényi csata. In: Markó Árpád: *II. Rákóczi Ferenc csatái*. S.a. Mészáros Kálmán. Budapest. 2003. 239.

rációt megbontsa, amnesziát hirdetett és Rákóczi hívei elkobzott birtokait, mintegy 2,5 millió holdat adományozott szét királyhú magyar főuraknak és császári tiszteknek, a hivatali tisztségekkel együtt.

Rákóczi pedig bár a romhányi csata után Te Deumot mondatott, tisztában volt vele, hogy csak védekező harcra szorítkozhat. A tavarnoki–egerszegi harc 1711. február 11–13-án ugyan bebizonyította, hogy „a kuruc lovasság – ennek a hadseregnek a legértékesebb része – a felkelés 8. évében is bírt még annyi erővel és vállalkozó szellemmel, hogy ilyen válságos viszonyok közt is helyét megállja.”¹² Viszont a bányavárosokat nem tudták visszafoglalni és stratégiaileg nem változtatott a katonai helyzeten a dunántúli próbálkozás sem a két hadsereg gazdasági terheit viselő országban.¹³ A fejedelem és kormányzóköre tudta, hogy csak megfelelő külföldi támogatással és alaposan előkészítve számíthat béketárgyalásokra. Diplomáciai erőfeszítéseik végül célba értek.

A Magyar Konföderáció ügye informálisan eljutott a gertruydenbergi nemzetközi békekonferenciára. 1710. április 18-án Rákóczi két megbízottját, Klement János Mihályt és Körtvélyessi Jánost fogadta az angol királyság első államférfija, Marlborough herceg és Antony Heinsius, a holland konföderáció államtanácsának elnöke, Schmettau porosz és Lord Townshend angol követek társaságában. Klement relációja szerint Marlborough herceg és Heinsius közölték, hogy a háború befejezése érdekében Anglia és Hollandia kész közvetíteni a tárgyalásokat, s megígérték, hogy a magyarországi megállapodást befoglalják az általános békébe.¹⁴ Ugyanakkor Rákóczi másik diplomáciai akciója, a francia–oros szövetség előkészítése kapcsán Oroszország is vállalta a tárgyalások közvetítését.

Körülméteken gondoskodtak róla, hogy Magyarország helyzetéről, a Konföderáció céljairól alaposan tájékoztassák a külföldi hatalmakat. A béketárgyalások kezdetének időpontjára, 1710 szeptemberére külföldön megjelent *Egy lengyel királyi tanácsos levele egy birodalmi nemes úrhoz a magyarországi ügyekről* című röpirat latinul és franciául. Vácsolva a Magyar Királyság és az Erdélyi Fejedelemség viszonyát a Habsburg dinasztiával, részletesen ismertette a Konföderáció előző béketárgyalásait. Hangsúlyozta a hatalom önkorlátozásának szükségét Szent István Intelmeinek 4. passzusára hivatkozva, az ország jogáért a jó békéhez pedig Hugo Grotius *De jure Belli ac Pacis* (*Háború és Béke joga*) alapján

¹² Markó: *II. Rákóczi Ferenc csatái* i.m. 320.

¹³ Kovács Ágnes: *A szabadságharc gazdasági helyzete* i.m. Magyarai András: *A Rákóczi-szabadságharc politikai és katonai problémái* i.m. 27–45. Czizgány István: *A kuruc állam katonai helyzete* i.m. 38–40.

érvelt. „Az irányelveket a tudós Grotius fejtette ki... azoknak, akik irtóznak az igazságtalanságoztól, és gondot fordítanak arra, hogy tetteiket iratokkal, nyilatkozatokkal és kiáltványokkal igazolják.” A röpiratot Brenner Domokos szepesi prépost, a Konföderáció franciaországi követe öntötte formába.¹⁵ Koncepciója viszont egyértelműen Rákóczié, egybevág más, hasonló céllal készült írásaival. Eszerint a szabadságharc jogos, a Magyar Konföderáció törvényes, mint állami intézményt I. József is elismerte a nagyszombati tárgyalások alkalmával. A röpirat feladata kettős. Egyrészt meg kívánja cáfolni azokat, akik a magyarokat szidalmazzák, akiket az érdek, a szenvedélyes elvakultság, vagy a teljes tájékoztatlan-ság vezet. Másrészt pedig valóságos információözönt zúdítt a külföldi olvasókra Magyarország törvényeiről. Meg kívánja győzni a külföldi udvarokat és a diplomatákat, hogy királyaik, mint birodalmi császárok Magyarországot idegen, meghódítandó földként kezelték és az utóbbi időben sem törvényeit, sem pedig a királyi hitleveleket nem tartották be.¹⁶

Szerencsről 1710. augusztus 26-án és 30-án keltezett leveleiben jelentette be Rákóczi a holland rendeknek, Anna angol királynőnek és a porosz királynak, hogy békét kívánnak kötni és kéri támogatásukat.¹⁷ A holland rendeket emlékeztette, hogy a magyarok s az ő elődei, az erdélyi fejedelmek annakidején támogatták a szabadságtörekvéseiket a Habsburg-uralommal szemben. S annyi dicsőséget nyerve Európa szabadságának fenntartásában, most ők, az Egyesült Tartományok nyújtsanak segítséget nekik.

Anna angol királynőnek küldött terjedelmes levelében Rákóczi a diplomácia bonyolult nyelvezetén fejezte ki, hogy milyen elvi és gyakorlati megfontolások alapján kíván békét kötni és ezúton is kéri Anglia mediációját és garanciáját. Úgy szólítja meg a Királyi Fenséget, mint a leigázott népek támogatóját, akinek csapatai annyi vért ontottak, hogy megőrizték Európa szabadságát. Anglia bizonyára felismerte ügyük igazságát. Érdeklükben eddig a királynő már vállalta a tárgyalások közvetítését, és kéri biztosítsa a továbbiakban is. Még kezükben a fegyver, de a császár miniszterei azt kívánják, hogy méltányos és

¹⁵ A Lettre d'un Ministre de Pologne à un Seigneur de l' Empire sur les affaires de la Hongrie. Mittau, 1710. Paris 1711. Benda Kálmán fordításában: *Egy lengyel királyi tanácsos levele egy birodalmi nemes úrhoz a magyarországi ügyekről* In: *A Rákóczi-szabadságharc és Európa*. Szerk. válogatta és a jegyzeteket írta: Köpeczi Béla. Budapest, 1970. 296–369.

¹⁶ A röpirat hatása nincs feldolgozva. Néhány érv amellet szól, hogy III. Károly is olvasta.

¹⁷ Fiedler II. 122–128.

elfogadható béke nélkül tegyék le azt, és fogadják el látatlanban, amit majd a pozsonyi országgyűlés határoz róluk. Nem kérnek sem katonai támogatást, sem azt, hogy ügyük felkarolása miatt a súlyos háborút meghosszabbítsák. Azt óhajtják, hogy biztosítsa, ami törvényeik szerint megilleti őket. Utal a múltra, több évszázad sorscsapásaira, melyek leverték a régen dicső nemzetét és hivatkozik a jövőre, hogy részesülhessenek a Nagyságos Királynő boldog országában lobogó fáklya, a szabadság fényéből.¹⁸

A Magyar Konföderáció kezdeményezése nem volt hiábavaló. Anna királynő uralkodói átiratban kérte szövetségesét, I. József császárt, kezdjen tárgyalásokat a magyarokkal, hogy a közösen viselt háborút a közjót szolgáló békével fejezhessék be.¹⁹ Lord Bolingbroke, a Whig kormányt váltó Torry kormány minisztere, 1710. szeptember 26-án utasította Palmes bécsi követét, hogy a királynő és a parlament szándékából kezdjék meg a közvetítést, mert Rákóczi fegyverszünetet akar kötni, s a neves diplomatát, Peterborough lordot küldik mediátornak Bécsbe.²⁰

A Habsburg Birodalom és szövetségesei, a tengeri hatalmak között a belső feszültségeket az oszmánok háborús készülődésének híre is növelte. Érthető, ha az erős angol politikai nyomás hatására Bécs a Magyar Konföderáció ügyében elég látványosan irányt váltott. Kinevezték Karl Locher von Lindenheim grófit, a Haditanács tagját a magyar ügyek referensének. Leváltották a magyarországi császári csapatok főparancsnokságáról a végtelen kegyetlen Siegbert Heister grófit. Pálffy 1710. szeptember 27-én keltezett haditanácsi leiratban kapta meg a magyarországi császári csapatok főparancsnoki kinevezését. I. József császár a következő utasítást adta Pálffy János horvát bárnak, a Magyar Királyság harmadik főméltóságának: „magyarként tegyen megbékélési kísérletet.”²¹

¹⁸ Pray Georg: *Epistolae Procerum Regni Hungariae*. Pars tertia. Posonii, 1806. 168. levél, 525–530. old. ld. Az eredeti francia levelet és Kisné Cseh Éva fordításában Függelékben közölve: R. Várkonyi Ágnes: *Esélyek és alternatívák a szatmári béketárgyaláson*. Hadtörténelmi Közlemények 124 (2011) 4. sz. 106–112.

¹⁹ Anna angol királynő I. József császárnak és magyar királynak a békekötés megkezdése érdekében. Kensington, 1710. szept. 5. Simonyi Ernő: (Közl.) *Angol diplomáciai iratok II. Rákóczi Ferenc korára*. 1878, Arhivum Rákócziánum (továbbiakban: AR) II/III. 456–458.

²⁰ AR II/III. 460. Angyal Dávid: Az erdélyi fejedelemség érintkezése Angliával. Budapest, 1902. 170 kkl. Frey, Linda and Marsha the *Treaties* i.m. 395–397. Fieldhouse, H.N. *A Note on the Negotiation for the Peace of Utrecht*. *American Historical Review* 40 (1935) 274–278.

²¹ Lukinich Imre: *A szatmári béke története és okirattára Budapest*, 1925. 12–13. Új bécsi le-

Mit fejezett ki valójában a császári szó? Fejezzék be a háborút, térjenek vissza a király hűségére. De hogyan? Éljenek az 1710. október 5-én kiadott általános amnesztiával? Ahogy az udvar meghatározó körei, a Casa Austriaca érdekei kívánták? Vagy úgy, hogy I. József császár és magyar király szabályos szerződést kötve a Magyar Konföderációval biztosítja az ország alkotmányát és önrendelkezését? Ahogy azt Rákóczi híveivel, és az angol politika tervezte. A közös elhatározásban mindkét lehetőség benne rejtett.

A jó béke érdekében

1710. augusztus – szeptember hónapokban Rákóczi, az angol politika és a Casa Austriaca 1710 szeptemberében közös megállapításra jutott, be kell fejezni a háborút. Ezzel elindult a békekötés hosszú folyamata. November 3-án Rákóczi tanácskozássra, Munkácsra rendelte Károlyt, Vay Ádámot és Esterházy Antal tábornokot. Védelmi rendelkezéseket hoztak, a Szenátust a magyar határ közelébe, Lengyelországba helyezték át, Károlyi pedig parancsot kapott, hogy menjen Pálffyhoz a kapcsolat felvenni „a rabok szabadulása praetextusa alatt.”

Pulay közele téhat téves, hogy a béketárgyalást a magyarországi császári csapatok főparancsnokává kinevezett Pálffy János indította el, sőt egyenesen magán akcióját, „eredeti koncepcióját” hajtotta végre Károly Sándor segítségével.²³ Érthető, hogy a titkár hallgat Rákóczi kezdeményezéséről és az angol politika hatásáról, hiszen ahogy a bevezető és a záró szöveg is bizonyítja, műve Pálffy János apotheozisa.²⁴ Különbösen panaszkodott, hogy ura gyors munkára hajszolta és a nagyobb összefüggéseket nem látta át. Rákóczi szándékáról azonban tudhatott,

véltári kutatások alapján: Zachar József: *A szatmári béke bécsi szorgalmazója gróf Pálffy János tábornagy*. In: *Történetsek a szatmári békéről*. 2003. 62.

²³ Pulay János: *Szatmári békesség*. i.m.

²⁴ *Szatmári békesség, melyet nagyméltóságú vitéz úr, erdédi gróf Pálffy János /címei hosszú felsorolása után/ dicsőségesen az elmúlt 1711-dik esztendőben véghez vitt. Míképpen tudniillik a felséges ausztriai háznak és az egész magyar nemzetnek javára ezen dicsőséges munkát... okos hadi úr ... az Rákóczi pártján levő elidegenedett magyarságot öfelsége hűségére visszahozván...* A zárószövegéből: „Dicsekedjél vele nemes magyar nemzet, hogy a te véredből ezen nagyméltóságú, okos, tudós és bölcs hadi vezér személyében olyan bajnokot nyertél, kinek ámbár fegyveres, de hathatós és helyes bölcs tanácsát követvén, az erőszakos és örök siralomra méltó, nyolc esztendőf forgása alatt rajtad kegyetlenül hatalmaskodó Rákóczi birodalmának igája alól ezen kegyesen oltalmazó sasnak mind szárnya alá hozattál...” Pulay Szatmári békesség i.m.

mert megjegyezte: Rákóczinak „a megbékélésre igaz kész kedve volt.” A Szatmári békeség egyik másolatán pedig a mű egyoldalú beállítását utólag beírt új cím javította ki: „Az szatmári békeség Rákóczi Ferenc fejedelem és első József között miképpen ment véghez.”²⁵

A november 14–17., december 26-i levélváltás Pálffy és Károlyi között, ahogy Pulay kezdi a békekötés történetét, a tárgyalási folyamatban már a második lépés. A korabeli békekötések meghatározott szokásrend, „forgatókönyv” szerint zajlottak. Kölcsönös döntés után következett a kapcsolatfelvétel „parolára”, vagyis becsületszóra, kölcsönösen az álláspontok kölcsönös megismerése, kitapogatása valamilyen, rendszerint a bizalmat jelző fogolycsere ürügyével. Ezután következik a fegyvernyugvás és a fegyverszünet. Majd megkezdik a traktát, vagyis a konkrét tárgyalást, ezután létrehozzák a kölcsönös, írásba foglalt megegyezést. Végül kicserélik a békeszövegeket, ratifikálják és kihirdetik. Ezek a szakaszok természetesen sokszor kevésbé választhatók el élesen egymástól, de a súlypontok még az olyan bonyolult helyzetben is érvényesültek, mint ahogy a szatmári békéhez vezető folyamat alakult.

A tárgyalások nyolc hónapja alatt Rákóczi több beszédet tartott, és érvekkel indokolt parancsok, vélemények, diplomáciai utasítások, hivatalos és magánlevelek kötetnyi anyaga került ki a keze alól. Így például Rákóczi higgadt és következetes álláspontjára nagyon jellemzőek azok az írásai, amelyek akkor keletkeztek, amikor a két haderő főparancsnokai között a kapcsolatfelvétel megtörténvén, s Károlyi bemutatta neki Pálffy levelét, amelyben gyakorlatilag az amnesztia titkos elfogadására, kétszínű játékra akarta őt rábírní irván: „okos ember dolmánya a belsőbb ruhának titkait nem tudja.”²⁶ Erre a fejedelem, akinek Károlyi ezt bemutatta, maga mondta meg a választ. Ő döntött, hogy Komáromi Csipkés György, Bihar vármegye alispánja és Debrecen főbírója vigye Károlyi levelét Pálffynak és ő adta meg az instrukciót, hogy a főparancsnok kérdéseire mit válaszoljon. Rákóczi koncepcióját tudatja Pálffyval az a névtelen írás is, amelyet Komáromi magával vitt a császári főparancsnok táborába.

Az írás egyértelműen Rákóczi elgondolását fejezte ki. Hiteles kézírata azonban máig nem került elő, s így nyitva kell hagynunk a kérdést, hogy Rákóczi diktálta, vagy valaki más öntötte formába a fejedelem útmutatásai szerint.²⁷ Méltányolja a kedvező fejleményt, hogy a császári

²⁵ OSZKK Kt. Fol Hung. 48.

²⁶ Pulay: Szatmári békeség, i.m. 199.

²⁷ Thaly Kálmán: *Egy igaz magyarnak hazája dolgai felől való elmélkedése* címen adta ki, egy

udvar a háborút lezáró teljhatalmú megbízottja méltóságába „igaz magyart”, „hitit megtartó úrnak” ismert személyt helyezett, magyar embert nevezett ki a magyarországi csapatok élére és kezébe helyezte a háború befejezésének ügyét. Vagyis üdvözölte az új császári főparancsnokot. Majd kifejtette, azon legyen, hogy ne fegyverletétellel, vagy amnesztiával zárják le a küzdelmet. Erőhatalommal letétetni a fegyvert azért nem megoldás, mert a nemzet egy része és a királyság főméltóság viselői a király hűségén maradtak, s az ország így nem nyilvánítható fegyverrel meghódított tartománynak, amit fegyverletétellel elérni vélnek. Amnesztiával, vagyis a „hadakozók elméjének csábításával” befejezni a háborút mérhetetlen veszélyeket rejt magában, mert történelmi példák bizonyítják, hogy a császári udvar ígéreteit rendre megszegte. Megoldás egyedül a nemzetközileg garantált béke lehet. A nemzet iránti szeretet és a kereszténység kívánja, hogy a hadakozást az univerzális békéig, vagy a császár haláláig húzzák el. A jövőre való tekintettel nem lehetetlen, hogy „ezen ügynek boldogulása” külső hatalmak pártfogásával, vagy az egészségében megromlott és fiú utódot nem remélhető császár halálával ne következzen. Nem kívánnak hitehagyást, „avagy árultatást ilyen úri személytől”, csupán hogy ne kötelezze el magát nemzete veszedelmére. Kivált ha tudja, hogy közülük semmi privát érdek nem vezet sem a szegényt sem a gazdagot, és vállalják a bujdosást is.²⁸

Téved tehát Pulay azt állítván, hogy a szerző ezzel az írással „*az istenes békességet erőltetni, elrontani és semmivé tenni igyekezett.*” Ellenkezőleg a békekötés korra jellemző, a császár részéről 1706-ban már elfogadott módját kívánta érvényesíteni. Ezt szorgalmazta az angol kormány is, amikor különmegbízottját Peterborough-t útnak indította. Az írás műfaját tekintve nem nevezhető *Emlékirat*nak. Azt pedig a békekötések koreográfiája egyenesen kizárja, hogy Rákóczi ebben adta volna tudtára feltételeit a békekötésről.²⁹ Nem feltételekről, csupán a háború befejezésének kívánatos módjáról van szó. Az írás röpirat formájában megfogalmazott levél Pálffy és környezete számára.

A békekötési folyamat következő állomásán, a nyolcnapos fegyverszünet meghirdetése alkalmával Rákóczi és Pálffy vajai tanácskozásáról

rövid Rákóczi kézírásának tulajdonított betoldás alapján és a leveles könyvben történt beiktatásra hivatkozva, a szerzőség kérdését eldöntöttnek tekintette.

Archivum Rákóczianum I/III, 198–204.

²⁸ Pulay Szatmári *békesség* i.m. 209–217.

²⁹ Ebben „az emlékiratban összegezi a felkelés befejezésének feltételeit.” Bánkúti: *A szatmári béke*. i.m. 33.

Pulay feltűnően röviden ír és szűkszavúan csupán annyit szögez le: „szintén a dolgoknak jó folyamatja nem volt.” Az álláspontok élesen különböztek egymástól. Rákóczi, mint a Magyar Konföderáció választott fejedelme az ország szabadságát és törvényeit biztosító békével kívánta befejezni a háborút. Ezzel szemben Pálffy azt várta, hogy Rákóczi elfogadja a császár személyes amnesztiáját. A források azt bizonyítják, hogy képtelenséget kívánt. Rákóczi írjon egy amnesztiát kérő levelet a császárnak, önmagát rebellisnek nevezve és az egész szabadságharcot rossz szándékú emberek félrevezetésének tulajdonítsa. Pálffy álláspontját Károlyi is elítélte Ebergényi László altábornagynak Pálffy helyettesének 1711. február 8-án keltezett levelében „*partikuláris békesség által kívánnátok az Fejedelmet az Nemzettül el vonni, sőt ami nagyobb, azt akarnátok, hogy Rebellisnek agnoscalná (nevezné) magát velünk együtt. Boldog Isten micsoda magyarok lehetnek azok, kik azt cum prostitutione suae gentis*” vagyis nemzetünk gyalázatára, s a további latin szöveg szerint az egész keresztény világ sőt a szentséges császári és királyi fenség véleménye ellenére magukat rebellisnek neveznék. „*Jobb nekünk vincere aut mori (győzni vagy meghalni), mint ezen gyalázatos nevet magunknak és mégcsak szenvedni is, nem hogy recognoscalni (elismerni).*”³⁰ A vajai tárgyaláson Rákóczi elfogadta Pálffy javaslatát, hogy levélben fordul egyenesen I. József császárhoz. Az írás azonban nem kérelem volt amnesztiáért, ahogy a generális eltervezte. Rákóczi a kor diplomáciai követelményeihez alkalmazkodva fejtette ki, hogy nem rebellis, és nem mint magánember, hanem a Konföderáció fejedelmeként kíván békét kötni.

Fordulat Bécsben vagy szimuláció?

I. József császár jelenlétében 1711. február 14-én az úgynevezett nagy minisztertanács tárgyalta a magyarországi fejleményekről. Savoyai, mint a haditanács elnöke leszögezte, hogy csak „lázadókat ismernek, nem szövetségi tagokat”, Rákóczi csak mint magánember kérhet személyére kegyelmet. Ugyanakkor mint jó politikus kijelentette, a holland és angol szövetségeseik igényeinek nem mondhatnak ellent. A minisztertanács minden tagjának egyetértésével döntöttek úgy, hogy a tárgyalásokat Karl Locher teljhatalmú megbízásával folytatják. Pálffy meghosszab-

³⁰ Újabb kiadta: Mészáros Kálmán: *Bene Regi – A király javára. Ebergényi László császári altábornagy szerepe a szatmári békekötésben.* Budapest, 2010. 44–45.

³¹ Lukinich: *A szatmári béke* i.m.

bíthatja a fegyverszünetet, az irányítására kiküldött Locher utasítása pedig magába foglalta a megállapodás pontjait.³¹

Nem mondható, hogy Rákóczi és a császári kormányzat álláspontja közeledett egymáshoz. Mégis az, hogy a személyenkénti amnesztia helyett a császár és király ellen harcolókkal közös megállapodást hajlandók az uralkodó nevében kötni, áttörést jelentett. S bár nincs jele, hogy a Habsburg-udvar az angol politika megnyugtatóján kívül valóságosan is elfogadná a nemzetközi garanciát, mivel az a dinasztíára nézve veszélyes lehet. De éppen ezért kénytelen bizonyos engedményekre. Viszont élt a korabeli politika rejtett módszereivel is: meghagyta, hogy a „lázadók között” szakítást kell létrehozni. Emellett Tiepolt danzigi rezidens és gróf Henrik Wilczek rendkívüli cári követnek küldött utasítások szerint Bercsényit, majd Rákóczit is figyeljék meg, szigeteljék el, mint lázadókat tegyék lehetetlenné és elfogásuk, megsemmisítésük is szóba került.³²

Rákóczi számolt vele, hogy a háború befejezéséről a bécsi udvarban minőségi változás következett be, hajlandók részletes feltételek alapján a közösségükkel megállapodni. Miután a Salánkon megtartott szenátusi ülésen a többség biztosította róla, hogy a személyenként elnyerhető amnesztiát elutasítják, és ragaszkodnak a Konföderációval és nemzetközi garanciával megkötendő békéhez, a tárgyalások következő idejére Rákóczi szűk udvarával együtt kiment Lengyelországba. A magyar határ menti Sztrybe, a már előzőleg odatelepült Bercsényi s több generális és szenátor szálláshelyén, Rákóczi szerény udvart alakított ki, s innen tartott kapcsolatot Raby berlini angol követen át Peterborough-val és az ugyancsak közvetítést vállalt Péter círral. Többek között Munkács és Kassa, a védekezést támaszpontjainak megerősítésével együtt Rákóczi csapatai főparancsnokságát Károlyira bízta.

Károlyit a régi szakirodalom Pulay nyomán mint a béke egyedüli kieszközölőjének minősítette, a fegyveres harchoz végletesen ragaszkodónak feltüntetett Rákóczival szemben. Hozzájárult Károlyi sematikus megítéléséhez Pálffy is, mivel Bécsbe küldött jelentéseiben sejtette, vagy jelezte, hogy Károlyi visszatért, vagy hamarosan visszatér a király hűségére. Ezzel szemben Károlyi kétszer is visszautasította Pálffy „csábító levelét.” Több írása és levele is bizonyítja, hogy hosszú ideig ő is a garanciális béke híve volt, tudott Peterborough küldetéséről és a tárgyalásokon Rákóczi békekoncepcióját képviselte. Többször, a salánki

³² Dokumentumait a Staatsarchiv Polen és Russica állagaiból közölte: Lukinich:

A szatmári béke i.m. 72-79.

³³ Levele Rákóczizhoz, Munkács 1711. február 21. MOL G-15 I 1. Caps H. Fasc. 239 fol

gyűlés után főparancsnoki kinevezése alkalmával a fejedelemnek írásban is hűségsküt tett.³³ Vitte ki Lengyelországba az udvar megegyezési feltételeit és hozta Rákóczi részletekre vonatkozó megjegyzéseit. Ugyanakkor gyanútlanul, ismerve a fegyverszünet demarkációs vonal kialakításával járó szokásrendjét, eltúrte, vagy későn eszmélt rá, hogy Pálffy alaposan kihasználta az armistitium adta lehetőséget. Elérte, hogy a demarkációs vonal kialakítása érdekében több várat elfoglalhatott, csapatai bevonultak a megállapodás szerint üresen maradó Ecsedre, és jelentős területet nyert, ahonnan a nélkülöző hadserege ellátását biztosította, élelem és pénzszolgáltatásra szorítva a lakosságot.³⁴ Károlyi azt is rosszallta, hogy a császári generális folytatta átcsábításait. A folyamatosan hirdetett amnesztia hatását növelte, hogy Rákóczi béketárgyalást megkezdő országos pátense, tárgyalásának hírei, a kisvárdai és az olcsvai hadimustrán elhangzott beszédei révén, a katonaság és a lakosság körében megerősödött a meggyőződés, hogy a háború mielőbb véget ér, vagy már be is fejeződött. Emellett vad álhírek tartották teljes bizonytalanságban a lakosságot.

Károlyi végül engedett a Locherrel együtt Debrecenbe érkező Pálffy türelmetlen követelésének. Miután Rákóczival előzőleg közölte, hogy elfogadta a meghívást a személyes tárgyalásra, 1711. március 11-én megjelent a császári biztos és a generális főhadiszállásán Debrecenben. Háromnapos tárgyalás után, március 14-én megesküdtött, hogy az adott megegyezési feltételek alapján (hét pontos resolutio) leteszi a fegyvert.

Ismerve a fejedelem intenzív részvételét a békefolyamatban, Károlyi lépése, merőben új kérdéseket vet fel. Miért és milyen céllal tett esküt Károlyi? Az eddigi magyarázatok nem elegendőek. Az, hogy visszakapja birtokait és a szatmári főispáni méltóságot, gyenge érv, hiszen a kihirdetett amnesztiák és a tárgyalásokon addigi feltételek ezt általában megígérték. Modern lelkiismereti érvekkel indokolni döntését ugyancsak kevésbé lehet, hiszen akkor mindaddig Rákóczi koncepciójával is ugyancsak lelkiismereti alapon azonosult. Reális magyarázat lehet, hogy helyzetüket kétségbeejtőnek ítélte, katonailag harapófogóba került és

48–54. Irodalommal együtt legutóbb idézi: R. Várkonyi Ágnes: *A nemzetközi garancia és a generális*. In: *Történezetek a szatmári békéről* i.m. 13–15. Pálffy révén Károlyi átállása híreinek Bécsben sem adtak hitelt: „Károlyi Sándor Uram, hogy Főlséges Urunk hűségére jött volna, abban semmi sincs...” Blaskovits Márton ismeretlennek. *Vienna 14 február 1711*. OSZKK Fol Hung. 1389 Fasc.16. fol. 342–343.

³⁴ Amíg ezt a tárgyalási rendet nem ismertem, több történetíróval együtt a várak önkéntes átadását Károlyi eljárásának véltem.

³⁵ Pulay, *Szatmári békeség*, i.m. 310–314.

kedvező alternatívát látott a Locherrel beküldött hétpontos finális resolútióban, amelyet Pálffy némileg módosított.³⁵ Miért próbálkozik mégis a következő másfél hónapban minden úton és módon, hogy meggyőzze a fejedelmet? Sőt miért hajlandó lényeges pontokon Locherrel és Pálffyval együtt néhány fontos kérdésben Rákóczi véleményét mégis elfogadni és beiktatni a békepontok közé? Valószínűleg Lukinich jutott legközelebb a valósághoz. Igaz Locher jelentésének indokát, hogy Debrecenben sikerült Károlyiból kiűzni „a kuruc Belzebubot”, nem tudta megmagyarázni. Viszont hangsúlyozta: Károlyi abban állapodott meg Locherrel és Pálffyval, hogy elfogadja a finalis resolúció adott feltételeit, és – ez nagyon lényeges – Rákóczit megnyeri az ilyen formán megkötendő békének.

A feltételeket Pálffy még Károlyi eskütételének napján, március 14-én keltezett levelében közölte a fejedelemmel: *„Méltóságos Herceg! Kegyelmes Urunk Ő felsége az előhozott okokra nézve kívánt életének és jószágának teljes kegyelem adásától nem idegen, sőt kegyelmesen hajlik, csak Hercegséged is maga igazságos és valóságos alázatosságának bizonyosságára hitet adván, és a fegyvert letévén, s hadait is elbocsájtván, Kassát, Munkácsot, Ungvárt, Husztot, Kövárt és több hátralévő erősségeket az őfelsége hatalma alá mentől hamarabb lehet a maga commendánsai által engedni parancsolja...”* A lényegében fegyverletételre szólító levelet, Pálffy feltételeivel Károlyi vitte ki Sztrybe.

A Sztrybe befutó nagyon hiányosan fennmaradt levelezési és jelentés anyag alapján is megállapítható, hogy Rákóczi információs hálózata esetlegesen és hiányosan működött. Károlyi esküjéről nem beszélt, más úton Rákóczi nem szerzett tudomást róla, gyanakvó szenátorai javaslatát pedig visszautasította, mert nem látta értelmét, hogy Károlyit letartóztassa, de a tárgyalások folytatását kancellárjára, Ráday Pálra bízta. A feltételeket annál kevésbé látta elfogadhatónak, mert tudott róla, hogy Peterborough az angol kormány szabályos békekötést szorgalmazó kívánságát terjesztette Bécsben elő. Viszont ez a körülmény arra ösztönözte az udvart, hogy mielőbb sürgősen hozzák létre Rákóczival a személyes megegyezést. Ily módon ugyanis Anglia igényét megvalósulhatnak tekinthetik és Peterborough küldetése és mediációs szándéka elveszti jogosultságát.

Mellőzve a részleteket ismeretes, hogy Rákóczi ragaszkodott a konföderációval kötendő megállapodáshoz, kilátásba helyezte, hogy Husztra országgyűlést hív össze, bejön és a rendekkel közösen alakítják ki álláspontjukat. Pálffy sürgetésére azonban Károlyi 1711. április 5–6-ra a gyűlést Szatmárra tette át. A résztvevőkről mindmáig nincs pontos

ismeretünk. Valószínűleg a közelben lévő brigadérosok, ezeres kapitányok és nemesek gyűltek össze. Bár Károlyn kívül szenátor nem jelent meg, és vármegyei követ sem vett rajta részt, a gyűlés közjogilag legitimnek tekinthető.³⁶ A résztvevők önmagukat „szatmári konföderáció”-nak jelentvén ki, az addig kialakított feltételekről úgy látták, hogy elfogadható, ha Rákóczi beleegyezését is megnyerik. Háromtagú követséget küldtek ki a fejedelemhez egy 12 pontos instrukcióval, amelyet Károlyi fogalmazott és nyolcan írtak alá. A követség Bulyovszky Dániel, Rákóczi kormányzókorének régi tagja, gazdasági tanácsos, Csajághy János brigadéros és Cserey János, a székely testőrezred alezredese az instrukció értelmében közölték a fejedelemmel, hogy az általa kezdett béketárgyalás elérkezett oda, hogy ha teljesen nem is, de „derék dogokban” megvalósítható. Külső segítségben nem bíznak, ellenállásra nincs módjuk. Pálffy elvárása is az, hogy Rákóczi menjen be. Ha pedig nem, akkor mentse őket fel a konföderációra tett hűségükjük alól. Rákóczi már előzőleg Károlyi leveléből értesült, hogy az addig kitartó Kassa átadásáról is döntöttek és nincs más hátra, mint az ő fejedelmi jelenléte és elhatározása, mert „az eddig valókból mind armistitium, mind tracta, mind pacificatio kikerekedett.”³⁷

A fejedelem válaszában tekintett, az április 18-án Kukuzivóban keltezett írást Pulay „gyalázatos manifestumnak,” „mérges pennával írott” pátens levélnek nevezte. Nyomában érdemi tartalmi elemzés nélkül a szakirodalom a háború folytatására felszólító kiáltványnak, „lázító írásnak” minősítette.³⁸ Valójában Rákóczi nem a béketárgyalást kívánta megszakítani, hanem a maga törekvései és koncepciója szerint megkötendő béke érdekében fejtette ki véleményét. Ráday Pált azzal az instrukciójával indította Pálffyhoz, hogy közöljék Peterborough javaslatát, és hosszabbítsák meg a fegyverszünetet és folytassák a tárgyalásokat. A Kukuzivói kiáltvány is a béketárgyalások Rákóczi szerint törvényes tárgyalása mellett érvelt.

A tizenkét főlíó oldalas kézirat stílárís értéket a legtöbb történetíró elismeréssel illette, de értelmezése, elemzése elmaradt.³⁹ Kulcsszavai a

³⁶ Mezey Barna: *Jogi eredmények (A szatmári béke jogi vonatkozásai)* In: Mezey Barna: „Őszve –szövetkezett Szövetségünknek kötele” A jogalkotás alkotmányos keretei a Rákóczi-szabadságharcban. Budapest, 2009, 287–291.

³⁷ Pulay: Szatmári békeség. i.m. 350–356. Lukinich: *A szatmári béke*. i.m. 101.

³⁸ „a terjedelmes dokumentum azt célozta, hogy a vitézljő rend érdekeire hivatkozva a katonaságot szembefordítsa a békekötéssel és rávegye a harc folytatására”, „Rákóczi kiáltványa a békekötése ellen” Bánkúti: *A szatmári béke*, i.m. 106.

³⁹ Részletesebb tartalmi kivonatot közölt: Márki Sándor: *II. Rákóczi Ferenc*. III. kötet. 1709–1735. Budapest, 1910. 217–221. Köpeczi: *A hujdosó Rákóczi* i.m. 58.

konföderáció, az ország törvényei és a jó béke. A terjedelmes írás két nagy részből áll: a történeti, elméleti bevezetést követik a hozzá eljutott békepontok elemzései és módosító, kiegészítő javaslatai. Az írás végigtekint a béketárgyalások addigi történetén, és részletesen ismerteti Rákóczi kezdeményezését, részvételét, azt, hogy mennyit tett a békekötés érdekében. Szól a vajai tárgyalásról a császárnak írt leveléről, a salánki gyűlésről és a császár feltételeire adott válaszáról. Mindvégig az ország törvényeihez ragaszkodott, amiért harcoltak és a megegyezés feltételeiből változatlanul hiányzik. Pálffyban nem adott a császár teljhatalmú megbízást a békekötésre. „ez nem országos békesség traktája, hanem csak egy hadi kapituláció.” A megállapodást a császári ratifikáció előtt elfogadni vakságra vall. Ez annyi, mint *„Conföderációknak adott hitünk ellen tegyük le az hitet és ezzel öljük meg magunk az conföderációt.”* Nem nevezhetik önmagukat rebelleseknek, lázadóknak (miként az esküszöveg változatlanul tartalmazza). Ragaszkodik hozzá, hogy a Konföderációval kössenek békét. Sorra veszi a békepontokat.

Az első pont kegyelmet és birtokai visszaadását biztosítana neki, azon az áron, hogy tagadja meg a konföderációt, *„a maga nemzetnek oltalmát véteknak, törvényünk megadását kérésit s keresésit és consequenter a conföderatiót is pártütésnek, magunkat csak tolvajok, latrok, és csak akasztófu, kerék cémerű gyűlevész nép vezérének, fejének ösmernők, azzal confoedratiók letett hitünket ilyen hitetlenséggel pecsételnének.”*

A második pont azért elfogadhatatlan, mert a császár bár amnesztiát ad, nem jelenti ki büntetlenségüket (vagyis bűnösöknek tekinti őket). A birtokok visszaadásánál pedig nem veszi be az állam által már elfoglalt jószágokat. Részletesen kifejti, hogy a katonaságot milyen hátrányok és jogtalanságok érik. A szabadságot nyert jobbágykatonák visszamehetnek földesuraik hatalma alá. De van még rá esély, írja, hogy ne menjenek vakon a rabságra.

Harmadik pont *„a vétekben megholtak”* özvegyei, árvái javainak visszaadásáról szól. Elfogadhatatlan, írta Rákóczi, hogy bűn legyen a hazáért áldozni az életet.

Az ötödik pont Erdéllyel foglalkozik. Pálffy kijelentette, hogy Erdélyre nincs felhatalmazása, s az ottani nemeseknek külön kell kérnie a császár kegyelmét. Rákóczi semmitmondónak nevezi azt a kijelentést, hogy: *„a felséges császár Erdélynek is, úgy mint Magyarországnak szabadságát meg fogja tartani, azért azon királyi szent atyai indulatjárul őfelségének semmi kétség ne legyen.”* Rákóczi szerint Erdély ügyét Magyarországgal együtt kell békekötéssel biztosítani. Foglalkozik Károlyival, Brutusnak nevezi, de nem ez a lényeg.

Igazi békét kíván, Pálffy adjon további fegyverszünetet, időt a gyűlésre, esküvel vannak lekötve, hogy „az egész *confoederatió*nak híre s akaratja nélkül békességet nem csinálunk.” A „békességnek folytatását nem olyvéggel indították, hogy a *confoederatió*nak sérelmet okozzanak.” A *confoederatió*ra Istennek esküdtek. A huszti gyűlésre kész kimenni, ha Pálffy meghosszabbítja az *armistitiumot*. Befejezésül Grotius gondolatával fejezi be: „igenis a jó békesség vége minden háborúnak, de amit eléje terjesztettek az nem békesség, hanem fegyver által való meggyőzetés”.

Rákóczi kukizovói véleményét nem olvasták fel. Hiszen Károlyi fegyverletételi esküjével eldőlt, hogy melyik elgondolás érvényesült a szabadságharc befejezésére. De mivel az írás több példányban készült, sok helyre eljutott.

Követelményei közül többet érvényesítettek a szatmári béke végleges összeállításában. Többek között például átalakították az esküszöveget. A békepontokban külön kiemelték, hogy a nemesek számára a „fegyverletétel” szimbolikusan értendő, továbbra is viselhetnek fegyvert. Rákóczi véleménye hatására került be a béke második pontjába, tehát hangsúlyos helyre a katonasággal részletesen foglalkozó részlet, azzal együtt, hogy: „a nemtelen renden lévő vitézek, ezen háborúban magokat az előmenetelre érdemessé tették”, szabados statusban lehetnek „a földes urak *praejudiciuma* nélkül.”⁴⁰ Kikerült a szövegből az elesettek bűnösnek nyilvánítása, és hosszan foglalkozik a béke Erdéllyel. Érdekes, hogy a király számos kötelezettséget vállal. Viszont Rákóczi két feltétele nem került a béke szövegébe. A Konföderációról, még a „szatmáriról” sem történik említés. A külföldi garancia fel sem merül. Az adott keretek között viszont a békefeltételek első pontja Rákóczinak messzemenő személyi kedvezményeket biztosít. Rákóczi viszont személyével, hogy nem hódolt meg, a hiányzó garanciát biztosította, hogy a feltételeket az uralkodó megtartja. Amikor a Kukizovói kiáltványt aláírta, I. József császár már halott volt. Mivel pedig Pálffy eltitkolta halálát, a nagymajtényi síkon a szabadságharc maradék hadserege az élők köréből eltávozott uralkodónak fogadott hűséget. Rákóczi ugyanaznap írta meg a hírt kancellárjának, Sennyey István szenátornak Munkácsra: „Kedvesen vettük kegyelmed levelét abban való tudósítását pro 27 április Szatmáron terminált s onnét Károlyba transponált gyűlés mire ment, nem tudhatjuk;

⁴⁰ Pulay: *Szatmári békesség*, 428–429. Helyesen állapította meg Heckenast Gusztáv, hogy a kezdeményezés „Rákóczitól jött”, mégpedig a Kukizovói kiáltvány vonatkozó megállapításából. Heckenast Gusztáv: A jobbágykatonákra vonatkozó végzés a szatmári békeokmányban. In: *A Rákóczi-szabadságharc vitás kérdései* i.m. 58–59. Téves tehát, hogy újabban Károlyi kezdeményezésének tulajdonítják.

mindazonáltal akármiként legyen ottan a dologh a Császárnak halála /mellyet nem csak Priváta személyeknek, de magának a Felsőleges Császárnak Bécsből jött Curéra által tudtára adtak/ Hazánk szabadságának helyben állítására, magunk munkálkodása felett utat nyitott, s remélhetjük Confoederatióknak restabilizását... régen óhajtott szabadságunkat elnyerhetjük.”⁴¹ Az utrechti és a rastatti békében még megemlítették az Erdélyi Fejedelemség önállóságának kérdését. Azzal azonban, hogy megkötötték a Habsburg- dinasztia és a magyar rendek kompromisszumának számító békét, Rákóczi fejedelemsége megszűnt.

*

Összegzés: Rákóczi törekvései a jó békére, három évszázad óta könyv lapok nélkül. Tanulmányom ennek a fontos könyvnek ma még csak néhány lapjáról szólhatott.

⁴¹ Rákóczi levele Sennyey Istvánnak Verbina 1711. május 1. MOL Károlyi lt. P 396 I. Acta Rákócziana Ser . V. Kiadva: AR.

Kiss Endre József

NAGYMAJTÉNY ELŐTT ÉS UTÁN

A politikus Rákóczi

Manapság – amikor a „politikus”-jelző a közbeszédben csaknem szitokszóvá vált – magyarázatra szorul, hogy ez alatt a kifejezés alatt mi a 18. századi közéleti embert, az államférfit, a diplomatát értjük, aki nem sorolható véletlenül sem egy kategóriába napjaink politikusaival.

Annyit mindannyian tudunk herceg II. Rákóczi Ferenc erdélyi – a hitében és erkölcsében is nagyságos – fejedelemnek, Sáros grófjának életéről, jelleméről, hogy nem rajta múltott az, hogy a „*Nagymajtényi síkon letörött a zászló...*” Erről gyarapítjuk ismereteinket, amikor mérlegre tesszük politikai tevékenységét.¹

Közéleti felelősségének az ébredése akkor kelt először figyelmet, amikor házasságkötését követően, külföldről hazatér birtokaira és naponta szembesül azzal, hogy hazája gyakorlatilag a császári hadak katonai megszállása alatt áll. Igyekszik aulikus magatartást tanúsítani a bécsi udvarral szemben, ahogy egy birodalmi herceghez illik, hogy még a netán rá vetődött gyanú árnyékát is elhárítsa. A hegyaljai felkelésnek (1697) nem áll az élére, bár megtehetné, hanem inkább Bécsbe megy azzal, hogy birtokait nyugatabbra fekvőkre cserélje. Bármit tesz azonban, Bécs bizalmatlansága megmarad vele szemben. S amikor ismételten hazatér, azt tapasztalja, hogy már nemcsak a nép egyszerű fiai, hanem a helyi nemesség is szervezkedik „*az ausztriai ház*” egyre tűrhetlenebb „*igájának lerázására*”.

Már az érett politikus Rákóczi az, aki a Habsburgok legfőbb ellenfeléhez, a Bourbon Napkirályhoz fordul levélben, amivel gyakorlatilag tovább írja az őseihez – anyjához, Zrínyi Ilonához, Rákóczi Zsigmondhoz és Györgyhöz, a Wesselényi-összeesküvésben résztvevő Zrínyi Péterhez – méltó, közéleti pályáját. Elfogását és szökését követően, kezdődik az az életforma, ami őt végig kíséri, és amit legjellemzőbben bujdosásnak nevezhetünk. Lengyelországban találnak rá a magyarországi elégedetlenek, (1703) s ő – miután embereivel földértette a hazai helyzetet, és tisztában van azzal, hogy mozgalmát a nemesség egy része is támogatja – a népi seregek élére áll. Nem az eseményektől

1. II. Rákóczi Ferenc politikai tevékenységének a tárgyalásánál a saját írásain kívül első sorban Benda Kálmán és R. Várkonyi Ágnes történészek munkáira hagyatkozom.

sodortatva, egyéni szükségből, érdekből teszi ezt, hanem mint európai látókörű politikus.

A reformáció-ellenreformáció küzdelmeit, a harmincéves háborút lezáró vesztfáliai béke (1648) korábban a felekezeti és a politikai egyensúlyt egyaránt hivatott volt biztosítani a kontinensen. Ezt boríthatta fel az Európát ismételten mozgósító spanyol örökösödési háború, (1702) aminek az volt a tétje, hogy a Bourbon/ vagy a Habsburg/ház, francia vagy osztrák hegemonia alatt egyesíti-e Európát? Bármelyik győz, a hatalmi szférák újrafelosztására kerül sor. A Bourbonok mögött Franciaország, a bajor választófejedelem, a savoyai hercegség, a kölni érsekség és Portugália sorakozott fel, a Habsburgok mögött pedig az osztrák és a német császárság, Hollandia és Anglia.²

Rákóczi tisztaban volt azzal, hogy az a Magyar Királyság, amely legyengült állapotában saját erejéből nem volt képes leszámolni a török uralommal, a császári seregek megszállása alatt, önmagában nem képes kivívni a függetlenségét Béccsel szemben. A magyarországi állapotok azonban már a legrosszabbal, küszöbön álló polgárháborúval fenyegettek, nem voltak tovább fenntarthatók. A szabad magyar állam megteremtéséhez egyedüli útnak a szabadságharc kínálkozott, aminek a nemzetközi helyzet kedvező alakulása folytán lehetett esélye a sikerre. A magyar szabadság ügye európai ügyként, joggal számíthatott egyes európai hatalmak anyagi, katonai, politikai támogatására.

Bécs kezdetben nem vette komolyan ezt a megmozdulást: regionális, tartományi lázadásnak tekintette, aminek – úgy hitték – elejét lehet venni az akkor szokásos eszközökkel: a vezetők megvásárlásával, a vezetettek megbüntetésével. Próbálták a közvéleményt abba az irányba tájékoztatni, hogy ők Magyarország felszabadítói a török uralom alól, s aki velük szemben lázad, az a keresztény Európát támadja. A nyilvánosság manipulálásával megkísérelték Rákóczi személyét befeketíteni itthon és külföldön, de legfeljebb Ausztriában tudták lejáratni; a hazai népszerűsége rohamosan növekedett, nyugaton pedig egyre ismertebb és – még az ellenfelei számára is – elfogadottabb, rokonszenves személyiség benyomását keltette.

Rákóczi – korát megelőzve – tisztaban volt a média jelentőségével. A kiáltványaival és az első magyarországi hírlap indításával tájékoztatta a hazai és nemzetközi közvéleményt arról, hogy a Habsburg uralkodó megszegi a magyar alkotmányt, amikor nem hívja össze az ország-

² Benda Kálmán: *Rákóczi és az európai hatalmak*. In: *Európa és a Rákóczi-szabadságharc*. Bp. 1976. 25–34.

gyűlést, törvénszegő módon lehetetlenné teszi az udvar döntéseinek ellenőrzését, önkényesen vet ki adókat, és lábbal tiporja a közéletet hátán hordozó nemesség rendi jogait, feloszlatja a nemzet hadseregét. Huszonegy pontos Manifesztumában³ világgá kiáltja, hogy a magyarság azért fog fegyvert, mert idegen hatalom katonai megszállása alatt áll az országa, melytől elveszik függetlenségét, önrendelkezését, eltulajdonítják a nemzeti vagyon nagy részét, s a kormányzati döntéseket nem magyar, hanem idegen érdekeknek megfelelően hozzák. Kiáltása értő fülekre talál a nyugati közvéleményben, hiszen az abszolutisztikus monarchiába történő átmenet során, valamennyi nyugati társadalom hasonló problémákkal nézett szembe.

Bécs külügyi szervezeteivel, hatalmas diplomáciai apparátusával, közéleti intézményeivel, propaganda gépezetével, titkos rendőrségével, nagyszámú politikusával, kiterjedt kapcsolataival szemben Rákóczi szinte a semmiből, egyedül a szűk környezetével teremti meg a magyarság hatékony, nemzetközi képviselőjét. A franciák ígéretet tesznek Rákóczinak arra, hogy a háborút lezáró békekötés majd nemzetközi garanciákkal rendezi a magyar kérdést. Addig is pénzzel (900 ezer tallér) és katonai szakértőkkel (80 tiszt, 2000 katona) támogatják a szabadságharcot.⁴ Bár magyar nemzeti királyként Rákóczit emlegetik, ő maga inkább Miksa-Emánuel bajor választófejedelemet jelöli a magyar trónra, hogy onnan is biztosítsa hazája támogatását. Viszont elfogadja a lengyel királyi koronát, amennyiben Lengyelország a svédekkel szemben kivívja függetlenségét. Szerződést köt az orosz cárral, aki anyagi és katonai támogatását helyezi kilátásba, elismerve nemzetközi tényezőként a független magyar államot, melyet Bécs nem kívánt önálló nemzetként, csupán egyik tartományaként kezelni. Rákóczi képviselői megfordulnak a porosz, a svéd és a dán király udvarában, a török portán, megkeresik Velencét és közvetve – francia közvetítéssel – a pápát. Látókörbe kerül egy lengyel-svéd-porosz-magyar konföderáció, valamint a kárpát-medencei népek szövetségének terve.⁵

Mindezek vitathatatlan diplomáciai sikerek, amelyek szorult helyzetében Bécsset tárgyalóasztalhoz kényszerítik. A Bécs környékén portyázó kuruc vitézek nyomán a politikai horizonton felbukkan a francia, bajor és magyar hadak győzelmének lehetősége, s ezzel együtt az, hogy Bécs

³ *Recrudescunt diutina inclytæ gentis Hungariæ vulnera... Ismét felfakadtak a nemes magyar nemzet sebei...* Munkács, 1703. Szövegezője: gr. Ráday Pál.

⁴ R. Várkonyi Ágnes: *II. Rákóczi Ferenc 1676–1735*. Vaja, 2003. 48.

⁵ R. Várkonyi Ágnes: *Közép-Európa II. Rákóczi Ferenc politikájában*. In: *A Rákóczi-szabadságharc és Közép-Európa*. I. Sárospatak, 2003. 9–10.

falai alatt találkozva, ők rajzolják újra Európa hatalmi térképét. A tárgyalások során Bécs látszólag enged a követeléseknek, mivel katonai erejét a nyugati front köti le. A kiegyezés reményében ígéri az ország sérelmeinek orvoslását, lemond Erdélyről és hozzájárul a magyar trón választott nemzeti királlyal történő betöltéséhez, valójában azon mesterkedik, hogy Rákóczit megvesztegesse: még több birtok, nagyobb gazdagság többször ismételt kínálataival. Nem jár sikerrel, de némi időt nyer. Rákóczi viszont az ország már neki hódoló középső és déli részeinek biztosítása helyett egyenesen Bécs felé tör, hogy könnyítse a nyugat felől támadók előrenyomulását.

Ugyanakkor – készülve arra, hogy az új Európában a magyarság saját korszerű, alkotmányos intézményeivel szerepeljen – komoly államszervező munkába kezd. A modern magyar államot konföderációnak nevezi, ami a rendek és a különböző – közéleti szerepet betöltő – társadalmi rétegek és csoportok parlamentáris szövetségén, a szabadságharcban együtt küzdők összefogásán alapul. Létrehozza az Udvari Kancelláriát és az egyes minisztériumok tisztét ellátó Udvari Tanácsot, a Kormányzó Testületet, a Szenátust, a Hadi Komiszáriusi Hivatalt. Megszervezi a közigazgatást, a gazdasági-pénzügyi tevékenységet irányító Gazdasági Tanácsot, a hadi utánpótlást, az udvari ezredek felállítását, a postaszolgálatot, a politikus-utánpótlás nevelésére a Nemesifjak Kompániáját. A hadsereg erősítése, a gazdaság élénkítése mellett a felekezeti kérdések méltányos rendezéséről és a művelődés támogatásáról sem feledkezik meg. A fegyvert fogó jobbágyságok szabadok lesznek, s kilátásba helyezik – a történelmünkben először – a nemesség megadóztatását. Rákóczi államának nyelve a magyar, minden jelentős kérdésben az országgyűlés dönt, melyen a vármegyék és királyi városok küldöttei képviselik a fő- és köz-nemességet, a papságot, a mezővárosok polgárságát, a katonáskodó rendeket és a fegyvert fogó, felszabadított jobbágyságot. Rákóczi konföderatív állama és az Erdélyi Fejedelemség Közép-Európa megkerülhetetlen politikai tényezője. Megteremtője tudja, hogy országa úgy és akkor lehet az összeurópai béke tárgya, ha abban a korszerű állami intézményeivel van jelen, annál is inkább, mert ez a konföderáció nyitott és alkalmas arra, hogy idővel akár a Duna menti népek szövetségévé nője ki magát.

A kilátásba helyezett katonai siker elvesztegetése nem Rákóczin múlik. A bajor választófejedelem buktatja meg azzal, hogy ahelyett, hogy a francia csapatokkal egyesülve, Bécs felé nyomulna, máshová csoportosítja erőit. A franciák vereséget szenvednek és az angolok hadba lépése miatt kénytelenek kiűriteni Itáliát és a német földet, s a harcok színtere francia területekre helyeződik át.

Rákóczi pontosan tudja, hogy szabadságharca külföldi támogatás nélkül nem győzhet és azt, hogy a nemzet sorsa nem a csatatéren dől el. Ahogy a császári csapatok a nyugati fronton a franciák veresége miatt felszabadulnak, egyre nagyobb erőket képesek a magyarországi hadszíntérré csoportosítani, ahol a kezdeti sikerek után katonai vereségek szorítják a kurucokat a menekülő lakossággal együtt az ország keleti felébe és Erdélybe. Rákóczi nem a harctéren, hanem a megfelelő politikával reméli kivívni a győzelmet. *„Jobban bízom egy jól megalapozott tárgyalásban, mint a fegyverekben”* – írja egyik levelében.⁶

Most ő húzza az időt, fegyverszüneti tárgyalásokba bocsátkozik Béccsel. Az egyre reménytelenebb helyzetben sem adja fel: – új francia-magyar katonai összeköttetést szorgalmaz az Adriai-tengeren, hogy délről kerítsék be Bécset; csapataival kész Sziléziába vonulni az ottani Habsburg-ellenes nemesség támogatására és a porosz katonai összeköttetés megteremtésére. Tárgyal az ígért orosz segítségről, fölkelésre szólítja a horvát rendeket és Morvaországot. Lehetőséget lát arra, hogy a külpolitikai helyzet alakulása megmentsse a szabadságharc vívmányait és a magyar jövőt, még akkor is, ha kedvezőtlen fordulatok sora következik: Lengyelország már nem áll mögötte, Franciaország nem vállalja szövetségesének és a magyar érdekeket nem képviseli a béketárgyalásokon, Oroszország, Velence, a Pápaság nem segíti.

Bécs nagy erővel dolgozik azon, hogy a háborút lezáró nemzetközi békeszerződések megkötése előtt, belkörüleg, mint az uralkodó és alattvalója ügyét, lezárja a szabadságharc kérdését. Ehhez most már rendelkezik megfelelő katonai eszközökkel: végezni tudna a jobbára Kárpátaljára, Partiumba és Erdélybe szorult, belső árulásoktól gyengített, a nyolcéves háborúban megfáradt kurucokkal, de Rákóczi külpolitikája és az európai hatalmak miatt ezt éppen nem teheti meg. Rákóczi joggal reméli, hogy kapcsolatai révén a békeszerződésbe nemzetközi biztosítékokat foglalnak a Magyar Királyság és az Erdélyi Fejedelemség függetlenségének, alkotmányos rendjének a megőrzéséről. Személyesen utazik a cárhoz, miután a salánki gyűlés (1711) megerősíti erdélyi fejedelmi tisztében és a szabadságharc folytatásának elhatározásában.

A bécsi diplomácia igazolja, hogy Rákóczi kiváló politikus, mert igyekszik mindent megtenni a hazai béketárgyalások gyors lezárása és a nemzetközi fórumok elkerülése érdekében. Pálffy János császári és Károlyi Sándor kuruc főparancsnok, miután megegyeztek, Rákóczi

⁶Flemmingnek 1718-ban. Idézi: R. Várkonyi Á. i. m. Sárospatak. 22.

távollétében hadi szemle ürügyén a nagymajtényi síkra hívták a kuruc csapatokat. A nagymajtényi szőlők alatt a császári seregek gyűrűjében, a Korparéten 149 zászlót szúrtak a földbe. A zászlók többsége a ma Árpád-sávoként ismert lobogó, amit a Rákóczi-szabadságharc használt. Nagy részüket megsemmisítették, csupán azok maradtak meg, melyeket hadizsákmányként megőriztek. A megmaradtak között ott van a „*Cum Deo pro Patria et Libertate*” – feliratú (*Istennel a Hazáért és a Szabadságért*), de a kevésbé ismert: „*Iustam causam Deus non derelinquet*” (*Isten az igaz ügyet nem hagyja el*) – feliratú is. Üzeneteik ma is biztatóak minden hazafi számára. A nagymajtényi síkon a Fejedelem 20 ezer főre becsült haderejéből 12 ezer kuruc vitéz leteszi a hűségesküt I. József császárra, aki már két hete halott, de a halálhírét eltitkolták. A kurucok a fegyvereiket azonban nem teszik le, hanem azokkal vonulnak el.

A szatmári béke megkötése (1711. május 1.) azt jelentette, hogy nemzeti király helyett a Habsburg-dinasztia örökli a magyar koronát, a Magyar Királyság és az Erdélyi Fejedelemség státusát nem foglalják nemzetközi békekötésbe, a külföldi ellenőrzést kiküszöbölik, Rákóczi modern, európai konföderációs államát pedig elfelejtik. Itthon a szabadságharcban résztvevők amnesztiában részesülnek, a birtokosok visszakapják elkobzott birtokaikat, a jobbágyok megtarthatják szerzett szabadságukat, ha az nem sért földesúri érdeket.

Az osztrák diplomáciának tehát nem sikerül elérnie a fő célját, hogy II. Rákóczi Ferenc behódoljon a császárnak, noha az ő számára kétszer is meghosszabbították a hűségeskühhöz kötött kegyelem ígérését. A magyar alkotmány megmaradt, a Magyar Királyság és Erdély nem lett osztrák tartomány. Mindez nem a békekötésnek, hanem első sorban Rákóczi politikájának köszönhető, akinek emellett hálások lehettek a franciák, s akire tisztelettel tekintettek a szövetségből kilépő angolok és hollandok politikusai.

Rákóczi elítélte a háta mögött megkötött békét, ami kihúzta a talajt a politikai törekvései alól és ezt kiáltványban tette közzé. Károlyi Sándor gróf – aki nem adta mindjárt Rákóczi tudtára, hogy az ő főparancsnokaként átállt a labancok oldalára – arra hivatkozott, hogy a rendek meghatalmazásával cselekedett. Ő is megtarthatta birtokait, később szatmári főispán lett. Viszont a békekötés után már nem lehetett szó a magyar országgyűlés által jóváhagyott álláspontok tárgyalásáról, alkotmányos megegyezésről, a magyar államiság és Erdély függetlenségét nemzetközi jogi garanciákkal biztosító rendezésről, amit a tényleges európai egyensúly érdekében nyugaton is támogattak volna. Amit Rákóczi európai ügygé tudott tenni, azt helyi tartományi szinten

fejezték be. Az örökösödési háborút lezáró, 1713. évi utrechti béke már nem foglalkozhatott a Magyar Királysággal és Erdéllyel: a magyar kérdést Bécs belügyének tekintették.

Amikor Rákóczi értesül arról, hogy a szatmári béke érvénybe lépett és Munkács várát is átadták a császáriaknak, feloszlatja a Szenátust, és tagjait feloldja a neki tett esküjük alól. A politikus még ekkor is reménykedik egy fordulatban a török-Habsburg – konfliktus alkalmával. Lengyelországban, majd Franciaországban próbálja feldolgozni a történéseket és szánja el magát arra, hogy 41 évesen, pályája megtörtével, de ereje teljében száműzetésbe vonul. *„Ha számkivetésbe megyek, megmarad a remény, mert utolsó lehettemmel is megőrzöm a nép szeretetét, mely a nép szívében élni fog irántam”* – írja.⁷ A pozserováci béke (1717) jelöli ki számára a törökországi bujdosás helyszínét a hátralévő éveire.

Hazájában elítélik, megbélyegzik és majd egy évszázadon át elhallgatják az emlékét is. Azután a Habsburg-uralkodás kritikusa egyre gyakrabban kezdik emlegetni, amikor a modern, európai Magyarországra, Rákóczi konföderatív államára gondolnak, miközben a jelenükben az önálló, nemzeti fejlődés akadályoztatásával, az elmaradottság megkövült társadalmi viszonyaival szembesülnek.

Rákóczi után már nem következtek nemzeti vagy választott uralkodók, csupán a Habsburg-dinasztia családtagjai örökölték egymástól a magyar koronát. Rákóczi alakja a nemzeti törekvések jelképévé vált immár három évszázada a magyarság és a Kárpát-medence egész lakossága körében. Nem csupán erkölcsileg magasodott kortársai fölé, hanem az európai közéleti szereplők közül is kiemelkedett. Nagyszerű politikai tehetséggel tekintette át az európai viszonyokat, változásokat és tudta, mikor kell lépni, mire kell felkészülni, mit kell tenni. Mind a nemzeti, mind az összeurópai érdekeket egyaránt szem előtt tartotta: *„...azon fáradozunk, hogy hazánk szabadságának visszaszerzésével nemcsak a nemzetnek, de az egyetemes Európának és az egész kereszténységnek szolgálhassunk”*⁸ – idézhetjük, s megállapíthatjuk, hogy Európa sorsa jobbra fordult volna, ha tanácsait megfogadják, hiszen a történelem az ő politikai látásait igazolta.

Történetében tükröződik a magyarság sorsa: a született tehetség pályája megtörik; a nála minden tekintetben kisebbek ítélik számkivetésre, örök bujdosásra. Ravasz László így ír Rákócziról: *„A magyar nemzetek képe és egybefoglalója, aki lázadó lesz és számkivetésben hal meg.*

⁷ Idézi: R. Várkonyi Á. i. m. Vaja. 91.

⁸ Rádai-iratok I. 253. p. Idézi R. Várkonyi Á. i. m. Sárospatak. 14.

Tragikuma az örök magyar tragikum: sohasem lehetett azt csinálnunk, amit kellett volna, mindig azt kellett csinálnunk, amit lehetett. Ez a megalkuvás életörvénné vált, s ennek az életörvénynek halálíg való tagadása Rákóczi Ferenc. Győzelem nélküli hős, akinek arcán nincs mosoly, s ezért a Rákóczi-fogalom hangulati velejárója az árvaságnak, szomorúságnak az az érzése, amelyben a magyar saját létének nagy fenyegetéseit és ellentmondásait érzi meg. Oda nyúlik ez vissza, ahonnan a magyar sírva -vigadás táplálkozik."⁹

Rákóczi alakja, emléke a magyar önazonosságnak és a Kárpát-medencében élők történelmi tudatának nélkülözhetetlen eleme. Nehéz magyarságtudatról beszélni magyar történelmi ismeretek és II. Rákóczi Ferenc nélkül. A köztudatban róla alkotott képet azonban két fő irányzat: a hivatalos tanítás és a spontán, népi emlékezet egymásra is hatva, folyamatosan alakította. A hivatalos tendencia a szándékos elhallgatásával, tagadásával és torzításával, cenzúrázásával indult, „*róla rosszat vagy semmit*” – jelszóval egy évszázadon át. A hivatalosok nem bírtak azonban a népi emlékezetrel, amely rendszer és szabályok nélkül, az alkalmi igények szerint formálta, színezte, szépítette és adta tovább emlékezetbeli alakját, a legendáival, meséivel, nótáival, verseivel, táncaival. Amikor Rákóczi eltagadásának kora véget ért, a hivatalos tanítás megpróbálta kihasználni a népi tudatban mélyen gyökerező emléket, hogy koronként az időszerű ideológiának megfelelő vonásokat hangsúlyozza belőle, akár kurzusonként módosított, árnyalt képpel. Fordulatos regényt lehet írni Rákóczi korszakoként ismétlődő, kisajátításának a kísérleteiből. A két irányból érkező – taneli, ideológiai és hagyománytisztelő, kultikus – inspirációk nem teremtettek kedvező feltételeket Rákóczi valóságos személyének, életének és művének a feltáráshoz: mindég az alkalmi kihasználására fektették inkább a hangsúlyt, mintsem, hogy rámutassanak a nemzet és a világ előtt igazi értékeire, tényleges jelentőségére.

A fennálló hatalomnak rendszerint az volt az érdeke, hogy Rákóczit romantikus, idealista hősnek mutassa be, aki elbukott, a szatmári békét tető alá hozókat pedig reálpolitikusoknak, akik győztek. Az utóbbiak beszélnek és tanítanak a szabadságharc bukásáról s a reálpolitika sikeréről és színleg a kurucokat, a szívük szerint azonban az országot labanccá tevőket értékelik igazán. Ahogyan Ady Endre írta: „*Még a hőseinket is kisajátítják. Rákóczi koporsóját ők, akik Rákóczit becsapták és elárulták, úgy körülállották, hogy mi nem férközhetünk hozzá!*”¹⁰ Napjaink viszonyait fölmérve, úgy tűnik, hogy számos erőfeszítés ellenére, nem

⁹ Ravasz László: *Az örök Rákóczi*. In: *Legyen világosság!* III. Bp. 1938. 339.

jutottunk sokkal közelebb Rákóczihoz a miénket megelőző korszakoknál. Azt azonban megállapíthatjuk, hogy ha arra kérdezzük, hogy a haza és a haladás ügyeiben mennyire volt motiváló Rákóczi alakja az utóbbi három évszázad során, akkor az életét és harcait nem bukásnak, hanem sikersorozatnak tekinthetjük és tisztelhetjük személyében az érdemben utolsó magyar királyt, még ha nem is tölthette be ezt a tisztét.

Erdély utolsó fejedelme tehát nem tette le a fegyvert és nem vállalta a labanccá tett ország békéjét, kényelmét, gazdagságát. „*Számkivetett onnan, mert nem vala benne szabadság*” – mondhatjuk Vörösmartyval.¹¹ Az idők távolából már feltételezhetjük, hogy talán azért történt mindez, mert csakis így lehetett Rákóczi azóta a bukásukban is legyőzhetetlenek példájával valamennyi nemzeti és társadalmi fejlődésünk inspirálója, s emlékezete pozitívan hatott a hazai viszonyokra, jobbá alakítva emberibb időkben a magyar közéletet.¹²

Napjaink tapasztalatai alapján sokak meggyőződése az, hogy az erkölcs és a politika nem egyeztethető össze egymással. Rákóczi az eleven cáfolata ennek a gondolatnak: lehet erkölcsösen politizálni, még ha meg is kell fizetni az árát! A kérdés csupán az, hogy a mai politikusok rendelkeznek-e azzal az erkölcsi tartással és tőkével, amiből ezt az – időnként igen magas – árat kifizethetnék és nem adósítanak el inkább mindnyájunkat hazánkkal és utódainkkal együtt?

¹⁰ Ady Endre: *La Barre – Dózsa György*. In: *Összes prózai művei VIII*. 1906. Bp. 1968. 117.

¹¹ Vörösmarty Mihály: *Mikes búja*. 1826. In: *Összes munkái*. I. Bp. 1884. 29.

¹² Benda Kálmán: *A Rákóczi-hagyomány. 250 éve halt meg a Vezérlő Fejedelem*. Bp. 1985. 54–58.

II. Rákóczi Ferenc, a nagyságos fejedelem
Simon M. Veronika festményén

Lukács Olga

RÁKÓCZI SORSDÖNTŐ TALÁLKOZÁSA A KAMALDULIAKKAL

Ez a megállapítás képletesen és valóságosan is igaz. II. Rákóczi Ferenc benső vonzalommal, szeretettel viszonyult a kamalduli atyákhoz és testamentumában sem feledkezett meg róluk.

A kamalduli rend fokozatosan vált ki a Benedek-rendből és lett önálló szerzetességgé.¹ A rendben az ezredfordulón jelentkeztek az elvilágiasodás első következményei. Ezekkel ellentétben jöttek létre a 920-as évekkel kezdődő reformtörekvések. A burgundiai clunyi kolostor Odo (927–942) nevű apátja kezdeményezte ezt a mozgalmat, amely az ősi kegyesség visszaállítását és Szent Benedek regulájának maradéktalan betartását követelte. A clunyi szellem világszerte mintegy 3000 kolostorra hatott.²

A kamalduli szerzetesek megújító mozgalma ugyanerre az időre esett. Kezdeményezője Romuald atya volt, aki a 10. század közepén hercegi családban született Ravennában. Fiatalon szemtanúja volt édesapja véres összetűzésének, amelyben ellenfele meghalt. A látotakon megrendülve visszavonult és egy bencés kolostornak lett a szerzetese. Romuald életében 978 jelentős év volt. Őt társával közös fogadalmat tettek az aszketikus életre. Köztük volt Orseolo Pietro Velence doge-ja is. Fogadalmukban a világi élet teljes megvetése, cellamagány, virrasztás, böjt és Istenre való várakozás szerepelt.³

Életformájukban új vonás volt a cellamagány, a remeteség. Ez visszatérést jelentett az őskereszténység korszakának remetei életformájához. Ezt az életformát számolta fel Szent Benedek kezdeményezése, amikor a remetét Montecassinoba gyűjtötte össze.

III. Ottó császár felkérte Romuoldot, hogy vállalja el a világius szellemű Szent Apollinaire-kolostor apátságát. Elvállalta, de hamarosan összetűzésbe került a kolostor szerzeteseivel, ezek ugyanis nem tűrték Romuald szigorát, ő pedig lenézte középszerűségüket, világius formalizmusukat. A monachusokkal való feszültsége régi keletű volt. Egyik remeteségének helyén életére törtek, máshonnan elüldözték. Ő pedig

¹ A Benedek-rend 529-ben alakult és a montecasinói kolostor lett az első nyugati közösségi szerzetesi élet helye. Regulájában a szegénységi fogadalomhoz kötött imádkozás és munka szerepelt központi helyen.

² Szántó Konrád: *A katolikus egyház története*, Budapest, 1987. I. 356.

³ Puskely Mária: *Kétezer év szerzetessége*. I. Budapest, 1998. 1084.

következésként vállalta a kolostoron kívüli magányos remete életét. Ez a kezdeményezés fokozatosan mozgalommá lett. 1022-ben Romuald őt társával a camaldoli síkságra vonult vissza. Őt házacskát (cellát) építettek és évtizedek alatt itt jött létre a sajátos kamalduli szerzetesi életforma, megőrizve a személyes magányt, a remeteséget, de ugyanakkor a remeték viszonylagos közelségét teremtve meg.

Romuald 1027. június 19-én hunyt el. Életéről Petrus Damianus: Vita beati Romualdi című művéből tudunk, amelyet Romuald halála után 15 évvel írt.⁴

Romuald életének számunkra jelentős vonatkozása az, hogy 1009-ben a magyarok közötti térítés gondolatával foglalkozott. Néhány társával útra is indult, de betegsége miatt vissza kellett fordulnia.

A camaldoli atyák reformja elterjedt a bencés kolostorok számos helyén. Főleg az itáliai kolostorok vették át ezt az életformát, de elterjedt francia, német, sőt lengyel földön is. A mozgalom fénykorát a 11–14. századok közötti időben élte. A pápák – köztük III. Ince –, támogatták a mozgalmat. Fokozatosan jött létre a kamalduli szerzetesi kongregáció, amely önálló renddé szervezte a remetesség bencés ágát. Évszázadok alatt enyhült a szigorú remetei életforma. Történelmi, filozófiai, erkölcsi és teológiai hatásai következtében, napjainkban már három formában él a kamalduli szellemiség. Megőrizte ugyan a szigorú remeteséget, de ezt ma már szervezett kolostorokban, illetve kolostori-remetei vegyes formában gyakorolja.⁵

Magyarországon először 1695-ben Zoborhegyen létesült kamalduli kolostor. Ezt követte a lánzséri 1701-ben, majd a lehnici 1705-ben és a majkpusztai 1734-ben.

A fejedelem a magyar területen levő kamalduli kolostorok közül 1708 márciusában látogatta meg a Zobor hegyén levő rendházat.⁶ A

⁴ Uo. 1085.

⁵ A kamalduliak jelszava a Kolosséi levél 3, 2–3 verse: Vita vestra est abscondita cum Christo in Deo. E szerint az igazi élet halál után van a Krisztussal és Istennel való egységben. A kegyesség fő forrása a Biblia és benne főleg a zsoltárok. Az elmélkedések tárgya a Krisztus élete. Mellőzni kell a külsőségeket és egyszerűsége kell törekedni. Naponta hétszeri imádkozásban harmincháromszor kell elmondani az Úr imádságát. Szombaton a Máriaéhoz fűződő imádságok kötelezők. Az orációk után következik a fizikai munka – az ora et labora ősi regula szerint.

⁶ Márki Sándor: *II. Rákóczi Ferenc*, 203.

⁷ A második magyar kamalduli kolostor az oroslány-majkpusztai volt. Esterházy József országbíró volt az alapítója. A birtok egyik tulajdonosa, Esterházy Antal, részt vett a szabadságharcban a fejedelem oldalán. Ezért 1702-ben fő- és jószágvesztésre ítélték.

kuruc kor harcainak forgatagában ekkor még nem gondolhatott arra, hogy 1715 után milyen szoros kapcsolatba fog kerülni ezzel a renddel.⁷

II. Rákóczi Ferenc 1713. január 13-án ért francia földre. Hopp Lajos megjegyzi, hogy ettől kezdve nem állnak rendelkezésünkre udvartartási iratok és csak Szathmári Király Ádám naplójára, a fejedelem Vallomása-inak és Mikes későbbi visszaemlékezéseinek francia vonatkozásaira vagyunk utalva.⁸

XIV. Lajos megtisztelő külsőségekkel fogadta magánvendégként a Sáros grófja álnév alatti fejedelmet. Az életrajzot megörökítő általános véleménye szerint, a fejedelemnek nehéz volt elérnie igazi diplomáciai céljának megvalósítását. A gazdag, de felszínes világi élet, az európai politikában jelentkező kedvezőtlen jelenségek, a királyi kegydíj egyre nyomasztóbb hatása, a kísérők egyre növekvő anyagi gondja súlyos lelki teherként nehezedett a fejedelemre. Mindezt tetőzte az 1712. március 30-án kiadott „Nota et Capitalis sententia”, mely a haza árulójának és az igaz szabadság felforgatójának nevezte a fejedelmet és minden vagyonának elkobzását mondta ki.

A katolikus nevelést kapott fejedelmet benső elmélyülésre készítették a franciaországi élmények. Fokozatosan, elszakadni vágyott a zajos fogadásoktól, vadászatoktól, kártyajátékoktól, udvarlástól. Később írja az akkori önmagáról: „Mondd ember mi hiányzott nekem, mindenem volt... mégis. Igazi színészet volt ez az egész. Játszottam a keresztént. Ki oly királyi palotákat, kerteket láttam, cselédségeim voltak, lovaim a vadászathoz, szívem nyugtalan volt, mivel távol volt tőled... Ó szívem édessége, mily nagy volt esztelenségem.”⁹

Kereste a lehetőséget a változásra. Bourbon hercegének és kíséretének társaságában látogatást tett egy Párizshoz közeli karmelita kolostorban. „A templomba az esti könyörgés után léptem be és amikor nyilvános imáadásra kitett testedet megláttam, nem törődve a gunnyal térdre borultam... imáadásba merülve visszamaradtam; és amikor kijöttem... mintha éreztem volna a magánosságomnak kellemét.”¹⁰ Ezt követően eszébe jutott az Ágoston-rendi szerzetesekkel történt találkozása a Saint-Germaini-erdőben levő kolos-

Száműzetésben halt meg mint a fejedelem hűséges főtisztje. A fejedelem maga sem láthatta ezt az oroszlány-majkpusztai létesítményt. Esterházy Antal sem ismerhette meg. (1722-ben hunyt el.) II. József ezt a rendházat is bezáratta és a vagyon a fiscus birtokába került. Az Esterházy-család később visszavásárolta és 1945-ig vadászkastélyként használta. Napjainkban turisztikai létesítmény.

⁸ Hopp Lajos: *Rákóczi és Mikes a Törökországi emigráció előtt*. In: *Rákóczi tanulmányok*.

Szerk. Köpeczi Béla, Hopp Lajos, R. Várkonyi Ágnes. Budapest, 1985. 438.

⁹ II. Rákóczi Ferenc fejedelem *Életrajza*. Miskolc 1903. Ford. Domján Elek. 267.

¹⁰ Uo. 268.

torban. Ott szobát is bérelt és a vadászatok után vette igénybe a szállást. De ezt a helyet nem tartotta alkalmasnak az elvonulásra, mert túlságosan látogatottnak vélte.

A kamalduliak kolostoráról ezt írta: „*eszembe ötlött a kamalduli atyák kolostora a melyről én csodálatos véletlen által szereztem tudomást.*”¹¹ Clagnyban levő szállásának lépcsőjén egy bizalmatlan külsejű remetével találkozott, aki ajánlást kért a fejedelemtől a kamalduli kolostorba történő felvétele érdekében. Bemutatkozásakor közölte, hogy ő a fejedelem francia légiósainak sorában tüzértisztként szolgált. Elmondta, hogy megtérése után egy flandriai kolostorban kereste a magányt és most visszatért Franciaországba. Az ajánlást megkapta. „*Azt a rendet én annak előtte már ismertem és becsültem, hanem azután elfeledtem és épp akkor juttattad eszembe ő örök jószág, amikor kellett*” – írja később.¹² Egy Párizsban tartózkodó ismeretlen magyar embert küldött a kolostorba azzal a kéréssel, hogy csak a kolostor priorjával beszéljen és eszközölgjön ki számára szállást. Kérte, hogy a „Le Comte de Saaros” nevet tartsa titokban. Márki megjegyzi: „*Rákóczi egyszer már (1708) a Zoborhegyen lakó kamalduliakat is meglátogatta és istenes életök annyira meghatotta őt, hogy azonnal ezer forintot adott két remete eltartására és két remetelak építésére.*”¹³

1715. április 17-én egyetlen szolgája kíséretében érkezett a Grosboisban levő kolostorba. Zolnai Béla megjegyzi: „*Kolostornak nem nevezhető a kamalduliak települése, mert külön épített, egymástól független cellákban laktak.*”¹⁴ A húsvét nagyhét három napját töltötte a kamalduliaknál. Húsvét első napján már Párizsban volt és részt vett egy XIV. Lajosnak szóló üdvözlésen. Május 31-én tett még egy látogatást Grosboisban és a pünkösdi ünnepeket is itt töltötte 1715. június 8–12. között.

1715. augusztus 28-án a naplóíró Szathmári ezt jegyezte fel: „*Urunk, Ő Felsége... ebéd után posta-sezájára ülven ő Felsége ment egy Valet de Chamberrel és egy Lakájjal az Camaldulenseselek mellett való mezei házában.*”¹⁵ Kamaldulban a napi programja a következő volt: „*Ű ráról órára előírt életmódra kötelezte magát a Fejedelem, mikor belépett a kőfalakkal körülvett clausurába. A külön házikókban lakás szabálya már eleve kizárja, hogy barátságos kolostort képzeljünk magunk elé, tágas refektóriummal, ahova esetleg Rákóczi meginvitálhatta volna párizsi barátait.*”

Az egyes cellák egymástól legalább 30 lábnyi távolságra épüljenek – mondja a francia congregacio Constitutioja. A világgal minden érint-

12 Uo.

13 Márki Sándor: i.m. 403.

14 Zolnai Béla: II. Rákóczi Ferenc. Franklin Kiadó. 122.

15 Hopp Lajos: i.m. 440.

kezés kerülendő. A Superior engedélye nélkül senki nem léphet a cellába. Engedély nélkül csupán a cellán kívül beszélhet társaival. Rákóczi bizonytalannal meg is tartotta ezt a szigorú szabályt. Teljes csendesség honolt a magányosság lakói fölött. Szent olvasmányok – tudjuk, hogy Rákóczi a janzenista Nicole-t olvassa, lelki gyakorlatok, kézimunka –, íme ez a napi program.¹⁶

Hopp Lajos szerint Szathmári a „Valet de Chambre” alatt az apródot értette és Mikes Kelemen személyére vonatkozott.

A kamalduliak Constitutioja szerint vasárnap és ünnepen a teljes hallgatás volt a kötelező. A templomban és annak környékén máskor sem beszélgettek. A csend olyan követelmény volt, hogy tilos volt tartani hangos állatokat a kolostor területén. Télen két nap, nyáron három nap szolgált a beszélgetésre. Mikestől tudjuk, hogy Rákóczi Rodostóban is fizikai munkát végzett. Lakószobájának faburkolatát ő készítette, amelyet ma Kassán őriznek. A kamalduli liturgiának sajátos része volt a zsoltáréneklés. Zolnai ezt „psalmodizáló énekeszédnek” nevezi.¹⁷ Monoton egyszólamú éneklés volt. A fejedelem nemes keresztényi egyszerűséggel énekelt együtt a kamalduliakkal és ez a szerzeteseknek is gyönyörűségére szolgált.

A Constitutio szerint külön előírások vonatkoztak az éjszakai nyugalomra és kötelességekre. Durva fekhelyen aludtak cipő nélkül, de a ruhát levetni tilos volt. Megszegéséért háromnapos böjtölés járt. Borotválkozni hetente egyszer volt lehetséges. A fürdést csak orvos rendelésére végezheték.

A szerzetesek celláikban étkeztek, azért, hogy az önmegtartóztatást hivalkodás nélkül gyakorolhassák. Az egyszerű étel a rend szakácsa vitte minden rendtag cellájának ajtajához és egy nyíláson nyújtotta be. Böjtös napokon térden állva kellett az ételt elfogyasztani. Ilyenkor Rákóczi is csak kenyeret és vizet vett magához. Feltehetően étkezése kevéssel eltért a rendtagokétól. Négy lábú állat hújának fogyasztása mindig tiltva volt. Bort csak vízzel volt szabad inni. A napi étkezés a következő volt: reggeli: leves, tojás vagy főzelék, kenyér, gyümölcs és bor. Este: főzelék, hal tojás, tej vagy sajt. Cukrot és befőttet csak engedéllyel lehetett a cellában tartani. Naponta egy órai közös fizikai munka volt kötelező, – közben hallgatással. Előtte és utána imádság. Mindez csengettyűszóra történt. Vendégeket nem lehetett fogadni. Levelezés és ajándékozás, vagy annak elfogadása tilos volt. Fapapucsban jártak és

¹⁶ Zolnai Béla: i.m. 122.

¹⁷ Uo. 123

fehér csuhát hordtak. Az engedelmességnek bizalommal és örömmel kellett történnie, s nem vak engedelmességgel.

Rákóczi világi tagként lett részese a szerzetesi életnek. Alávetette magát a kolostor szabályainak. Éjfél után 1 órakor felkelt és a szerzetesekkel együtt énekelte a zsoltárokat, meditált, imádkozott, olvasott, nyáron reggel 5 óráig, télen reggel 6 óráig. Részt vett a Tertian, majd a misén és a Sextan. Nagyböjt idején hétfőn, szerdán és pénteken böjtölt. Egész életében minden pénteken böjtölt a bécsújhelyi szökésére emlékezve.¹⁸

A fejedelem meglepődéssel összegezte ezeket az első grosbois-i emlékeit: *„Mert eddig vallomást tettem neked és bármit írtam megújította fájdalmaimat és cselekedeteim utálatát, de a mióta a kamalduli atyák kolostorában végzett husvéti gyónásom által újjászülettem gyönyörűséggel kell kegyeidet és lelki gyermekségem állapotát elbeszélnem.”*¹⁹

Megváltozott magánéletéről így ír: *„Egyébként a vadászatokban részt vettem a szokott módon a királlyal és a hercegekkel és mivel a kártyajátékot teljességgel elhagytam, billiárjátékra fordítottam csekély pénzköltséggel a nap néhány óráját.”*²⁰ Lemondott az ún. kártyajogról. Ez őt, mint fejedelmet illette meg. A Hotel de Transylvanie-ban lakott kíséroiinek nagy része. A fejedelmet a „Jeu public” nyilvános játék „bevétele” illette, amely évi 25–30 ezer livret tett ki és amelyet udvartartására fordított.

1715. december 9-én levelet írt a lengyel Basenvalnak és ebben tudatja tapasztalatait a féléves kamalduli élményeiről. Ezeket írta: *„Ezt a leveletem is menedékemből írom, amelyet mondhatni napról napra kedvesebbé tesz számomra az isteni kegyelem. Ha minden szerdán Párizsba megyek ezt csak a barátság kötelezettségének teljesítéséért teszem. Ezzel együtt is alá vagyok vetve ezen ország közös bajainak. Erről többet írhatnak Önnek, mint mások, de nem a hozzám fogható remete mestersege, hogy az állami ügyekről elmélkedjék. Életmódom megváltozott... A hét három napját, csütörtököt, pénteket, szombatot utazással és vadászattal töltöm Rambouillet-ben egy napot Párizsban, a többi a kolostorban szerzeteseimmel és dolgozószobámban könyveimmel.”*²¹ Egy másik levelében amelyet Gualterio bíborosnak küldött azt írta, hogy úgy érzi magát, mint egy tábornok, aki miután befejezte hadjáratát visszatér az udvarba és szolgálja urát, királyát.²²

A kamalduli kolostorban való tartózkodásának első félévében három fontos esemény történt. Időrendben az első hír Bécsből érkezett: III.

¹⁸ Köpeczi Béla: *A bujdosó Rákóczi*, 240.

¹⁹ *Önéletírás*, 274.

²⁰ Uo. 275.

²¹ Közli Köpeczi Béla i.m. 242.

²² Uo. 243.

Károly 1715. június 10-én szentesítette a 136. törvénycikkelyt. Ez megerősítette Rákóczi és Bercsényi száműzetését és kimondotta javaiknak elkobzását. Majdnem két évszázadig volt érvényben ez a cikkely és csak 1906-ban helyezte hatályon kívül a XX. tc. A bujdosók vezéreinek visszatérési lehetősége ezzel megpecsételődött. A második esemény XIV. Lajos halála volt. A fejedelem a király halálának napján Párizsban tartózkodott, de a szeptember 9-i temetésre nem ment el. Mindenki által ismert volt Rákóczi XIV. Lajos iránti tisztelete. Gyakran voltak kettesben és meghitt beszélgetéseket folytattak. A király halálára emlékezve később ezt írta: *„Láttam egy nem istentelen, hanem valódi Istent félő és amiként halálában megnyilatkozott egy igazi keresztény királyt kinek kimagasló alakja hasonlatos vala a Libanon cédrusaihoz. 71 évi uralkodás után 76 éves korában hunyt el.”*²³ A harmadik esemény a fejedelem sorsának fordulatát jelentette. Ez az úgynevezett megtérése volt, amelyet ő 1715 karácsonyára tett. A Vallomásokban ezt írta: *„...te tudod, minő hetenkénti mindennapos ájtatoskodást tűztem magam elé, borzadállyal töltöttél el, hogy annyi ideig lappangott a bűn bensőmben és ezen esetből okulva legott eltökéltem magamat egész életem komoly megvizsgálására és általános bűnvallás tételére; amikor ezt a te fiad születése ünnepeiben véghezvittem viszonzásként teljes és tökéletes nyugalommal méltóztattál megajándékozni engemet. Itt kezdődött az igazi édessége a magánynak, amelyben az emberi dolgokat megvető ember láng-ra lobban a józan élet és az Úr színe előtti vándorlás vágyától.”*²⁴

A fejedelem világi szerzetesként követte figyelemmel a kamalduliak vitáját az Unigenitus pápai bullával kapcsolatosan. Az Önéletrajzból és a Vallomásaiból nyilvánvaló, hogy a fejedelem ismerte a bulla tételeit. Ezek 1713-ban elítélték a janzenista Quesnel 101 tételét.²⁵ A kamalduliak már megelőzően rokonszenveztek Quesnel és Nicole janzenista tételeivel.

²³ Önéletírás, 278.

²⁴ Uo. 290.

²⁵ Quesnel Noailles kardinális támogatásával előbb Chalons püspöke, majd Párizs érseke lett. Saint Magloire-ban 1666-1669-ben egy életre megbarátkozott Antoine Arnoulddal, jansenista szellemű teológussal. Fiatal korban kezdte *Reflexions morales sur le Nouveau Testament* című művét, emiatt vált a jansenizmus ellenségeinek céltáblájává.

²⁶ A mozgalom elleni döntő támadás 1705 után indult meg. XIV. Lajos nem nézte jó szemmel a jansenizmus terjedését. Ellenségesen szemlélte a Port Royal kegyességi szellemét, és rávette XI. Kelemen pápát a jansenizmus újbóli elítélésére. Ez vezetett 1705-ben a *Vineam Domini* bulla kiadásához, amelyet a Port Royal szerzetesei megtagadtak, ennek következtében XIV. Lajos elrendelte a Port Royal lerombolását. Ez 1709. július 11-én meg is történt. A lerombolt kolostort a fejedelem is látta. Port Royal lerombolása nem vetett gátat a jansenizmus körüli vita folytatásának. Sőt, a feszültség egy új kérdéskörben folyó viták révén fokozódott. A jansenisták Szentírással kapcsolatos problémákat is vetettek

A bulla kiadását maga XIV. Lajos kérte a francia egyházban fenyegető szakadás megelőzése érdekében.²⁶ Rákóczi álláspontja a janzenizmust és az Unigenitust illetően sajátságos.²⁷ Formálisan, egyházpolitikailag nem tartotta magát Jansen követőinek, de Vallomásainak elemzéséből világosan látjuk, hogy lelke mélyén janzenista volt. Egy sajátos történet igazolja ezt kamalduli tartózkodása alatt. Fleury püspök, a későbbi miniszter, látogatást tett a Grosbois-ban levő kamalduli kolostorban. Rákóczival is találkozott. Ezt követően tárgyalta a házfőnök Carbonierrel. Megjegyezte, hogy Rákóczi milyen jól beszél franciául. A házfőnök válasza: „Merthogy olvasta Nicole-t.” A püspök tovább kérdezett. „vajon érti-e az árnyalatokat?” – A házfőnök válasza világos volt: „Igen, kegyelmes uram, mert ő bizony janzenista.”²⁸ 1716 januárjában örömmel vette tudomásul a fiatal Ilosvay János elhatározását, mely szerint katolizált. Január 6-án jelen volt a kamalduliak templomában az áttérési szertartáson. Tudjuk, hogy fejedelmként templomokat adott vissza a protestánsoknak. Az Ilosvay áttérése feletti örömeinek oka a jezsuitáktól kapott neveltetése volt.

1716. január 8-án látogatást tett az új királynál, XV. Lajosnál, akit Nagy Lajos méltó utódjának tart.²⁹

A lengyel Basenvalnak írott levelében közölte, hogy szerzetesi kötelességeinek és a fizikai munkának végeztével visszavonul könyvei közé. Az említett Nicole műve mellett, tudomásunk van egy kisebb formátumú műről, amit a rendfőnök adott neki és amelyet elismeréssel dicsért. Ezt írta róla: „Sok hasznomra volt egy, az üdv fontosságáról írt vallásos könyvecske elolvasása, amelyet olvasnom a kamalduli atyák főnöke adott és az a saját magam megismerésére vezetett engemet, megsúgta és megmutatta nekem azon bajokat, melyeknek a világi érintkezés és élet ki van téve és azokat érezni kezdtem; így változtam meg én belsőképp anélkül, hogy tudtam volna.”³⁰ Köpeczi szerint René Rapen *Az üdvösség fontosságán* című

fel: le kell-e fordítani anyanyelvekre a Bibliát, és mennyire szükséges annak tanulmányozása? Ezek, és más ilyen jellegű tanok készítették a pápai udvart 1713 novemberében az *Unigenitus* című bulla kiadására. Ebben XI. Kelemen elítélte Quesnel 101 tételét, és jansenista eretnekségnek bélyegezte azokat. A francia klérusnak csak egy része fogadta el a bulla vádjait. Azzal a céllal, hogy az általa veszélyesnek tartott irányzatot gyökerestől kiirtsa, XIV. Lajos nemzeti zsinatot akart összehívni, azonban XI. Kelemen ellenezte a király szándékát. XIV. Lajos halálával a kérdés időszerütlenné vált.

²⁷ Vö. R. Várkonyi Ágnes: *A Confessio értékrendszere*. In: Rákóczi Európában. Budapest, 1988.

²⁸ Köpeczi Béla: i.m. 477.

²⁹ Márki Sándor: i.m. 657.

³⁰ Önéletrajz, 275.

művéről van szó. Nicole műve mellett a Biblia és Augustinus Vallomásai voltak fő olvasmányai. Ez utóbbi készítette kitartó irodalmi munkásságra.

Kamalduli magányában írta Emlékiratait, amelyeket később Rodostóban átjavított. Grosbois-ban 1716 karácsonya előtt kezdte írni Vallomásait.³¹ A kamalduli atyák kolostora előképe lett Rodostónak.³²

Szellemi és írói tevékenységének hű tükrö a rodostói könyvtárában fellelhető művek lajstroma. A kamalduli kolostori élet és magány terelte a fejedelem figyelmét az emlékirat, értekezés, vallomás, elmélkedés, fohász műfaja felé!

A Vallomásokat Grosbois-ban latinul kezdte írni és 1717 augusztusában fejezte be. Egy példányt a kamalduliaknál hagyott. Innen Saint-Germain des presi kolostorba került, majd a Bibliotheque Nationale-ba. A latin szöveg első fordítója Jourdain atya volt, a kamalduliak házfőnöke.³³ 1726-ban Rodostóból írott levelében arra kéri a kamalduli atyákat, hogy olvassák Vallomásait.

A kamalduliak kolostorában eltöltött két év alatt megváltoztak az európai erőviszonyok. A visszavonult fejedelem akarva és akaratlanul is követte az eseményeket. A francia politika nagyjainak, az egyház főpapjainak és magyar ismerőseinek franciául, latinul és magyarul írta leveleit. Tudott arról, hogy a Bánság és Havaselve a császár befolyási területévé lett. Moldova ingadozott a török, orosz és osztrák befolyás elfogadása kérdésében. A svédek kibékültek a dánokkal és poroszokkal, de folytatták harcaikat a cárral. Lengyelország helyzete egyre zavarosabbá lett. A franciák és osztrákok között létrejött radstadi béke kedvezőtlenül befolyásolta az emigránsok helyzetét. A francia királyra nézve egyre kedvezőlenebb lehetett a menekültek támogatása és az a tény, hogy a törvényileg elítélt fejedelem újabb szabadságharcot készítsen elő az Osztrák Birodalom ellen.³⁴

Közben folyt a török-velencei-osztrák háború. Ezzel kapcsolatosan azzal vádolták a fejedelmet, hogy a háttérben a törököket a háború folytatására buzdította, holott a diplomáciai titkos lépéseknek háttérben az a tény állott, hogy az osztrákok a pápát arra akarták készíteni, hogy segítségüket vegye igénybe Velence megsegítése érdekében. A politika zűrzavarában a fejedelem Pápai Jánost kérte fel a francia udvar

³¹ Márki Sándor: i.m.441.

³² Köpeczi Béla: i.m. 241.

³³ Uo. 503.

³⁴ Márki Sándor: i.m. 245.

³⁵ Hopp Lajos: i.m. 441.

véleményének felderítése érdekében.³⁵ Ugyanakkor Pápai a fejedelemtől más feladatokat is kapott a török Portával való titkos tárgyalásokra vonatkozóan. Márki szerint Rákóczi nem volt megelégedve Pápai tárgyalásaival és megbízást adott Horváth Ferencnek is a tárgyalásokban való részvételre.³⁶ Az eldöntendő kérdés lényege az volt, hogy a fejedelem maradjon-e tovább is Franciaországban, vagy menjen Törökországba, amely hadat viselt az osztrák császárral. Lényegében hármass dilemma feszültségében vívódott: törökországi emigráció, erdélyi fejedelemség török segítséggel és kamalduliaknál való maradás. Lelkiismerete tiltakozott az ellen, hogy Erdélyt török segítséggel szerezze meg – és legfennebb pénzügyi segítségre számított, hogy azon önálló keresztény sereget toborozzon. Nyílt kérdés maradt azonban Erdély töröktől való szabadságának ügye. Töprengéseiben zavarta lábujja is, amely gyakran korlátozta mozgását. A török nagyvezír közölte Bonnac konstantinápolyi francia követtel, hogy előnyösnek tartaná, ha Rákóczi Törökországba menne és bekapcsolódna a török-osztrák háború fejleményeibe. A török diplomáciának érdeke maradt a fejedellel történő további tárgyalások folytatása. Ennek eredményeként 1717. március 24-én Pápai átadta Rákóczinak III. Ahmed szultán aranyos pecséttel és ezüst tokban küldött levelét, amelyben Törökországba hívja a fejedelmet. Ezzel egyidőben vette kézhez Ibrahim kajmakám levelét is, amelyben a szultán ígéretét közli a magyar szabadság visszaállításáról és biztosítja a fejedelmet, hogy a lugosi bániságot és a temesi grófságot Erdélyhez csatolja.³⁷ A fejedelmet ne tévessze meg a törökök péterváradai csatavesztése, mert a szultánnak hatalmas katonai tartalékai vannak.

A fejedelem a levelek titkát csak gyóntatójával közölte, majd az Orléans kormányzóherceggel.³⁸ Az Orléans herceg óvatosságra intette Rákóczit, mert a latin szövegű levelet homályosnak tartotta. Rákóczi ezt követően a Konstantinápolyban tartózkodó Barcsaitól is üzenetet kapott, aki közölte, hogy a nagyvezírral és a kajmakámmal történt tárgyalásai után ő is azt ajánlja, hogy a fejedelem hagyja el Franciaországot és menjen Törökországba.

Távozásáról szóló végleges döntését közölte az Orléans herceggel, aki figyelmeztette, hogy minden lépést titokban tegyen, mert orgyilkosság áldozata lehet.

³⁶ Márki Sándor: i.m. 440.

³⁷ Önéletrajz, 310.

³⁸ Márki Sándor: i.m. 450.

A Grosbois-ban töltött utolsó napokra Jenikőjben emlékezett vissza, ahol folytatta a Vallomásokat. Ezt írta: „A szerzetesektől miután engedélyt nyertem a tanácsterembe való belépésre, sok könnyhullatás közt vettem búcsút; kértem imádkozásra és közbenjárásra őket, és köszönetet mondtam nekik a rendjükbe való felvételemért, a mi által ennek érdemeiben engem is részesített az ő szeretetük egy nyílt levélben. Az 1717. évi augusztus 16-án magányos életem csendes nyugalmaiból Párizsba mentem búcsút venni barátaimtól.”³⁹

1717. augusztus 15-én Marseille-ben hajóra szállt. 1732. október 27-én kelt a Végrendelete. Ebben a Grosbois-ban levő kamalduli atyáknak 5 ezer livret hagyományozott. Kérte, hogy holttestét édesanyja hamvai mellé temessék, a szívét helyezték urnába és küldjék el Grosbois-ba az atyáknak. Ez meg is történt. A Grosbois-ban levő kolostort 1768-ban megszüntették, mert hétre csökkent a szerzetes atyák száma,⁴⁰ majd a francia forradalom alatt teljesen szétverték. A grosbois-i erdőben egy emlékoszlop áll azon a helyen, ahol a tradíció szerint Rákóczi szívét elhantolták.⁴¹ Kegyelet helye ez, az évenkénti megemlékezések alkalmával.

Rákóczi szíve képletesen is, valóságosan is a kamalduliaké lett.

³⁹ Önéletrajz, 317.

⁴⁰ Puskely Mária adata szerint napjainkban 12 monostorban mintegy 120 kamalduli atya él.

⁴¹ Ezzel ellentétben, Köpeczi Béla úgy véli tudni, hogy a kolostor elhagyásakor a kamalduli szerzetesek Rákóczi szívét a Saint Germain-i kolostorba vitték és ott temették el.

II. Rákóczi Ferenc

Kupán Árpád

II. RÁKÓCZI FERENC IDÓTÁLLÓ, GAZDAG ÉLETMŰVÉNEK AKTUALITÁSA

Nemzeti történelmünk számos jelentős személyisége között kiemelkedő helyet foglal el a nagyságos fejedelem, aki példamutató önfeláldozással, kemény akarattal és elszántsággal, kiváló tudással és páratlan diplomáciai érzékkel küzdött hazája és népe szabadságáért, boldogulásáért, egységéért, sorsának jobbra fordításáért.

Történelmünk leghosszabb szabadságharcának vezérlő fejedelme Magyarország és Erdély idegen uralom alóli felszabadításáért indult harcba. Szabadságért vívott harcát egy magasabbrendű erkölcsi alapra; a hit, az igazság és a lelkiismeret fennkölt értékeire építette, amit zászlajára írt jelszava: „*Cum Deo pro patria et libertate – Istennel a hazáért és szabadságért*” oly frappánsan fejezett ki. Jelleméről, szándékairól sokat elárul hitvallása: „...esküm kötelez rá, hogy megtartsam a haza törvényeit, könnyítsek a nyomorultakon, szabadítsam meg a gyámoltalanokat és árvákat az elviselhetetlen igából, amit a jog és méltányosság ellenére helyeztek rájuk.”

Egyéniségében a nemzeti egység nagyszerű gondolata megtalálta méltó képviselőjét, ami magában is nagy történelmi erőt jelentett. Felismerte, hogy a nemzeti egység lehet az egyetlen gát az idegen hatalmi törekvések ellen, s ez egyben a nemzeti jövődönk legbiztosabb útja. Már a szabadságharcot elindító brezányi kiáltványában megszólít „*minden egyházi és világi, nemes és nemtelen, fegyverviselő és otthoni lakost*”, hogy „*fogjon fegyvert édes hazája szabadsága, nemzete mellett.*” Ugyanakkor hitte és hirdette az együtt élő népek testvériségét, – mint ismeretes külön-külön kiáltványokban szólította fegyverbe a Habsburg-elnnyomás ellen az erdélyi rendeket, a vármegyéket, a székelyeket, szászokat, románokat.

Lelki világát – melyet nagy értékű irodalmi alkotásaiból ismerhetünk meg – nagy jószág, elmélyedő szellem, szemlélődő hajlam, mély vallásos érzés és művészi érzelem, hivatástudat és kötelességérzet, cselekvő erő és kitartó akarat; tehetségét gyors felfogás, biztos áttekintés, kritikai szellem, élénk tudásvágy, rendszeres gondolkodás és kivételes szervezőképesség jellemezte. Ez utóbbi tulajdonságait tetteiből, cselekedeteiből ismerhetjük.

Vallásos hite, erős katolikus meggyőződése is lelke legmélyebb forrásaiból táplálkozott s mentes volt minden elfogultságtól. Hitéletének ez a bensősége, s lelkének veleszületett jósága jutott kifejezésre felekezeti

türelmében és szociális érzékenységében, a protestáns panaszoknak és a jobbágysornak megértő megítélésében. Önzetlensége, az egyéni gyengeségek megbocsátásában és a közéleti erkölcs szigorú értelmezésében nyilvánult meg.

A magyar protestánsok éppen ezért nem csak a nemzeti hőst ünneplik benne, hanem a vallásszabadság védelmezőjét is, aki hitű katolikus létére a protestánsok elkobzott javait igazságszerető lélekkel teljesen visszaadta, és ameddig az ő hatalma kiterjedt, biztosította. De nem csak a vallásszabadságnak, hanem a vallások egyenlőségének is elszánt harcosa és védelmezője volt.

II Rákóczi Ferenc igazi reálpolitikusnak bizonyult. A cselekvés idejét kül- és belpolitikai szempontból egyaránt a legszerencsésebben választotta meg, a spanyol örökösödési háború és a belső elégedetlenség legkritikusabb pillanatában. Mind a politikai valóság értékelésében, mind a szövetségesek megválasztásában, valamint az igények, követelések megfogalmazásában reálpolitikai meggyőződés és megfontolás ismerhető fel. Reálpolitikai érzékének legfőbb bizonyítéka hadseregszervező munkája. Minden helyzetével, sorsával elégedetlen, szabadságra vágyó férfiembert, urat, parasztot, jobbágyot mozgósítani tudott. Az időnként 60–100 ezer főre rugó kuruc hadsereg és ennek sikerei, a felszereléseket, fegyvereket ontó hadiműhelyek, a fejedelmi udvar és hivatalai egytől-egyig Rákóczi kiváló szervezőképességének tanúi. Példátlan az is, ahogyan szervezte, irányította országa külpolitikáját, ahogy igyekezett szövetségeseket, támogatókat találni a kor egymással szembenálló nagy hatalmai között, és kihasználni a világpolitikában bekövetkező elég gyakori változásokat. Ugyanakkor mindig határozotlan elutasította a nagy hatalmi önkényt.

A keresztény világ minden fejedelmének és reszpublikáinak címzett nevezetes 1704-ben elküldött Manifestuma, a *Recrudescens*, az ország önrendelkezésében kifejeződő szabadságvágyának ügyét helyezi az európai hatalmak közös asztalára, kérve azok támogatását. Célja volt, hogy Magyarország lépést tartson a megújuló Európával – gazdaságban, törvényeiben, az ország egységét építő kultúrájában, nyelvében, iskola-rendszerében, a vallásszabadság, tolerancia megvalósításában.

Célja volt, hogy átmentsen a ma gazdasági modernizációnak nevezett olyan fejleményeket, mint a jövedelemre épített majorsági gazdálkodás, valamint az ország bányakincseinek és agrártermékeinek jelenléte a nemzetközi piacokon.

Célja volt, hogy megőrizze az önrendelkezés képességét, kimondja annak túrheteretlenségét, hogy „*sine nobis, de nobis concluditur* – azaz *nélkülünk döntsenek rólunk.*”

Rákóczi külpolitikájának egyetemes dimenziói is voltak. Egyik tömör megfogalmazásában ez így szól: „*Azon fáradozunk, hogy hazánk nagyságának visszaszerzésével nemcsak a nemzetnek, de az egyetemes Európának és az egész kereszténységnek szolgálhassunk.*” Az egyetemes Európa, az universalis Európa olyan gyakori képei Rákóczi Emlékiratainak, mint a nemzet érdeke, a közügy, a közjó, a közös érdek. Mindezt együtt az a következetes szándék foglalta össze, hogy Magyarország kerüljön az európai egyensúly kialakításáért folyó háborút lezáró universalis békébe.

Magyarország leghosszabb szabadságharcának története egyben a korszerű államberendezkedés, az országépítés története is. Ennek az építésnek azonban véget vetett a szabadságharc bukása, az akkori nemzetközi helyzet kedvezőtlen alakulása, a Rákóczi Emlékirataiban is emlegetett egészségtelen korszellem, az abszolutizmus államfelfogás nem volt alkalmas a szabadságharc előmozdítására, ugyanakkor a belső okok és bajok, a kuruc táborban jelentkező ellenvélemények, az egység felbomlása elvezetett a szabadságharc bukásához.

Rákóczi életének nagy művét, a szabadságharcot a legszigorúbb önvizsgálat idején is vállalja, s úgy látja, hogy vezetésével Istennek és honfitársainak egyaránt tartozott. Erről így vall: „*Minden cselekedetem célja kizárólag a szabadság szeretete volt, és az a vágy, hogy hazámat az idegen járom alól felszabadítsam. Nem a bosszúvágy indította erre, nem is koronát vagy fejedelemséget akartam szerezni, nem is a kormányzáshoz volt kedvem, kizárólag az a hiú dicsőség vezérelt, hogy eleget tegyek hazám iránti kötelességemnek, és a világi becsület, melynek forrása természetes nagylelkűség volt, az m., ködött bennem.*”

Bujdosásaiban írt Vallomásait és Emlékiratait tartják írói csúcsteljesítményének, de a szabadságharc idején írt Responsioja is nem csupán eszmei gazdagságával tűnik ki, hanem azzal is, hogy megfogalmazza benne művelődéspolitikai elveit, amelyek teljes összhangban állnak a korai felvilágosodás leghaladóbb eszméivel. Olyan iskoláztatást sürgetett, amelyben a tudnivalókat a társadalom szükségletei határozzák meg. Ugyancsak a Responsioban fogalmazta meg eszmevilágának sarkalatos tételét, a tolerancia elvét. Ekkor már kész a terve, hogy kiegyenlíti minden viszályt a vallások között, közszerepre bírja a keresztényeket, és eltávoztatva a gyűlöletet, valamint a tantételbeli különbözőségeket, s ez által megteremtí a felekezetek unióját.

Kora eseményeit és a maga tetteit tárgyaló műveiben gyakran hozza szóba az idegen hódítókkal szembeni összefogás gondolatát. Egyéni, vallási, nemzeti önérdeken túl olyan társadalom létrehozásán munkálkodott, amely az együtt élő népek erejére támaszkodik.

II. Rákóczi Ferenc egész életével a társadalmi haladás és a nemzeti függetlenség ügyét szolgálta. Bujdosásában írt Vallomásaiban és Emlék-irataiban arról igyekezett meggyőzni kortársait és utódait, hogy a csalódások és megcsalások ellenére ügye igaz ügy volt, s ő emberi gyarlóságai ellenére is hű maradt a „kötelességekhez”. Amikor pedig látnia kellett, hogy számára a cselekvés lehetősége már csak az irodalomra szorítkozhat, írói céljait így fogalmazta meg: *„visszautasítani a rágalmakat és felderíteni az igazságot”*. Tegyük mi hozzá – közben remekműveket alkotott, amelyek a mai olvasónak is sokat mondanak s igen tanulságosak.

Politikai cselekedetei, történelmi jelentőségű tettei, írásaiban megfogalmazott haladó eszméi kiállták az idők próbáját, olyannyira, hogy a 21. század emberének is példaként szolgálnak, utat mutatnak. Méltán nevezhetjük időtálló gazdag életművét ma is aktuálisnak. Szerény értékelésünk szerint a Jubileumi Évek meghirdetése, megszervezése, akciói hozzájárultak e jelentős történelmi személyiség, s a hozzá fűződő történelmi korszak jobb megismeréséhez, és mai tanulságainak felismeréséhez.

Tamás Edit

A RÁKÓCZI-SZABADSÁGHARC 300. ÉVFORDULÓJÁRA

A Rákóczi-szabadságharc 300. évfordulóját számos rendezvény, kiállítás, kiadvány köszöntötte Magyarországon, a Kárpát-medencében, és Erdély-szerte. Számos ismeretterjesztő kiadvány, tanulmánykötet, album jelezte a szakma legújabb munkáinak elkészültét és a nagyközönség érdeklődését. A Rákóczi-család számos szállal kötődik a történelmi Erdélyhez, a családból öten viselték Erdély fejedelmi címét.

II. Rákóczi Ferenc a Sárospatakhoz közeli Borsi kastélyában született, a család várva várt fiú örököséként 1676. március 27-én. Apja I. Rákóczi Ferenc, édesanya Zrínyi Ilona. Pár hónapos volt csupán midőn apja, 31 éves korában meghalt. II. Rákóczi Ferenc öröksége anyja határozott fellépése révén biztosítottnak tűnt. Kiskorában sokan emlegették, felfelbukkan neve korabeli írásokban. Nem meglepő ez, hiszen Rákócziak, Zrínyiek, Báthoryak örököse. Számon tartották Bécsben éppúgy, mint Kolozsváron. Nagyanyja, Báthory Zsófia unokáját a lengyel trónra szánta.

II. Rákóczi Ferenc gyermekkorra egybeesett a Magyarország felszabadításáért vívott török háborúkkal és mostohaapja, Thököly Imre kuruc küzdelmeivel. Ott volt édesanyjával 1685 szeptemberétől 1688 januárjáig az ostromlott munkácsi várban. Annak feladása után elszakították édesanyjától. Ferenc a csehországi neuhausi jezsuita kollégiumába, majd a prágai egyetemre került, legfőbb gyámja I. Lipót császár lett, aki nevelésével Kollonich Lipót bíborost bízta meg.

Nagykorúsítása után, 1694 tavaszán tért haza Magyarországra. Házasságot kötött Hessen-Rheinfelsi Sarolta Amália hercegnővel, így rokonságba került az Orléanski herceggel, a francia uralkodóval és az osztrák császárnéval.

A Magyarországra hazatért Rákóczi megtapasztalta az ország helyzetét, mely már másfél évtizede hadszíntér volt, hatalmas véráldozatokkal. A török uralom alóli felszabadító háború terheit nehezen viselte az ország. A hatalom túlkapásai és a császári katonaság garázdálkodásai nyomán 1697. június 30-án kitört a hegyaljai felkelés.

A népi kuruc mozgalmat leverték, de a török háborút lezáró 1699-es karlócai békét követően a Habsburg-berendezkedéssel elégedetlen nemesség kezdett szervezkedésbe. Vezetője II. Rákóczi Ferenc volt. Rákóczit neveltetése és Bercsényi Miklós ungi főispán barátsága fordította az országot érintő ügyek felé. A szervezkedők az ország

államiságának megmentését széles körű külpolitikai támogatással képzelték el. Kapcsolatot kerestek XIV. Lajos francia királlyal. Tervük lelepleződött, Rákóczit 1701 áprilisában letartóztatták, felségárulással vádolták. Egész Európa megmozdult érdekében, felesége szervezte szökését Lengyelországba.

A 18. század elején egész Európa harcba szállt, kitört a spanyol örökösödési háború és az északi háború. Másfél évtized múltán átrendezték a kontinens térképét. A külpolitikai, katonai események kedvező lehetőséget biztosítottak 1703 tavaszán Rákóczi számára, a szabadságharc megindítására. A Tiszaháton is mozgolódás kezdődött. Képviselőik felkeresték Brezán várában II. Rákóczi Ferencet. Ő elérkezettnek látta az időt a cselekvésre: zászlókat küldött, Esze Tamást ezereskapitánnyá nevezte ki és megbízta a sereggyűjtéssel. A május 6-án kiadott brezáni kiáltványában harcba szólította Magyarországot minden nemes és nemtelen lakosát a „haza örökös megmaradásáért”. A fegyveres küzdelmet a nemzet szabadságának megsértésével, a föld népének megnyomorításával, a kedvező külpolitikai helyzettel indokolta. Zászlókat is küldött a tiszaháti felkelőknek, melyre a „*Cum Deo pro patria et libertate*” – „*Istennel a hazáért és a szabadságért*” – írták. „*Recrudescunt*”-nak nevezett kiáltványában Európával is tudatta terveit, kérve a külföldiek jóindulatát mozgalma és a magyar nép számára.

A tiszahátiak két hét múlva megkezdték a harcot, s várták – végül Vereckén keresztül – az érkező Rákóczit. A következő hónapban csatlakozott a sereghez Ocskay László és Borbély Balázs lovassága, majd Bercsényi Miklós is megérkezett a lengyel katonákkal. A főként parasztokból álló felkelő sereg eleinte elrettentette a megyék nemességét, akik elsősorban a leverésükön fáradoztak. A fordulatot a július 14-i tiszabecsi kuruc győzelem hozta. A naményi pátensnek ebben a szituációban volt jelentős szerepe: a nemesi szabadság védelmét zászlajára tűző Rákóczinak elemi érdeke volt a környék nemességének megnyerése. Hamarosan jelentős nemesi családok tagjai is csatlakoztak. A tokaji táborában kiadott rendeletében a Sajó–Hernád melléki birtokain élő, fegyverviselő és viselhető lakosokat is táborába szólította. Itt ismerkedett meg Rákóczi a nógrádi Ráday Pállal, aki belső titkára, diplomatája, majd a kancellária igazgatója lett. Fontos intézkedése volt, hogy a Sárospatak városát elfoglaló Csicseri Orosz Pállal helyreállította a református vallásgyakorlatot és a Kollégiumot visszaadta a bujdosó diákoknak.

Augusztus elejére Szabolcs, Bereg, Szatmár, Bihar, Debrecen, a Tisza mente Tokajtól Szolnokig a kurucok kezén volt. Felszabadult a Duna–Tisza köze és a Felvidék. A kuruc hadsereg magját végvári vitézek,

Thököly kurucai, zömmel rosszul felfegyverzett jobbágykatonák alkották. Soraiban ott harcoltak a Kárpát-medence nemzetiségei: a ruszinok, szlovákok, románok, németek. A főtisztek már a török elleni harcokból rendelkeztek katonai tapasztalatokkal. A hadseregben a meghatározó szerep a lovasságé volt. A fegyvernem az átlag 40–70 ezres hadsereg mintegy kétharmadát tette ki. Rákóczi csapataival szemben a Savoyai Jenő herceg hadvezéri és szervezőképességével megalkotott, fegyelmezett, nagy gyakorlattal bíró hivatásos császári erő állt.

Az új magyar állam kiépítése már 1703 nyarán megkezdődött, központi rendeletek, pátensek kibocsátásával. Rákóczi reálpolitikusként tudta, hogy alkotmányos állami intézmények kellenek országa európai jelenlétéhez. Sikerült céljai mellé állítani a vármegyéket, városokat, a köznemességet, a főurakat és az egyházak képviselőit. Tokaji táborában, majd a miskolci főhadiszálláson esküdtek hűségére a fegyvert fogottak. Megalakult a művelt, külföldi egyetemet végzett, gazdasági vállalkozásokkal foglalkozó köznemesek alkotta Udvari Tanács. Megszervezték a közigazgatást, a hadellátást, a postaszolgálatot, az államgazdaságot, diplomáciai feladatot láttak el.

Az 1705 őszén összeült szécsényi országgyűlés teremtette meg Rákóczi államának jogi formáit. II. Rákóczi Ferencet a szövetkezett rendek vezérlő fejedelemmé választották. Személye és államfői képessége biztosította a magyar konföderáció államegységét. Mellé szenátust állítottak, Bercsényi Miklóst a szenátus elnökévé és a hadak főgenerálisává tették meg. A rendek felesküdtek a konföderációra, az országgyűlés legfőbb rendelkezései között említhetjük a szabad vallásgyakorlat és az elvesztett templomok ügyének rendezését. Ennek érvényesítésére háromtagú bizottságokat (katolikus, református, evangélikus) hoztak létre. Ezek az iskolákat, templomokat a településen többségben levő lakosság egyházának ítélték. A kisebbség részére telket jelöltek ki.

Szécsényben Erdélyt felszólították a konföderációhoz való csatlakozásra. A szabadságharc kiterjesztése az Erdélyi Fejedelemségre önmagától értetődőnek tűnt. A brezáni kiáltvány hamar eljutott a fejedelemségbe, 1703. november 29-én jelent meg az Erdélyi Fejedelemségnek szóló pátens: az erdélyi rendeket, a fegyverre fogható parasztságot, a szász és a román nemzetet szólította meg. 1704-ben a gyulafehérvári országgyűlésen Rákóczit fejedelemmé választották. Erdély tényleges elfoglalására ekkor még nem kerülhetett sor, de a címei közé felvette az erdélyi fejedelmi titulust. Az 1706-os huszti országgyűlésen Rákóczi erdélyi hívei, valamint a magyarországiakat képviselő Kálmáncsay István és a Szenátust képviselő Vay Ádám udvari főkapitány megkö-

tötték a Rákóczi uralma alatt álló magyarországi részek és Erdély közötti konföderációt. A határozat szerint Erdély elszakadt az Ausztriai-háztól, nem tekintette I. Józsefet uralkodójának. XIV. Lajos francia király már 1705-ben elismerte Rákóczit Erdély fejedelmének, a beiktatására 1707-ben Marosvásárhelyen került sor.

Az erdélyi fejedelmi hagyományokra támaszkodó II. Rákóczi Ferenc Erdély címerét s benne szívpajzsként saját címerét választotta államcímerül. Kétsoros körirata értelmében egyszerre erdélyi és vezérlő fejedelmi. 1705 októberében jelenik meg először az iratokon.

A szécsényi országgyűlés határozata értelmében a fejedelem a békéről tárgyalhat, de esetleges megegyezést csak a konföderáció hagyhat jóvá. Rákóczi héttagú küldöttségét nevezett ki a tárgyalásra, melynek vezetője Bercsényi Miklós. I. József küldöttségének vezetője, Johann Wenzel Wratislaw cseh kancellár. Bécs legfőbb célja, hogy a magyarországi háborút az uralkodó és az alattvalói belső ügyeként lezárja, ezzel biztosítva Európában a Habsburg-ház érdekeit. Angol és holland közvetítők részvételével 1705 októberében Nagyszombatban kezdődtek meg a béketárgyalások. Rákóczi a tárgyalás kiinduló alapjául a császári hadak magyarországi kivonulását, az örökös királyság Bécstől eltérő értelmezését, Erdély önállóságának elismerését, a magyarországi várakban állomásozó magyar katonaság jelenlétét és Hollandia, Anglia, Svéd-, Porosz-, Lengyelország, Velence garanciáját jelölte meg feltételként. A konföderációhoz csatlakozó erdélyi rendek 1706 márciusában küldtek követeket Nagyszombatba. Június 30-án Rákóczi személyesen tárgyalt a császár képviselőjével. Mindezek a találkozások nem tudták közelebb hozni a felek céljait és végül az Erdélyi Fejedelemség kérdése miatt zátonyra futottak.

Az 1707. május 31. – június 18. között ülésezett ónodi országgyűlés idején az ország legnagyobb része a kurucok fennhatósága alatt állt. A politikai egység azonban nem volt teljes. Gazdasági-politikai válságot okozott a jobbságyság és a nemesség érdekkonfliktusa. A rézpénz elérteketelenedett. A rendi kiváltságokhoz ragaszkodó elégedetlen vármegyék vádjait Rákóczi visszautasította és a háború folytatása mellett állt ki. Az ellenkezőket Bercsényi és Károlyi kardot rántva hallgattatta el. Az országgyűlésen kétmillió forint hadiadót szavaztak meg és törvényt hoztak a nemesség megadóztatásáról, a közteherviselésről. A külpolitikai elszigeteltség felszámolása reményében kimondták a Habsburg-ház trónfosztását.

Rákóczi felismerte a köznélemény tájékoztatásának jelentőségét. Ezt a feladatot a fejedelmi kancellária látta el. Vezetője Ráday Pál tanácsos

és diplomata volt. Ő fogalmazta a külföldi megbízottaknak és udvaroknak a tájékoztatókat, kiáltványokat. Művelődéspolitikáját egyszerre jellemezte a korszerűség és a hagyományőrzés. Legfontosabbnak az oktatás ügyét tartotta: támogatta az iskolákat, a nagyhírű kollégiumokat, Rozsnyót, Eperjest, Kolozsvárt, Debrecent – köztük az újra megnyitott pataki és nagyenyedi kollégiumot –, a külföldön tanuló diákokat. Kolozsvárott 1707 áprilisában száz nemesifjúból megalapította a Nemes Ifjak Társaságát, hogy a tudományokban, a katonai ismeretekben az ország büszkeségei legyenek.

A Rákóczi-szabadságharc külpolitikája igyekezett a harc számára megteremteni azt a támogatást, amellyel egyrészt további pénzügyi forrásokhoz juthattak volna, másrészt előkészíteni a bécsi udvarral esetlegesen sorra kerülő béketárgyalásokra egy olyan támogató kör létét, amely segítségével kedvezőbb békét sikerülne kicsikarni, másrészt az európai háborúkat lezáró békeszerződésekbe a Magyar Királyságot is bevonhatták volna. Rákóczi, valamint a külpolitikában nagy befolyást szerzett Bercsényi Miklós külpolitikai lépéseiket tekintve, e két lehetőségben bízott annak ellenére, hogy erre a szabadságharc előrehaladtával mind kevesebb esélyük volt. A francia–bajor szövetség mellett az angol–holland vonal, az Erdélyi Fejedelemség miatt a török, illetve az északi háború kapcsán az orosz külpolitikai vonal is erre adhatott volna újabb lehetőséget. A francia–bajor szövetséggel kialakítandó közös támadás a Habsburgokkal szemben álló seregek höchstätti vereségét követően, ami egyben Bajorország elfoglalásával is járt, kudarcot vallott. Lényeges haszna annyiban volt, hogy XIV. Lajos francia király állandó pénzsegélyben részesítette Rákóczit, s francia katonai szakértőkkel támogatta. Az orosz kapcsolatban lényeges fordulatra akkor került sor, amikor az orosz–svéd háborúban Lengyelország sorsát igyekezett a két fél (XII. Károly svéd király és I. Péter cár) eldönteni. I. Péter orosz cár elképzeléseibe ekkor került II. Rákóczi Ferenc előtérbe. Az orosz cár támogatása egyben arra is jó alkalmat nyújtott volna, hogy a Magyarországon egyre nagyobb gondot okozó rácokkal is ki kívánt egyezni Rákóczi. A megindult tárgyalásokkal kapcsolatban kelt I. Péter orosz cár levele, melynek a varsói szerződés lett az eredménye 1707-ben.

A háborúban kimerült, pestissel sújtott ország egyre kevésbé volt képes biztosítani a hadviselés feltételeit. A nemzeti összefogás és a hadsereg megerősítése céljából hívták össze a pataki országgyűlést 1708-ban, s hozták meg a harcoló jobbágyok helyzetét rendező törvényt, kimondva a végigkatonáskodó jobbágyok hajdúszabadságát.

Rákóczi mindvégig következetesen ragaszkodott a sárospataki törvények végrehajtásához. Az intézkedések azonban már megkésték, nem

állíthatták meg a hanyatlást. 1709-ben a kurucok feladták a Dunántúlt, hamarosan Felső-Magyarországra és az Alföld északi peremére zsugorodott államuk. Az egyre válságosabbra forduló helyzetben Rákóczi államfóként kezdte meg a béketárgyalásokat a császár képviselőivel. A Salánkra összehívott Szenátus úgy döntött, hogy ne amnesztiával, hanem nemzetközi garanciával fejezzék be a háborút.

Az 1711. április 30-án megkötött szatmári béke a magyar főrendek és a Habsburg-dinasztia kompromisszuma volt, mely biztosította a rendi jogokat. Átmentette a magyar állam rendi intézményeit. A béke Rákóczinak is kegyelmet kínált. A fejedelem az amnesztia helyett, lemondva birtokairól, a száműzetést választotta.

II. Rákóczi Ferenc származása, rokoni kapcsolatai, műveltsége révén Magyarország ügyét európai szintre igyekezett helyezni. Átlátva a 18. század bonyolult, politikai, katonai lehetőségeit a spanyol örökösödési háborút lezáró békerendszer részeként szerette volna a Magyarország és Erdély ügyét rendezni. A hosszú, nyolcesztendő szabadságharc több szakaszában volt lehetősége Rákóczinak európai események, politikai, szövetségi kapcsolatok lehetőségeit vagy következményeit figyelembe véve döntéseket hozni. Felismerései ellenére sajnos a hosszú küzdelemben kimerült ország nem tudott az európai békerendszer megkötésig kitartani, s a magyarországi béke hamarabb megkötött, így nem lett része a spanyol örökösödési háborút lezáró európai békerendszernek.

II. Rákóczi Ferenc neve, személye a magyar és a Kárpát-medencei népek tudatában egybeforrott a szabadságküzdelem fogalmával. Személye mozgósító erejű volt a 19., 20. században egyaránt. Napjainkban, 300. év elteltével II. Rákóczi Ferenc alakja legismertebb történelmi személyiségeink egyike. Megismerésének igénye generációként felerősödik.

A 18. század elején II. Rákóczi Ferenc szándéka – *„hazája teljes boldogságát megszerezni”* – nem teljesülhetett, az új hatalmi egyensúlyt kialakító Európában. Az eszme azonban örök érvényű volt, bizonyítja ezt az is, hogy bár száműzetésbe ment, megőrizte a nép szeretetét, amely örökké megmaradt.

(Elhangzott 2011. október 30-án Nagyváradon, az újvárosi református templomban.)

Pálkovács István

AZ ÁRULÁS JUTALMA, AVAGY HOVÁ LETT A RÁKÓCZI-VAGYON?

Rákóczi jelleme

Miért is vállalta Rákóczi azt a harcot, amelyet vállalt, hisz származása, vagyona révén gondtalanul, nyugodtan leélhette volna életét? A választ jellemének vonásaiban kell keresnünk.

Gyermekkora korántsem telt oly gondtalanul, mint ahogy telhetett volna. Édesanyja, Zrínyi Ilona (1643–1703), édesapja I. Rákóczi Ferenc (1645–1676) erdélyi fejedelem halála után férjhez ment Thököly Imre (1657–1705) Magyarország, majd erdélyi fejedelemhez, a Lipót császár ellen felkelt rendek vezéréhez. Thököly Imre a kisgyermek Ferencet maga mellé vette, s magával vitte táborába, csatáiba, ahol mostoha körülmények között nevelkedett. A felkelés leverése után anyjával, s nővérével, Juliannával, Bécsbe került a császár „oltalmába”, apja végrendelete értelmében, aki Lipót császárt jelölte meg gyermekei gyámjává. Lipót császár a gyermekek, s vagyonuk gyámságát átruházta gróf Kollonich Lipót (1631–1707) bíbornokra, esztergomi érsekre, államminiszterre, a bécsi udvari kamara elnökére, aki a 16 éves Julianna Borbálát, anyjával az Orsolya-rend kolostorába helyezte és a 12 éves Ferencet a csehországi Neuhaus város jezsuita kollégiumába vitette.

Rákóczi Ferenc, Lipót császár, illetve Kollonich gyámsága alól 1692-ben szabadult, de az udvar minden lépését figyelemmel kísérte.

Bécsben lobbant először szerelemre ifjú szíve egy férjes asszony iránt, akinek öt éven át nem merte bevallani szerelmét. Ez szemérmes modorát, ideális gondolkodását domborította ki. Melankólia és szórakozottság jellemezték ekkor viselkedését. Erről a reménytelen „kapcsolatról” sógora, s nővére beszélték le, s Magdolna darmstadti hercegnőt ajánlották figyelmébe. Kapcsolatuk viszont Eleonóra császárnő szenvedélyes ellenzése miatt – nehogy Rákóczi Ferenc rokoni kapcsolatba kerülhessen a császári házzal – úgy szakadt meg, hogy Rákóczi Ferencet olaszországi utazásra invitálták, távollétében halálhíret keltették, neki pedig Magdolna váratlan halálhíret közvetítették.

Bécsbe való visszatérése után hivatalosan is nagykorúsították. Így 1694. június 3-án, Eperjesen beiktatták a nagykorúsításával járó sárosi főispán-sági tisztségbe. Ekkor titokban elvette Sarolta Amália Hessenrheinfelsi fejedelem leányát, mivel az udvar e házasságot is megakadályozta volna,

ha megkötése előtt tudomására jut. Ezután, még a tél beállta előtt, az ifjú pár Magyarországra költözik és Sárospatakon, Kassán és Eperjesen tartózkodik. 1696-ban Kistapolcán születik meg első gyermekük, Lipót.

1697-ben az egyre növekvő elégedetlenség Hegyalján újra lázadásban tört ki, a Thököly-féle hajdúhadnagyok (Tokaji Ferenc, Szalontai György) vezetése alatt. Mivel Rákóczi Ferenc jobbagyai is részt vettek a lázadásban, a gyanú rá is kiterjedt, hogy benne van a keze a lázadásban, de mivel ő Bécsben mutatta magát, sőt hajlandó volt magyarországi birtokait kicserélni az örökös tartományok területén levőkre – ami nem jött létre –, egyelőre nem tettek ellene semmit.

Az elégedetlenség azonban egyre nőtt, az osztrák kizsákmányolás és a zsoldosok túlkapásai elviselhetetlenné tették az életet. Rákóczi Ferenc együttérzése az elnyomott néppel oda vezetett, hogy felvette a kapcsolatot XIV. Lajos francia királlyal, aki a spanyol örökösödési házavona miatt ellensége volt a Habsburg-háznak. Egy titkos levelét, árulás révén Bécsben elfogták, így végre megvolt az ok, hogy a bécsújhelyi börtönbe vessék (1701. április 28.), ahol valószínűleg nagyapja, Zrínyi Péter (1621-1671) harminc év előtti sorsára – lefejezésére – jutott volna, ha felesége, s nővére segítségével ki nem szabadul, meg nem szökik és Lengyelországba nem menekül. A fejére kitűzött 10 ezer forint vérdíj miatt kénytelen volt rokonánál, Sieniawski herceg nejénél, született Lubomirska hercegnőnél meghúzódni.

Ezek után nyíltan szakít az udvarral, s bevallja magyar szimpátiáját, hazafias érzéseit. Felhagy régi taktikájával, az óvatossággal és nyíltan kiáll a szabadság eszméje mellett, előkészíti, s megkezdi a felszabadítás munkáját. Ekkor nyilvánulnak meg erőteljesebben jellemvonásai: eltökélt akarat, részvét az elnyomottak iránt, tiszta szándékú, önzetlen hazafiassága, ekkor erősödik meg hite a maga küldetésében.

1703 áprilisában keresi meg Varsóban Rákóczit az a magyarországi küldöttség, amely felkérte, hogy álljon az élére az újra megkezdődött magyarországi felszabadítási mozgalomnak. Rákóczi végül is ráállt, s elfogadta vezetői szerepét. Erről írja emlékirataiban:

„Nem félek őszintén kinyilatkoztatni előtted, oh örök Igazság, kinek jelen munkámat ajánlom, hogy egyedül a szabadság szeretete és a vágy hazámat felmenteni az idegen járom alól, volt célja minden tettemnek. Nem vezérlett bosszúvágy, nem a korona vagy fejedelemségre törekvés, nagyravágyás, sem uralkodási ösztön; hanem egyedül ama hiú dicsőség, melynek forrása természeti nagylelkűségem vala”

Ezek után a szabadságharc nyolc évében megtapasztalt sikereket, kudarcokat. Fejedelemmé választották és vezérüknek tekintették,

egyesek kitartottak mellette a végsőkig, mások elárulták, de Ő mindig is megmaradt céltudatos, határozott, egyenes jellemnek, eszméiben rendíthetetlen hitűnek, csalárdságot nem ismerő, hívő vezetőnek. Vesztét többek között naiv hiszékenysége okozta, amely már-már politikai vezetői rátermettségét vonja kétségbe. Naivan hitt – még száműzetésében is – a nagyhatalmak ígéreteiben, ámításában, a sok főúr és pap végsőkig való kiállásában, hűségében. Nem vette észre a kiváltságosok közönyét az eszme iránt, s végül is árulását.

Megmaradt a szabadságharc iránti elkötelezettségében, hitében a szabadságharcot lezáró szatmári béke után, sőt még az 1712-1715-ös országgyűlés öt fej- és vagyonvesztésre, árulónak megbélyegző határozatai után, majd száműzetésében is. Sohasem veszítette el azt a reményét, hogy végül is a szabadságharc folytatódhat, újjáéledhet, győzelmes lesz.

Hova lett a Rákóczi-vagyon?

A Rákóczi-vagyon szétszóródása, elrablása nőtt a szatmári békét követő országgyűlési határozatok, törvények életbeléptetése következtében. Megkezdődött az már a Thököly-féle lázadás alatt, amikor a zsoldos csapatok egy-egy győzelmüket követően szinte minden mozdíthatót elvittek az elfoglalt várakból. Folytatódott akkor, amikor a 12 éves Rákóczi Ferenc és a 16 éves nővére, Julianna Borbála anyjukkal Bécsbe kényszerültek menni, s elfogadni a császár és Kollonich bíbornok gyámóságát.

Ekkor még csak a Rákóczi-kincsekről beszélünk, amelyek már 1685–1690-es években megkezdték átvándorlásukat a császári udvar kincstárába, valamint egyes magánszemélyek zsebébe. Rákóczi ekkor még nem volt rebellis, még úgymond császárhú magyar nemes volt csupán, bár nagyapját rebellis mivolta miatt fejezték le a bécsújhelyi börtönben, Rákóczi későbbi rabságának színhelyén.

Kezdte a rablást maga Kollonich Lipót bíboros, esztergomi érsek, államminiszter a kiskorú Rákóczi Ferenc és nővére, Julianna gyámja.

Amikor 1668. március 27-én a 12 éves Rákóczi Ferenc és nővére, a 16 éves Julianna Borbála anyjukkal, Zrínyi Ilonával megérkeztek Bécsbe, az udvar elkövette azt a durva tapintatlanságot, hogy a két gyermeket elszakította anyjuktól. Kollonich egy este kocsiba ültette a két gyermeket, s azzal az ürüggyel, hogy bemutatja őket az udvarnál, elhajtott, de nem a császári udvarhoz, hanem az orsolyák kolostorához, ahol némi

erőszakkal betuszkolta Júliát a kolostor kapuján. Ferencet négy nap múlva vitték a csehországi Neuhaus város jezsuita kollégiumába.

A bécsi udvar és Kollonich Lipót úgy gondolták, hogy Júliát apácának, Ferencet pedig jezsuita szerzetesnek nevelik, s így haláluk után kihal a Rákóczi-nemzetség és a hatalmas vagyon az udvarra száll.

Júliával kapcsolatban Kollonich terve nem sikerült, ugyanis Zrínyi Ilona közbenjárására, s némi csellel, Júlia férjhez ment gróf Aspremont Ferdinánd altábornagyhoz és pereskedés folytán, öccsével, Rákóczi Ferencel együtt próbálták visszaszerezni jogos vagyonukat, amelyet Kollonich mint gyám kezelt, s kezén úgymond elpárolgott. Hiába kérték Kollonichot, hogy számoljon el a kincsekről, mindig ürügyeket keresett a kibúvársra, s amikor bíróilag felszólították, hogy terjessze elő gyámi számadásait, az elszámolást egyszerűen megtagadta.

Erről írja később Rákóczi: *„Ő azt mondotta, hogy a kincseknek nagy részét pénzzé tette és mint nagyanyámnak, Báthory Zsófia fejedelemasszonynak kegyes hagyományát, végrendeletének intézkedése szerint, részint a jezsuita atyáknak, kisebb részét a Szent Ferenc rendieknek adta, s így nem maradt egy fillérje sem.”*

Melyek voltak ezek a kincsek, amelyek Kollonich kezén keresztül kerültek részint a bécsi udvar kincstárába, részint pedig maga Kollonich birtokába?

- Rákóczi Zsigmond, Rákóczi György, I. és II. Rákóczi Ferenc családi ékszerei, régi művű, óriás értékű asztali készletek, gyűrűk, drágakövek, láncok, fegyverzetek, órák, buzogányok, kopják, címerek, mesteri kidolgozású kupák, tálcák, fejedelmi díszruhák;

- Rákóczi nagyanyjának, Báthory Zsófiának családi ékszerei;

- Zrínyi Ilona kincsei;

- Thököly Imre arany és ezüst készletei, azon ajándékokkal és keleti dísztárgyakkal együtt, amelyeket a törökökkel való összeköttetések által kaptak Rákóczi ősei.

Ezekből, a kincsekből csak nagyon kis rész került vissza jogos tulajdonosaikhoz, hosszú, Kollonichcsal való perlekedés után, s csak annyi, amennyit Zrínyi Ilona lajstromba vehetett férjéhez, Thököly Imréhez való távozásakor, melyet leányának adott megörzésre. A többi kincs a császári kincstárba, valamint Kollonich birtokába vándorolt.

A Rákóczi vagyon másik része: várak, birtokok, falvak stb. Rákóczi száműzetése alatt vándorolt át új birtokosaihoz.

A szabadságharc, amely 1703-ban robbant ki és 1711-ig tartott, a szatmári (1711. április 30.) békével zárult. A fegyverletétel a majtényi síkon 1711. május 1-jén volt.

A szabadságharc – bár elbukott – mégis a vesztesek számára, a magyar történelem vesztesek által egyik legelőnyösebben megkötött békéjével ért véget, hisz a béke 12 pontja szerint osztrák részről megkegyelmeznek, teljes amnesztiát kapnak a szabadságharc vezetői, s minden abban résztvevő, ha három héten belül leteszi a hűségesküt a Habsburg-ház iránt. A nemesség megtarthatta kiváltságait, a jobbágyok is megtarthatták kiváltságait, ezenkívül biztosították a teljes vallásszabadságot.

Ami Rákóczit és társait illeti, a béke visszaígérte a várakon kívül Rákóczi és hívei, az elesettek özvegyei és családtagjaik összes birtokait Magyarországon és Erdélyben, cserében a három héten belül letett hűségeskü fejében.

Rákóczi és hozzá hű maradt társai nem fogadták el e béke feltételeit, inkább vállalták a száműzetést, még mindig remélve a nagyhatalmak segítségével újraindítható szabadságharcot, segítséget, amelyet nem kaptak meg. Így Rákóczi Ferenc száműzetésben halt meg a törökországi Rodostóban, 1735. április 7-én.

A szatmári békét követően 1712-1715-ben összeült országgyűlés 1715-i törvény 49. cikkelyének 2. paragrafusa kimondja Rákóczi száműzetését és vagyonfosztását.

„Mivel mégis a kitűzött határidőre, s következőleg a bűnbocsánat és kegyelem elfogadására, maga Rákóczi és Bercsényi s némely mások is vissza nem jöttek, sőt a szörnyű felségsértés ki sem mondható bűnében mostanig is makacsul megmaradtak: ezért mindazokat, kik a fent jelzett határidőre (a szatmári békétől számítandó három hét) meg nem jelentek vagy a fentebbi módon vissza nem jöttek s így jelenleg is távol vannak, előbb nevezett főnökeikkel s vezéreikkel együtt, mint törvényes királyuknak s a hazának nyilvános ellenségeit és mint árulókat s az igaz szabadság felforgatóit, a jelen határozat erejével összesen és egyenként törvényesen száműzötteknek s az érdemelt törvényes büntetés rájokszabása végett, mindenütt üldözendőknek s elfogatandóknak, összes ingó és ingatlan javaikat pedig a királyi kincstár részére elkobzandóknak nyilvánítjuk és jelentik ki.”

Megbélyegzéséről fiainak így ír *Traité de la puissance* című értekezésében: *„majd olvassátok ezt a csúfnevet, melyet atyátoknak saját nemzetetek történetében adtak. De vigasztalódjatok azon, hogy Isten nem úgy ítél, mint az emberek. Bocsássa meg az azok gyengeségét, akik félelemből nem követték lelkiismeretük szavát, hanem Istent és embertársaikat meghazudtolták.*

Egy napon az ég és föld s az élők és holtak szigorú bírāja előtt, egyszer majd megjelenik az igazság. S ez a nagy és erős vigasztalás azok lelkiismeretének megnyugtatóására, akiket csapások értek. Én bizalmamat abba helyezem, aki

engem lelkesített, hogy a törvény biztosította szabadság szerint cselekedjem, hazaszeretetből minden uralkodásvágy kizárásával. S szégyenkezném azon, ha vállalkozásom nem tisztán a haza javát célozta volna, mert akkor tetteimnek nagy része, mint az önzés cselekedetei, nagyon is emberi vigaszul szolgálnak.

Vannak ugyan tetteim, melyekkel megérdemeltem, hogy az Isten megálázzon; de azokkal sohasem kerestem dicsőséget, legkevésbé a magamét. S ez az oka annak, hogy bűneim kiengeszteléséül nyugodtan tűröm azt a gyalázatos címet, amellyel engem megsértettek.”

A megbélyegzés és vagyoni osztás országgyűlési határozatát nem kétséges, hogy azon főurak kezdeményezték, akik Károlyi Sándor emlékirata szerinti „a felkelők elkobzott javaira áhitozának, minden törekvésüket oda fordíták, hogy a béke (szatmári békéről ír Károlyi Sándor) megkötését meggátolván, fegyveres hatalommal folytassák el a fölkelést”.

Ezek után Rákóczi és bujdosó társai vagyonát ténylegesen elkobozták a királyi kincstár javára, majd később szétoztották különböző osztrák és magyar főurak között a szabadságharcban tanúsított magatartásuk jutalmaként.

A későbbi gyanúsítás, amely máig sem szűnt meg, az az, hogy Károlyi Sándor volt egyike a kuruc szabadságharcnak az árulója. Felmerült a gyanú, hogy anyagi előnyökért sietette a szatmári békét, hisz ő került előtérbe, ő vezette a tárgyalásokat Rákóczi megbízásából Pálffyval (osztrák részről), ő kötötte meg a békét anélkül, hogy Rákóczi erre őt felhatalmazta volna. Az árulás tényét bizonyítandó – bár egyesek szerint a béke volt az az egyetlen tett, amelyik abban a pillanatban a legelfogadhatóbb volt, tettét az akkori viszonyok indokolták –, hogy Károlyi Sándor a béke afférból olyan hatalmas javadalmakhoz jutott, melyek őt s családját a legirigyeltebb birtokosok sorába emelték.

Még a népköltészetben is ez áll:

„Hajh Károlyi Sándor,
Károlyi Sándorom!
Hova lött, hova lött
Az én szép táborom?
Most reá kérdelek
Felelj meg érette!
Kényszerítlek letött
Hétszeres hitedre:
Valld bé, ne is tagadd:
Eladtad jó urad!”

De nemcsak Károlyi volt az áruló, vagy haszonélvezője a szabadságharc vezérei (Bercsényi, Csáky, Forgách, Esterházy, Vay, Sibrik, Zay)

ingó és ingatlanainak elsajátításában, hanem a magyar (labanc) és osztrák főurak mint: Heister, Caraffa, Herbeville, Kollonich, Locher, Salm stb. osztrák és Pálffy, Grassalkovich, Berényi, Hunyadi, Vay, Kéry, Révai, Erdődy, Dessewffy, Andrássy stb. magyarok is.

A történelem firtora az, hogy ugyanaz az országgyűlés, amely Rákóczi árulónak bélyegezte, Heister Siegbert grófot, a szabadságharcban résztvevő legbrutálisabb osztrák tábornokot, mint „igaz és kétségtelen honfiút” magyar honfiúvá választotta. Ekkor 82 ilyen honfiúsítást eszközöltek, akiket a Rákóczi és társai lefoglalt vagyonából részesítettek. Miből állt az európai szinten is hatalmas vagyonnak számított Rákóczi-birodalom?

A Rákóczi-család felsővadászi ágának birtokai a 15. századtól datálódhatnak. Ez növekedett I. Rákóczi Zsigmond alatt.

II. Rákóczi Zsigmond kapta Rudolftól 1596, 1601 és 1603-ban Hernád-németit, Ondot, Bass-pusztát, a Zemplén megyei zombori és megyaszói birtokokat, Tarczal mezővárost, a szerencsi uradalmat, Ónód és Debrovárát, Sajószentpétert, Kisfalud pusztát és Mád mezővárost, 60 ezer aranyért megvette a makovici uradalmat.

I. Rákóczi György neje, Lorántffy Zsuzsanna óriási birtokaival járult a Rákóczi-vagyonhoz és ezenkívül megszerezte a nógrádi birtokot, 1630-ban 313 ezer aranyért a sárospataki uradalmat, 1633-ban 200 ezer aranyért II. Ferdinándtól a munkácsi uradalmat.

Erdélyben szintén Lorántffy Zsuzsanna birtoka volt Kodor, Sárd, Kisfalud községek. Ehhez csatolta fia, II. Rákóczi György Görgény, Gyula, Csanád, Sorostély, Monor, Holdvilág, Gergő és a Fogarasi uradalmat.

Családi tulajdonul bírta még Bálázsfalva, Radnót, Tasnád, Bábolna, Kodor, Örményes községeket, neje, Báthory Zsófia révén pedig óriási javakat. 1645-ben az ecsedi uradalmat is megszerezte királyi adomány révén.

E hatalmas, számtalan megyét átölelő birodalomból, valamint a többi említett, a szabadságharc száműzetésbe ment vezéreitől elkobzott uradalmakból, lássuk ki mit kapott az uralkodóhoz való hűsége, a szabadságharcban császári oldalon való részvétele, vagy a szabadságharc elárulása fejében.

KÜLFÖLDIEK KÖZÜL:

Salm generális kapta a trencsényi uradalmat;

Trautsonnak odaígérték a Rákóczi-javak nagyrészét; Rindsmaul grófnő kapta a babocsbai uradalmat; gróf Lamberg 75 ezer gratiálé (kegyajándék) fejében kapta Szerencs felét;

Trautson herceg 1716. május 27-én kapta Sárospatakot és Hegécet;

Schickingen megkapta 1721-ben Ónod egy részét 30 ezer forint fejében;

Báró Altenberg Ottó 1724-ben 34 ezer forintért bérbe vette Ungvár, Munkács, Diósgyőr és Szentmiklós uradalmakat;

1718-ban egy újabb adományban részesül, 11 ezer Ft fejében megkapja Nagyoroszfalut;

Schönborn mainzi érsek 1728. augusztus 2-án kapta adományba a munkácsi és szentmiklósi uradalmakat, kivéve a munkácsi várat, amelyet a király magának tart meg;

L' Huillier tábornok 1727-ben 40 ezer Ft értékben kapja a Borsod megyei Csetneket;

Gróf Brenner 1711-ben, mint a császári kamara elnöke újabb adományban részesül, 80 ezer Ft-ért a Zrínyi-féle szigetvári javak tulajdonosa lesz, miután előzőleg már megkapta 65 ezer Ft és 300 arany ellenében Oroszlánkot;

Caraffa örökösei előlük úgymond hazafias szolgálataiért 1711. január 5-i resolutio alapján 100 ezer Ft gratiáléban részesülnek.

1715-ben Abensberg-Traunné 50 ezer Ft értékben kap Pécs és Szigetvár környéki javakat;

Gróf Althan Mihály János 75 ezer Ft ellenében megkapja a Zrínyi-féle javakból Muraközt és Csáktornyt, majd 1719-ben még egyszer kap 100 ezer Ft utalványt III. Károlytól, amelyből 70 ezer Ft értékben magyar birtokadományként lett juttatva;

Harrach Alajos 1726-ban 40 ezer Ft fejében a Hunyadi-család Somogy megyei birtokaiban részesült: Montecuccoli 50 ezer Ft készpénzt kapott adományként. A modenai herceg 1726-ban gratiáléként kapta az aradi és jenői kamarai birtokokat: 122 falut és 82 pusztát;

Perlan követségi titkárnak jelentékeny Rákóczi-javakat ígértek, de ki kellett, hogy cserélje más uradalmakkal.

Végül gróf Brenner leányai kapták a Bihar megyei Diószeget. Mivel a császárné komornája is kért javakat, neki is kiutaltak a magyar kamara jövedelméből 6 ezer forintot.

A magyarok megjutalmazása nem a Rákóczi s társai javaiknak az elosztásával kezdődött. Magyar urak jutalmazása már a Thököly-féle felkelést követően is mJ ködött. Jutalomban részesültek mindazok, akik hJ ségesen szolgálták a császárt akár Bécsben, akár Magyarországon, különböző országos vagy helyi hivatalokban.

A juttatások azon birtokok elosztásában nyilvánult meg, amelyeket az osztrák császári csapatok foglaltak el, s a különböző felkelések, hJ ség-

megtagadások alkalmával alkalmazták. A császári udvar kiosztotta azokat a birtokokat is, amelyekre a török kiűzésekor tette rá a kezét. A százötven éves török uralom után visszaadták ugyanazon birtokokat, amelyeket a törökök foglaltak el százötven évvel azelőtt, ha a volt tulajdonos utódai bizonyítani tudták a birtokra való jogosságukat. Mivel azonban a legtöbb birtokos elmenekült a török elől, családjuk kihalt, utódok nem lévén, a birtok a császár tulajdonába jutott, mint hadizsákmány. Sok birtoknak a tulajdonjogát nem tudták bizonyítani a leszármazottak, e birtokok is császári tulajdonba mentek át. De akárha bizonyították is a tulajdonjogukat az úgynevezett jus armorum (fegyverváltási adó) következtében, a török alóli felszabadítás fejében hatalmas összegek lefizetése ellenében juthattak csak tulajdonukhoz az utódok.

Az 1703-1711-es Rákóczi-féle szabadságharcot követő országgyűlés elhatározta, hogy a szabadságharc azon vezetőinek, résztvevőinek vagyonát elkobozzák, s azok a császárság tulajdonába mennek át, ha a feltételként kiszabott hűségesküt le nem teszik, s vissza nem térnek az országba. Ezen hatalmas vagytonokat aztán a császárság iránti hűségeskü letévőinek adták jutalmul (gratiale) vagy potom áron a hűséges alattvalóknak engedték át. Ezen vagytonok elosztása több éven át húzódott, így meg az 1723-as Pragmatica Sanctio megszavazásáért is hatalmas adományokat kaptak mindazon főurak, akik azt a magyar országgyűlésben megszavazták s megszavazását elősegítették.

Lássuk most kik is részesültek gratialéban jutalmul a Rákóczi-féle szabadságharc előtt és alatt tanúsított császár iránti hűségükért, vagy császárhű szolgálataikért, illetve a Pragmatica Sanctio megszavazásáért, a szabadságharcot követő években.

1686-ban Károlyi László (Sándor apja) kapja a keresztári Thököly-birtokot;

Esterházy János altábornok 10 ezer Ft fejében Keszthelyt;

Kéry Ferenc kapja meg Muraszombatot és Szécsi szigetét, amelyeket felesége, Széchy Julianna grófné a vasvári káptalan, mint hiteles hely előtt írt szerződésben muraszombati kastélyát és a hozzá tartozó uradalmat a Szapáry-családnak adta el;

Csáky Antal 50 ezer forint fejében megkapja Nagyidát és Göncöt;

1690 - Esterházy Pál nádor (1635-1713) 77.800 forint fejében megveszi Némethit és Felsőlendvát, amelyet 1704-ben a kurucok foglalnak el, s amelyet 1684-ben a Széchy-család férfiágának kihalta után a Batthyányak, majd a Szapáryak, végül pedig a Széchenyi-család birtokolt az első világháború végéig;

1692 – Bercsényi Miklós székesi gróf (1665–1726) 150 ezer rhénes forintért megveszi Ungvárt Thököly bukása után, amely a Rákóczi-szabadságharc után a Királyi Kamara uralma alá kerül;

1695 – Patachich Boldizsár (1663–1719) báró, Horvátország követe a pozsonyi országgyűlésen 1687-ben, kancelláriai tanácsos, megszerzi Aranyosi János varasdi birtokait;

1711 és 1738 között a következők részesültek gratialéban, vagy jutottak jutalomként kedvezményes áron birtokokhoz, javakhoz:

1711 – Nádasdy Tamás 20 ezer forint értékben kapja az Uzovics-féle javakat;

Nádasdy Ferenc, Nádasdy Ferenc országbíró fia, 1706-ban generális, 1708-ban altábornagy, 1714-ben lovassági tábornok. 1707-től Itáliából Magyarországra vezényelték, ahol a Rákóczi-féle szabadságharc végéig harcolt a kurucok ellen, 40 ezer forint értékben Botkay-javakat foglalhat;

Strattman Eleonóra, gróf Batthyány Ádám özvegye, Nádasdy Boldizsár, Rattky Dániel, György és Ferenc, Jánoky Zsigmond és Ráday Pál birtokaira kap utalványt 80 ezer forint erejéig.

Eleonóra Magdalena Ursula Strattmann (1672. május 29. – 1741. november 25. Bécs). Apja 1683-ban udvari kancellár lett, majd 1685-ben Lipót császár grófi rangra emelte. Mint kancellár építtette azt a palotát (Bankgasse 4–6.) amelyben 1747-től a magyar udvari kancellária működött (kancellár 1733–1746 között Eleonóra idősebbik fia volt, Lajos Ernő).

Eleonóra, Elisabeth Cristine császárné (VI. Károly császár majd III. Károlyként magyar király 1711 és 1740 között a felesége) legfelsőbb tanácsadói közé tartozott. Iránta – igaz csak plátói – szerelemre gyűlt a 16 éves II. Rákóczi Ferenc.

1693. április 30-án férjhez megy Batthyány II. Ádámhoz. (Ez 1678-ban főpohárnokmester, 1685-ben a Kanizsával szembeni végvidék főkapitánya, horvát bán, 1685-ben Esterházy Pál mellett a törökök ellen harcoló magyar csapatok parancsnoka, Buda visszafoglalásánál, 1686-ban, a könnyűlovasság vezére. Beveszi 1688-ban Székesfehérvárt, 1690-ben Kanizsát. Részt vesz – Savoyai mellett – az 1697-es zentai csatában. 1700-ban országbíró, 1701-től valóságos belső titkos tanácsos, Vas vármegye főispánja) Bécsben fényes palotát épít (1698–1700) amelyet Eleonóra ad el 1740-ben Schönborn birodalmi alkancellárnak (Friedrich Carl von Schönborn würtzburgi püspöknek). Férje 1703-ban (41 évesen) meghal. A családi birtokokat Eleonóra gyarapítja a már említett adománnyal is.

1713 - Gróf Pálffy János, a békeszerző 1713-ban kapott 100 ezer forintnyi gratialét a munkácsi uradalomból. Ezt később lemondta, s helyébe kapta a jóval értékesebb nagysárosi és makovicai uradalmat.

(Pálffy János - Vöröskő 1664. augusztus 20. - 1751. március 24., Pozsony - labanc tábornagy, Magyarország nádora, a pozsonyi vár örökös kapitánya. Érsekújvárnál Thököly ellen harcolt. 1704 horvát bán, majd lovassági tábornok. 1709-ben tábornagy. 1710. március 28-tól Felsőmagyarország katonai főparancsnoka, szeptember 26-tól a magyarországi hadak főparancsnoka. 1708. augusztus 3-án II. Rákóczi Ferenc serege ellen vett részt a trencsényi csatában. 1709-ben Rákóczi utódaként Sáros vármegye főispánja lesz. 1713-ban a császári csapatok részéről ő tárgyalja s köti meg a szatmári békét. 1722-ben buzgóan támogatta az úgynevezett Pragmatica Sanctiót - a Habsburgok leányági örökösödésének a magyar országgyűléssel való elfogadásáért III. Károly gazdagon megajándékozta.)

Okolicsányi Pál 15 ezer forintban részesül (Okolicsányi Pál 1650?-1720, ügyvéd, Túróc vármegyei birtokos nemes. 1690-ben II. Rákóczi Ferenc jogtanácsosa, ezért 1701-ben ellene elfogató parancsot adnak ki, ezért Lengyelországba menekül. Kegyelemben részesül, a bécsi kormány híveként részt vesz az 1704-i selmeci és 1705, 1706 nagyszombati kurucokkal való tárgyalásokon. 1708-ban részt vesz a pozsonyi labanc országgyűlésen.)

Zsembéry Sámuel 7 ezer forintot érő jószágokat kap.

Meskó Jakab is 1713-ban kapta királyi adományként a felsővadászi Rákóczi-kastélyt és uradalmat.

1717 - A Rákóczi-vagyonból gróf Illésházy Miklós, főispán, kancellár (1653-1723) részesült 100 ezer forint értékben.

(Illésházy régi nemesi család a Salamon nemzetségből származtatja magát. Férfiága 1838-ban Illésházy Istvánnal kihalt.)

1649-ben Illésházy Tamás és testvére, Ferenc - bárói, majd az előbbi fia, Miklós grófi rangot nyer. Előnevüket a szlovákiai Illésháza községről nyerték. Családi kriptájuk Trencsén városában található.

Berényi Pál 96 ezer forint értékben kapja a Forgách Simon nagytapolcsányi birtokát.

Hunyadi László gróf Bercsényi Miklós Bars megyei birtokának java részét kapja.

Paluska György hadi érdemeiért 50 ezer forint értékben kap gratialét szintén Bars megyében. A család 1781-ben halt ki.

1719 - Péterfy József kamarai tanácsos 9 ezer forint értékben megkapja Somoskő felét.

1720 – Splényi László főstrázsamester és ezredes 30 ezer forint fejében Kalló és Mihálydy birtokait foglalhatja el. Dunántúli lévén, szerzett Szatmár és Szabolcs megyei birtokait 1727. november 23-án kötött szerződés értelmében 20 ezer forintos vételár fejében eladja Eötvös Miklósnak. Szatmár megyei birtokai magukba foglalták a következőket: Szinerváralja, Sonkád, Csenger, Tyúkod, Újfalu, Angyalos, Sályi, Ökörítő, Tunyog, Kocsord, Sándor, Gebe, Parasznya. Szabolcs megyében Pályit.

Forgách Simon altábornagy birtokát Wratislav osztrák miniszter kapta, de a család kihaltával az adomány visszazállt a kincstárra, s az 1720-ban Erdődy György kapta meg. (Monyorokereki és Monoszlói Erdődy György, 1676–1758, főkomornyik).

1721 – Körösszegi és adorjáni gróf Csáky Zsigmond (1665–1738) királyi tárnokmester, főistállómester 30 ezer forintért, Sickingennel együtt, ónod uradalmának felére kap jogot. Ónodot a Rákóczi-család több nemzedéke egy évszázadon keresztül birtokolta. Gróf Csáky Zsigmond javai: a margittai domínium, Szunyogd, Lüki, Kohány, Genyéte, Margitta.

Gyöngyösi Nagy Ferenc birtokain Inkey János és báró Szapáry Miklós osztoznak. (Gyöngyösi Nagy Ferenc vicegenerális. 1655-ben a bányavidéki főkapitányság, Sempte várának alkapitánya, melyet 1672-ig tart. 1675-ben gróf Batthyány Kristóf a tulajdonában lévő Szentgrót várának kapitányává nevezi ki. 1681-ben lett vicegenerális. Vagyonát az oszmánokkal való együttműködése miatt vesztette el.)

1722 – Károlyi Sándor miután a szatmári békéért 100 ezer forint értékben megkapta a tarcali Nagy- és Kis-Deák nevű szőlőket és kúriát, valamint az erdődi uradalmat, 1722-ben megkapja az előbbi Schlick-birtokokat: Csongrádot és Hódmezővásárhelyt. A legnagyobb Rákóczi-birtokot, a 162 községből álló ecsedi uradalmat 1746-ban szerezték a Károlyiak Aspremont gróftól és a fiskustól vétel útján. (Károlyi Sándor, 1669–1743, nagykárolyi báró, 1712-től gróf. Tiszántúli nagybirtokos család sarja, báró Károlyi László és báró Sennyei Erzsébet fia. Felesége Barkóczy Krisztina, 1670–1724. Hat gyermekük közül csak kettő, Klára és Ferenc érte meg a felnőtt kort. 18 évesen – 1687 – Szatmár vármegyei főispán. 1697-ben a hegyaljai felkelés előtt elfogatja Esze Tamást és Kis Albertet, a mozsalm Tisza-vidéki szervezőit, akik a lázadás leverése után szabadultak. 1703-ban Dolhánál szétveri a tiszaháti felkelés – Esze Tamás és Kis Albert – csapatait. Miután II. Rákóczi Ferenc állt a felkelés élére, Károlyi birtokai is kuruc kézre kerültek. Az udvarnál ellene folyó áskálódások hatására 1703. október 9-én csatlakozik Rákóczihoz, aki már október 18-án mezei

generálissá nevezi ki. Hadakozik a Felvidéken, majd 1704 januárjától a dunántúli hadjárat vezetője, márciustól altábornagyi rangban. 1704. július 4-i szentgothárdi ütközetben fényes győzelmet arat Jacob Josef Rabatta császári generális csapatai felett. 1705. március 31-én vereséget szenved Balatonkilitinél Heislertől, s elhagyja végleg a Dunántúlt. Ekkor 1705. január 2-tól, már tábornagy és kinevezett tiszántúli főgenerális. A szécsényi országgyűlésen szenátorrá választják. 1705 végén tiszántúli főgenerálissága mellé megkapja az Erdélyből kiszorult kuruc csapatok főparancsnokságát is, amelyet 1706 nyarán Pekry Lőrinc vesz át. 1706 nyarán megerősítik a tiszántúli főkapitánysági tisztben, 1707-ben a kassai főkapitányság adminisztrátora lesz, majd főkapitánya a fogságra vetett Forgách Simon helyett. A romhányi csata után, 1710. január 22-én belátta, hogy a szabadságharcot az általános kimerültség miatt nem lehet folytatni. Részt vett a szatmári békekötés létrehozásában. Már 1711. szeptember 15-én az özvegy Eleonóra császárné, majd 1712. január 12-én III. Károly király kinevezte főhadvezéri helyettesé. Április 5-én grófi címet kap. Mária Terézia 1740-ben tábornaggyá nevezte ki. Befolyását felhasználta számtalan üldözött-, bujdosó hazatérése engedyének eszközzésére, támogatására. Jótékony intézeteket, egyházakat, iskolákat hoz létre: Nagykárolyban – a kegyesrendi szerzet egyházát és társas lakhelyét, a szegények kórházát; Pesten a klarisszák zárdáját; a báthori és miskolci minorita rendházakat, a majtényi, csengeri, kaplonyi, erdődi templomokat és iskolákat. Károlyi Sándor a kaplonyi családi kriptában pihen.

Gróf Czobor Ádám, aki Lipót megbízatásából létrehozza 1688-ban a császári és királyi 9. Nádasdy-huszárezredet, a kavalóci uradalom felét kapja.

Július 24-én Harrucker János kamarai tanácsosnak és főhadi szállítónak utalványozzák Békés, Zaránd és Csongrád megyei fiscalis javakat: Gyulát, Békést, Szeghalmot, Öcsödöt, Csabát, Dobozt, Körösladányt, Orosháza és Csorvás pusztákkal 24 ezer forint értékben.

Mednyánszky Pál kamarai tanácsos érdemeit 10 ezer forintot érő birtokokkal jutalmazták.

(Mednyánszky Pál a kassai kamarai adminisztráció vezetője közreműködött a református teológiai könyveknek lefoglalásában, például Fóris Ferenc: *Origines Hungaricae* műve is ott szerepel azon lefoglalt könyvek között, amelyek két ládát tesznek ki. A Rákóczi Ferenc által képviselt, s idejében bevezetett könyvcenzúra keretében nem a protestantizmusnak a megsemmisítését képviselte, hanem a vallásbéke bevezetésének, megvalósításának az álláspontja volt. Ezzel szemben III. Károly a könyvcenzúráat,

mint az ellenreformáció egyik eszközét alkalmazta, s Mednyánszky Pál ennek az elvnek a megvalósításában vállalt nagy szerepet.)

A Mattyosivszky örökösök 23 ezer forintért megveszik Rákóczi lednici uradalmát.

Vékony János 4 ezer forint gratialét kap – ebből 3 ezer forintért kap egy 4500 forintot érő kamarai birtokot, a többi pedig készpénzben kapja.

(Vékony János kuruc hadnagy, amikor a majtényi síkon letették a fegyvert, Vékony János vezetésével éjnek idején pár száz kuruc ellillant, s Temesvárig meg sem állt. Beálltak a törökökhöz. Amikor az osztrák csapatok Temesvárt is elfoglalták az osztrákok őket fel akarták koncolni, amitől Károlyi Sándor mentette meg őket. Vékony János volt az, aki a törökökről tudósította állandóan Pálffy János hadvezért. Nándorfehérvár bevételénél segédkeztek Pálffynak és Savoyai Jenőnek.)

Csáky Zsigmond újabb Rákóczi-birtoknak – Csetneknek – lett a tulajdonosa 16 200 forint fejében.

Pálffy Miklós és János 200 ezer forint fejében kapják a bajmóci birtokot.

Gróf Erdődy György 6 ezer forint fejében Pusztaszer birtokába jut.

(Gróf Erdődy György 1730-ban barsi főispán. Első felesége, gróf Rákóczi Erzsébet, a második Esterházy Miklós nádor leánya. 1758-ban Mária Terézia hadseregében szolgálva, a franciák elleni egyik ütközetben halt meg.)

1727 – Báró Révai Mihály főajtónálló kap 10 ezer forint kegyadományt azzal a felszólítással, hogy keressen magának ennek megfelelő fiscalis birtokokat.

Báró Babocsay Pál tábornok örökösei 25 ezer forintnyi birtokot kapnak.

(Babocsay Pál generális 1712-től 1727-ig az 1702-ben felállított 5. reguláris huszárezrednek volt a tulajdonosa. 1717. augusztus 16-án részt vesz a nándorfehérvári csatában a Nádasdy, Ferenc, Ebergényi László, Esterházy József, Splényi László generálisok huszárezredei mellett.)

Keglevics Mária grófné fiai 20 ezer forintot érő javakat kapnak.

1728 – Kalocsa Ádám 2 600 forintért megkapja Tetétlen felét, (Tetétlen 1616-tól Rákóczi György birtoka, amelyet 1711-ig Vay Ádám birtokolt zálogban. A szabadságharc után Tetétlen fele gróf Aspremont családé – Rákóczi sógora –, a másik fele az államé lett, amelyet a kincstár Csikvári Kalocsa Ádámnak ad el, aki 1740-ben utód nélkül hal el.)

Báró Maholány János özvegye 8 ezer forint értékben kap javakat (Báró Maholány János a krussói tisztartó unokája, udvari kancellár.)

Grassalkovich Antal a koldusból milliommossá vergődött kegyenc a neoacquistica korában (1727) szerezte Duna-Tisza között fekvő birto-

kait és a szatmári béke után a gödöllői uradalmat, a hatvani és komjáti uradalmakat.

(Grassalkovich Antal – 1694–1771 – 1715-ben ügyvéd. 1720-ban III. Károly kinevezi királyi jogügyi igazgatónak. 1727-től az újszerzeményi bizottság – Neoaquistica Commissio – vezetője, majd elnöke. Ez a bizottság a török utáni birtokviszonyok felülvizsgálatával, rendezésével foglalkozott. Gödöllői kastélyát 1741-ben kezdi építeni. Tizenhárom kastélyt épített. A leghíresebbek: a pozsonyi, amelyet 1760-ban építettek, s amely – mint a többi Grassalkovich-kastély – sorsa is hányatott volt, a család 1841-beli férfi ágának kihalásával. A pozsonyi kastély például 1939 és 1945 között a szlovák elnök, Jozes Teso rezidenciája volt, 1945-től a szlovák kommunista vezetők – Megbízottak Tanácsa – székháza, 1950-től Úttörő és Ifjúsági Ház, majd Szlovákia 1993-i megalakulása után 1996-tól a mindenkori szlovák köztársasági elnök rezidenciája. A gödöllői kastély sorsa is hányatott volt. Fénykorát 1867-től, mint királyi kastély élte, ahol több ezren megfordultak, I. Ferenc József, s neje, Erzsébet királynő idejében. A bécsi Grassalkovich nyári palota, már nem áll a budapesti Grassalkovich-palota. Említésre méltó még a hatvani Grassalkovich-palota.)

Kollonich grófné 30 ezer forint gratialéban részesül, amit 1731-ben 60 ezer forintra emelnek.

Gróf Kéry Ferenc, főlovászmester 40 ezer forint adományban részesül.

1730 – Pálffy Miklós nádor 45 625 forint értékben kapja nádori fizetése hátralékaként – felét javakban, felét készpénzben.

(Pálffy Miklós – 1657–1732 – 1675-ben udvarnok, egy saját költségén felszerelt gyalogezred tulajdonosa. 1690-ben tábornok. 1692-ben altábornagy. 1693-ban Kassa várának hadiparancsnoka. 1693-ban főkamarmester. 1694-ben Pozsony vármegye örökös főispánja, a pozsonyi vár örökös kapitánya. 1707-ben tábornagy. 1711-ben Eleonóra császárné és királynő főlovászmestere. 1714-ben nádor. Nagy buzgalmaért az 1722-i országgyűlésen a Pragmatica Sanctio törvénybe iktatásáért jutalomban részesül. 1717–1723 között a magyar királyi helytartótanács, a hétszemélyes királyi tábla elnöke.)

Koller a kancellária tanácsosa előbb 10 ezer forint majd még 20 ezer forint értékben részesül birtokokban.

Vitéz Benyiczky Sándor Fejér megyében 15 ezer forintnyi gratialéban részesül, s megkapja Martonvásár pusztáját.

1731 – Pongrácz kamarai tanácsos és báró Palocsay György ezredes részesülnek birtokokban.

Podmaniczky budai kincstári tisztartó Tiszaföldvár felét kapja.

1738 – Báró Szent-Iványi János beregi főispán kapja Enyickét 3 ezer forintért.

Nem érdektelen egy Dezsői azaz Dessewffy Zsigmond nevű labancmagyar árulása sem, aki 1710. március 10-én a bécsi udvari kamarához felterjesztett folyamodásában elmondva árulása történetét a dinasztia érdekében tett szolgálataiért, Kelczér Mihály elkobzott javait kérte maga és utódai számára.

(Dessewffy Zsigmond egyike a 800 éves Dessewffy-család tagjainak, amely az elmúlt 800 évben a család név szerint ismert 120 – házastársakkal együtt 1300 – tagot ismer. Ezek közül a Pozsega – ma Horvátország – vármegyei Csernek vára nevét viselő, majd a Sáros megyei Tarkó várát birtokló cserneki és tarkeői Dessewffy-család számos tagja jelentős szerepet játszott az évszázadok során a magyar közéletben, hadügyben, a politika, jog, közigazgatás, mezőgazdaság, tudomány, irodalom, média, egyházi élet – Dessewffy Sándor csanádi püspök – területén. A haza védelmében számosan viseltek hadat, sokan haltak hősi halált – Dessewffy Arisztid az aradi tizenhármak egyike.)

A Rákóczi-birtokok közül például a Tiszavasvári uradalom – amelyet a 17. században I. Rákóczi György birtokolt, majd Lorántffy Zsuzsanna örökölt, a Rákóczi-birtokok elkobzásakor a kincstáré lett, s amelyet végül 1771-ben Dessewffy Sámuel szerez meg.

II. Rákóczi Ferenc legnagyobb erénye volt a becsület és az igazságba vetett hit, amelyért képes volt Európában is egyedülálló fejedelmi birtokokat feláldozni, itt hagyni, s amelyeknek végül is konfiskálás, szétzúllás lett a sorsuk.

Felhasznált irodalom:

Asztalos Miklós: *II. Rákóczi Ferenc és kora.*

Szilágyi: *A magyar nemzet története*, VI. fejezet.

Zsámbéky Mónika: *A Batthyány hercegek özanyja, Strattmann Eleonóra.*

Tolnai Világtörténelem.

Vörös Béla: *A Rákóczi szabadságharc tábormokai, vitézei, hősei.*

Papp Klára: *A bihari Csáky birtokok gazdálkodása a XVII. században.*

Sashegyi Oszkár: *Az állami könyvcenzúra állandósulása Magyarországon 1705 és 1725 között.*

Jókai Mór: *A magyar nemzet története regényes rajzokban.*

Ágoston Péter: *A magyar világi nagybirtok története.*

Pataki Ferenc: *Adalékok Körösetetlen (Pest megye) község történetéhez.*

Fazekas Lóránd

MIÉRT VAN KÉT EMLÉKMŰVE RÁKÓCZI TISZABECSI GYŐZTES ÜTKÖZETÉNEK?

*„Minden kő, régi tettek helyén emelve;
minden dal, régi hősről énekelve;
minden bokor, régi jámbor felett plántálva;
minden történetvizsgálat, régi századoknak szentelve;
megannyi lépcső, magasabbra emelkedhetni.
Azért keressetek alkalmat a hajdanra visszanézhetni,
s érte melegülni. Nem költői ábránd ez: hanem a fenn-
maradás, az emelkedés érzelme.”*

KÖLCSEY FERENC

Az 1990-es évek közepén egy nagykarolyi kastélylátogatásom alkalmával a központi nagy hallban egy 40–50 cm magas kis obeliszkre lettem figyelmes, rajta egy szöveges tábla, mely arról tudósítja az érdeklődőt, hogy ez a makettje a tiszaujlaki Rákóczi-emlékműnek. Érdeklődésemre elmondták, hogy évek óta a kastély kápolnájában porosodott, s nemrég került erre a mindenki által megszemlélhető helyre. Ez indított el, hogy utána nézzek az obeliszkállítás történetének.

Az 1903. május 21-i Szatmár vármegyei törvényhatósági ülésen Nagy Sándor tb. vármegyei főjegyző, feltette a kérdést: *„Ha emlékkő áll a Rákóczi szabadságharc leáldozásának helyén, hát akkor az első győzelem napja maradjon emléktelen? Ünnepet Rákóczinak!”* Indítványozta, hogy a 200. évforduló alkalmából, a tiszabecsi győzelmet ünnepeljék meg és állítsanak emlékjelet. Hogy mi, mai emberek, közelebb kerülhessünk a már 300 évvel ezelőtti eseményekhez, próbáljuk meg felidézni azokat, segítségül hívva magát a vezért, aki emlékezésében képet nyújt nekünk az általa vezetett szabadságharcról, s annak induló napjairól.

Rákóczi az első győztes csatára így emlékezik

1703 júliusában Rákóczi parasztságból verbuválódott csapatai, melyhez kijevi dragonyosok, valamint lengyel és magyar lovasok társultak, szembe találták magukat: *„Bereg és Ugocsa megyék nemességével, száz német gyalogossal Szatmár helyőrségéből és ugyanannyi lovassal a Montecuccoli ezredből, akik Tiszabecs falunál foglaltak állást Csáky István, a két*

nevezett vármegye főispánjának parancsnoksága alatt. Az volt a szándékuk, hogy megakadályozzák a folyón való átkelésemet... a lovassággal megérkeztem Beregszász közelébe. Ott megtudtam, hogy csak 25 német és ugyanannyi magyar lovas kelt át a folyón, a többiek a túlsó parton maradtak azzal a szándékkal, hogy szemmel tartanak, mert a hír rendkívül megnagyította seregemet. Elhatároztam, hogy hatalmamba kerítem azt a gázlót, melyen azok átkeltek. A németekből és magyarokból álló portya vissza felé közeledett mit sem sejtve arról mi történt. Csapatokat állítottam lesbe bekerítésükre. De a németek felfedezték és a folyó (Tisza) egyik kanyarulata mögé vonultak vissza. Azok a magyar lovasok, akikről említettem már, hogy Zavadkánál csatlakoztak hozzám, nagy bátorsággal megtámadták őket. De féltem, hogy elvesztem a legvitézebbeket, közülük, s ezért elhatároztam, hogy a gyalogság megérkezéig, abba hagyom a támadást. De odaérve ez a lovasság zárt sorokba támadva szétszórta az ellenséget; egyik része a Tiszának szaladt és belefulladt a mocsárba, a többiek futással akartak menekülni. Ezeket elfogták vagy megölték.

Ez volt az első, habár jelentéktelen összecsapás. A magyar lovasok bátorságát még a németek is megcsodálták. E siker után a vélemények megegyeztek abban, hogy meg kell kísérelni az átkelést a Tiszán."

Tulajdonképpen ez a Rákóczi-szabadságharc kezdete, az igazi zászlóbontás, mely megadta az önbizalmat ennek, a még mondhatni azt, szervezetlen seregnek.

A fentebb említett ülésen az indítványt örömmel és lelkesedéssel fogadták, elhatározva, hogy Tiszabecsen a hídfőnél állítsák fel az emlékművet a lakosság adományából, mert csak így fogja magáénak érezni Szatmár, Ugocsa és Bereg vármegye népessége. A felállítás időpontjaként ezen év szeptemberét jelölték meg, és a gyűjtés megindítását ígérték. Szatmár-Németi és Ugocsa vármegye azonnal pozitíven válaszolt, míg Bereg vármegye egy közgyűlési határozatra várt. Domahidy István gyűjtőívek kiküldését javasolta a Fehérgyarmati, Csengeri, Mátészalkai, Szatmári járások részére, valamint minden felekezet lelkészének. A gyűjtés szinte azonnal megindult, például Szatmár egy tanmulatsággal egybekötött hangversenyt szervezett, melyen Csengery Gusztáv eperjesi teológiai tanár tartott a történelmi eseményekkel kapcsolatos felolvasást, de a vidék sem maradt le, Mikolában Szabó Lajos csűrjében táncmulatságot szerveztek az adománygyűjtés céljából, bevétel 90 K. 18 f. A gyűjtés lezárásának határideje augusztus elseje volt, mely napig Szatmár vármegyében 2527 K, Ugocsa vármegyében 2000 K, míg Szatmár-Németiben 1000 K gyűlt össze.

Bereg vármegye nem válaszolt a felhívásra, mivel a tarpai kuruc vezér, Esze Tamás Beregszász városának főterén, a mai Rákóczi téren,

1703. május 22-én történt, a kuruc szabadságharc zászlóbontásának 200 éves emlékezetére rendezendő külön ünnepségre készült. A zászlók felirata így hangzott: „Istenért, Hazáért és a Szabadságért”. A Szatmár vármegyei alispán, Nagy László vezetésével egy bizottságot hoztak létre, melynek feladata az emlékmű megterveztetése és megrendelése, helyszínének pontosítása, az ünnepély programjának és helyének rögzítése. Ebben részt vett Szatmár-Németi város, Ugocsa vármegye, a nagykárolyi Kölcsey Egyesület, a szatmári Kölcsey Kör. A jelentést a következő vármegyei közgyűlés elé kellett terjeszteni. Ezt megelőzően a bizottság Szatmáron az érdekelt vármegyék képviselőivel ülést tartott, ahol elhatározták, hogy a három törvényhatóság (Szatmár, Ugocsa, Bereg) együttes összefogásával bonyolítják le a rendezvényt, és az emlékmű-állítást, melyre meghívják az országos pártokat, a tudományos- és közművelődési egyesületeket. Az emlékhely pontosítására júniusban Tiszaújlakra utaztak, ahol a Korona Szállóban tartott találkozón lerögzítették a helyszínt. A kijelölt napra Kepes Sándor színérváraljai emlék- és sírkő gyárost is meghívták, aki 1/10 méretben öt tervet mutatott be, ezek közül az elsőt fogadták el, melynek tetejét egy bronzból készült egy méter magas turulmadár díszít, karmai közt egy kardot tartva. A turul ilyen megjelenítéséhez azért is ragaszkodtak, mert a legenda szerint ebben az ütközetben Rákóczi feje fölött ott lebegett egy turulmadár, s mikor a harc során Rákóczi kezéből kiesett a kard, a madár az ellenségre támadt, majd karmai közé ragadva a kardot, visszaadta a vezérnek. Ennek az oszlopnak a makettje maradt meg a nagykárolyi kastélyban.

Ennek szövege a hasáb alakú oszlopon:

ISTENNEL A HAZÁÉRT ÉS A SZABADSÁGÉRT
 II RÁKÓCZI FERENC
 SZABADSÁGHARCÁNAK
 KEZDETÉN VÍVOTT
 1703.ÉVI JÚLIUS 14.IK
 A TISZABECESI GYŐZELEM
 200 ÉVES EMLÉKEZETÉRE

A coklira vésvé: SZATMÁR VÁRMEGYE
 UGOCSA VÁRMEGYE
 SZATMÁR-NÉMETI SZAB. KIR.
 VÁROS KÖZÖNSÉGE
 1903. SZEPT. 20

Az alapon: KEPES SZ. VÁRALJA

Az emlékmű körül díszes kerítés lesz, melyet csak később állítanak fel és a helyszín Tiszaújlak tiszai hídfője, tehát Ugocsa vármegye területe.

Az ellentétek kezdete

A csata helye és a tiszai átkelés a tiszabecsi régi ev. református templom mellett történt. A szájhagyomány szerint Rákóczi a folyón átkelve, istentiszteletet tartatott. Ezt az átkelési helyet a Tisza már elmosta. A korabeli újságok szinte egymást követően cikkeznek, főleg a felállítás helyszínéről. *„Az volna a helyes, ha az emlékoszlop legközelebb esne az egykori helyszínhez. De mivel ez félreeső hely, felállítható lenne például a Batár híd mellett, vagy a református templommal szemben az országút mentén. Szinte komikus, hogy a Szatmár megyei csata emlékművét Ugocsa vármegye területén állítják fel, csak azért, mert az egy nagyobb helység, (már, mint Tiszaújlak, mint Tiszabecs). A tévedés még jótétehető.”*

GE-vel szignózza cikkét a szerző, melyet a Szamos 1903. július 9. számában jelentetett meg. Július 30-án egy ismeretlen szerző hosszabb eszmefuttatást közöl *A tiszabecsi csataemlék* címmel, mely kiáll az emlékmű Tiszabecsen és nem Tiszaújlakon való elhelyezése mellett, mondván: *„hogy csak azért mert az utóbbi nagyobb helység, hiszen a pusztaszerit sem Szegeden, a biharit nem Nagyváradon, a zákárit nem Nyitrán, a cenkit nem Brassóban állították fel, pedig azok nagyvárosok mellett vannak. Nincs szükségünk a tiszaujlaki csataemlékre.”* Tiszabecs ingyen adja a helyet, míg Tiszaújlak 300 koronát kér, ha nem lesz emlékmű Becsen, a falu maga állít fel olyat, amelyet tud – fejezi be gondolatait a cikk.

Az egység Szatmár vármegyében megbomlott, határozzon a megyei törvényhatósági közgyűlés – vélekedtek többen. Az előkészítő bizottság augusztus 1-jén tartott ülésén végül az a döntés született, hogy minden marad a régiben, a helyszín Tiszaújlak és az esti bált is e városban rendezik. Összeállítják a leleplezés programját, ami szeptember 20-án fog zajlani, az emlékművet Domahidy István országgyűlési képviselő adja át a vármegye részéről Ugocsa vármegyének.

Luby Géza a vármegyei Függetlenségi és 48-as Párt elnökének a rendezvénnyel kapcsolatos javaslatát mivel nem fogadták el, valamint Nagy László alispán erősen meg is bírálta, mondván, hogy ez a rendezvény pártpolitikától, egyházi és nemzetiségi különbségtől független kell hogy legyen, Nagy kijelentette: a Párt nem vesz részt a rendezvényen és külön oszlopot állít Tiszabecsen. Augusztus 9-én délután 3-ra pártértekezletre jönnek össze a faluban, s Thury Zsigmond fehérgyarmati

pártalelnökkel és a helyiekkel elhatározzák, hogy álláspontjukkal kapcsolatosan közzétesznek egy felhívást, mely a Szamos VIII. 16. számában meg is jelent:

„Felhívás honfiakhoz és honleányokhoz !

A Függetlenségi Párt mivel a leleplezés programjában nem kapott szónoki helyet, és mivel az esti bált is Tiszaújlakon tartják, elhatározza:

- 1. Nem vesz részt az ünnepélyen*
- 2. Elkövet mindent, hogy szerényebb emlékoszlopot szerezzen be, és azt Tiszabecsen állítsák fel.*
- 3. A leleplezést a hivatalos oszlop leleplezésének napján (szeptember 20.) tartja meg, egy órákor pedig bankett Tiszabecsen.”*

E felhívást egy későbbi lapszámban a következőképpen indokolták:

„Felhívás Szatmár vármegye közönségéhez!

A mi szent érdekünk és kötelességünk elsősorban tiltakozni minden olyan intézkedés ellen, mely a történelmi igazságot, s a vármegye szent érdekeit oly kevésre becsüli, hogy a megyén kívülre helyezi az emlékművet. Nem kicsinyeskedő elégedetlenség, s nem pártpolitikai féltékenység vezet ezen eljárásban, hanem azaz erkölcsi szempont, mely az igazságért bárkivel szembeszáll, s azaz önzetlen törekvés, mely nem nézheti szó nélkül, hogy Szatmár vármegye egyik híres csataterének emléke Ugocsa vármegyébe állíttassék fel, s ott ünnepeltessék meg. Legyen a mi emlékezésünk önzetlen honfíui lelkesedéstől áthatott, s a nagy szabadsághős első győzelméhez méltó.”

Ezt követően felgyorsult a szervezés: adománygyűjtés a becsi emlékköre, a résztvevők meghívása a leleplezésre. akik hamarosan vissza is jeleztek, mint Kossuth Ferenc, Barabás Béla, Eötvös Károly, Hermann Ottó, Luby Béla, Gabányi Miklós és mások, valamint a program összeállítása.

A tiszaujlaki emlékmű

A falutól délre a Tisza jobboldali lapályán a Tisza-híd közelében került elhelyezésre egy mesterséges dombon, melyhez Magyarország 34 vármegyéje egy-egy szekér földet küldött. A magaslaton elhelyezkedő alacsony, díszes vaskerítés övezte 8 m magas emlékműhöz a szembeni oldalról impozáns lépcsősor vezet fel. Maga az oszlop négy részből áll: az alpból, a szöveges cokliból és az obeliszkból, melyet egy gömb, rajta a csőrében kuruc kardot tartó turullal, zár le.

A tiszabecsi emlékmű

Szinte a Tiszára lenyúló Tiszabecs falu központjában a református templom cintermében a főútra nézően helyezték el a Szatmár megyei emlékművet, melyet szintén Kepes Sándornál rendeltek meg, akinek Szinerváralján (akkor Szatmár, ma Máramaros megye) volt a műhelye, de Szatmáron fenntartott egy bemutató lerakatot az Attila utca (Calea Traian) 1. szám alatt A megrendelt követ már szeptember 10-én felállították Tiszabecsen.

Az ünnepi nap

Szeptember 20-án 9 órakor érkezett meg a vendégekkel az utolsó külön vasúti szerelvény az euforikus hangulatban úszó tiszaujlaki állomásra. Népviseletbe, díszmagyarba öltözött nők, férfiak, gyerekek, lovas bandériumok (egy azon zászló alatt harcoló katonai egység, modern formája a díszbe öltözött katonai egység) forgótollas csákok, zászlókkal díszített szekértábor várta az érkezőket, akiknek még nemigen volt részük ehhez hasonló fogadtatásban. Az egymással alig szót értő két tábor egy szerelvényen volt kénytelen utazni, mivel mind a tiszaujlaki, mind a tiszabecsi emlékmű avatása ezen a délelőttön zajlott.

A lovasok patájának kattogása a kövesúton, a kocsik, szekerek zaja, a szél fújta zászlók, s a felszálló porfelhő jelezte a 4 km-es menetet, mintha hadikészületbe vonulna egy nagy tábor Rákóczi vezénylete alá. Ez a menet tanúságot tett arról a nemzeti szokásról, hogy a nemzetet csak lelkesedéssel lehet és szabad ünnepelni, ehhez pedig úgy értünk, mint talán a világon egyetlen nemzet sem.

A menet élén díszmagyarban Nagy Iday Ferenc egy feldíszített paripán léptetett elől, kezében egy Rákóczi-zászlóval, utána egy 300 tagból álló bandérium vonult, melyet pompás fogatokkal gr. Hugonnay Béla Szatmár vármegye és gr. Csáky László Ugocsa vármegye főispánja követett, majd a tiszaháti magyarság lobogó ingben, a Batarcs vidékiek pedig román népviseletben következtek. 10.20-kor érkeztek a tiszai hídfőhöz, ahol is a menet kettéoszlott.

„Mintegy 400-an haladtak át Tiszabecstre, míg a többség a híd tiszaujlaki oldalán maradt az ott lévő emlékmű avatására” – írta egy korabeli lap.

Bereg vármegye, ha anyagilag végül nem is járult hozzá az emlékművek felállításához, de a leleplezési ünnepségre való meghívásnak eleget téve, szép számmal érkeztek Beregszászról, Mezővári, Mezőtarpa,

Vásárosnamény nagyközségekből. A megyét Jobszty Gyula alispán vezetésével 12 felnőtt és 60 diák képviselte, akik megoszolva úgy rendezték, hogy mindkét helyszínen ott legyenek.

A tiszaujlaki ünnepség

Szatmár vármegye részéről jelen volt Böszörményi Sándor, Domahidy Elemér és Sándor, (1872–1893 Szatmár megye országgyűlési képviselője) Ugocsa vármegye alispánja, Becsky Elemér, valamint Nagy László, id. báró Perényi Zsigmond, Budapest részéről gr. Teleki Géza volt belügyminiszter. A fél 11-kor kezdődő rendezvényt mozsárágyúuk dörrenése jelezte, majd a himnusz hangzott el, ezt a megnyitó beszédek követték, mint Csáky László ugocsa-i főispán, dr. Fechtel János szatmári tanár, majd Nagy Sándor szatmári alispán emelkedett szólásra, aki beszédében érdekes összevetéssel ecsetelte a török és osztrák elnyomást: *„Kollonits (Kollonich Lipót 1631–1707 esztergomi érsek, a bécsi udvari kamara elnöke) kimondta a végzetes kijelentést: Magyarországot elébb szegényé, azután katolikussá, végül németté kell tenni. A hatalom mindent elkövetett ennek megvalósítására. A török csak a keresztény harangokat némította el, a német a gondolatot is el akarta némítani. A török meghagyta nyelvünket, vallásunkat, mert megvetette azt, a német kiakarta ragadni lelkünkéből a hitet, mert gyűlölte azt, kiakarta szánkból tépni a nyelvet.”*

A tiszaujlaki emlékmű

A beszéd alatt lehullt a lepel az impozáns oszlopról, melynek alapjára a következő feliratokat vésték:

A szembenéző lapon:

Istenért, Hazáért, Szabadságért
II. Rákóczi Ferencz szabadságharcának kezdetén vívott
1703. július 14-iki tiszabecsi győzelme 200 éves
emlékezetére.

A jobboldali lapon:

Si Deus pro nobis quis contra nos

A baloldali lapon:

Emelte: Szatmár-Ugocsa vármegyék és Szatmár-
Németi szabad királyi város hazafias közönsége 1903.
szeptember hó 20-án.

Ezt követően Domahidy István átadta az emlékművet Becsky Emil ugoccai alispánnak. majd a koszorúzás következett. Ugocsa nevében az egykori főispán, id. br. Perényi Zsigmond helyezte el az emlékezés virágait. Koszorúzott még a Magyar Tudományos Akadémia, a Petőfi Társaság, Szatmár város, Máramaros vármegye, a Kolozsvári Tudományegyetem, Nagykároly, a Kölcsey Kör, Bereg, Szilágy vármegye, Ugocsa Tiszántúli járása, valamennyien rövid beszéd keretében. Délben díszebéd volt a Korona Szálló udvarán, ünnepi műsor, a vezérszónok Csáky László, aki annak a Csáky Istvánnak a leszármazottja, aki 1703-ban a kurucok ellen védte a révet, beszédében kiemelte, hogy: *„II Rákóczi Ferenc elévülhetetlen érdeme, hogy a lappangó paraszti lázadást a nemzet szent jogait kiküzdő szabadság-háborújává tette.”* Nagy Sándor Szatmár részéről pedig Rákóczi életútját mutatta be. A nap egy kuruc hangversennyel, majd ezt követően a szállóban rendezett bállal zárult.

A tiszabecsi ünnepség

A tiszabecsi református templom környékét 10 órára már megtöltötte a várakozó tömeg, hiszen a templomtól alig 30 lépésnyire, a cinteremben kapott helyet az avatandó emlékmű, melynek leleplezéséhez a következő programot tervezték: 1. Szózat – botpaládi dalárda, 2. Megnyitó beszéd – Luby Géza, 3. Ünnepi beszéd – Osváth Elemér tanár, 4. A megjelent Függetlenségi Párt képviselőinek beszéde, 5. Szalay Károly budapesti ev. református gimnáziumi tanár szavalja Rákóczi c.

költeményét, 6. Kuruc dalok – előadó a dalárda, 7. A képviselők beszédei, 8. Biki Károly esperes átadja az emlékművet a tiszabecsi egyháznak, 9. Kallós Péter átveszi, 10. Himnusz – dalárda.

Az ünnepély a már felsorolt program szerint zajlott. Luby Géza emelvényre lépését hatalmas taps fogadta, hisz ő volt ezen emlékoszlop felállításának élharcosa. *„Ha az emlékmű nem is nagy, de nem a közadóból emeltetett, a közönség lelkesedése, adománya emelte”* – mondta megnyitó beszédében, majd Osváth Elemér tanár történelmi visszaemlékezése következett. A koszorúkat a szomszédos falvak díszmagyarba öltözött leányai helyezték el a talapzathoz. A leleplezési ünnepélyt a Bartha József házánál szervezett közebed követte, több mint 350 résztvevővel, melyet a délutáni táncmulatság zárt volna be, de a lampionokkal feldíszített csűr kigyulladt, sokan még ruháikat sem tudták kimenteni.

Ez az emlékmű átvészelte a rendszer- és impériumváltásokat, s ma gondozottan, tujákkal, fenyőkkal övezve emlékeztet a magyarság szabadságért vívott küzdelmeire. A tiszabecsi emlékkő azért is kevésbé ismert, mint a tiszaujlaki, mivel a magyar–ukrán határátkelőhöz vívó út elkerüli a falu központját, s így az átutazó csak előismeretek révén juthat el hozzá.

Az emlékmű három részből áll: a talapzattól, a cokliból és az obeliszből, a következő feliratokkal:

A közel kockatest alakú cokli szövege:

HIRDESSE EZ EMLÉKOSZLOP,
 HOGY A HŐS KURUCZOK,
 1703. JÚLIUS 14-ÉN
 KÖZSÉGÜNK HATÁRÁBAN VIVTÁK
 II. RÁKÓCZI
 ELSŐ GYŐZELMES CSATÁJÁT
 EMELTE A HONFIÚI KEGYELET

1903. SZEPT. 20.

A téglatest alakú alapra vésve:

ITT RAGYOGOTT LEGELÉBB A SZABADSÁG ÉGI SUGARA
 MELY DIADALRA VIVÉ BAJNOKI FEGYVERETEK,
 S BÁR HA VAK ÉJBE BORULT RAGYOGÁSA, ÉL SZÉVEINKBEN.
 HIRDETI NAGY NEVETEK, S HONSZELEREMRE HEVÉRT.

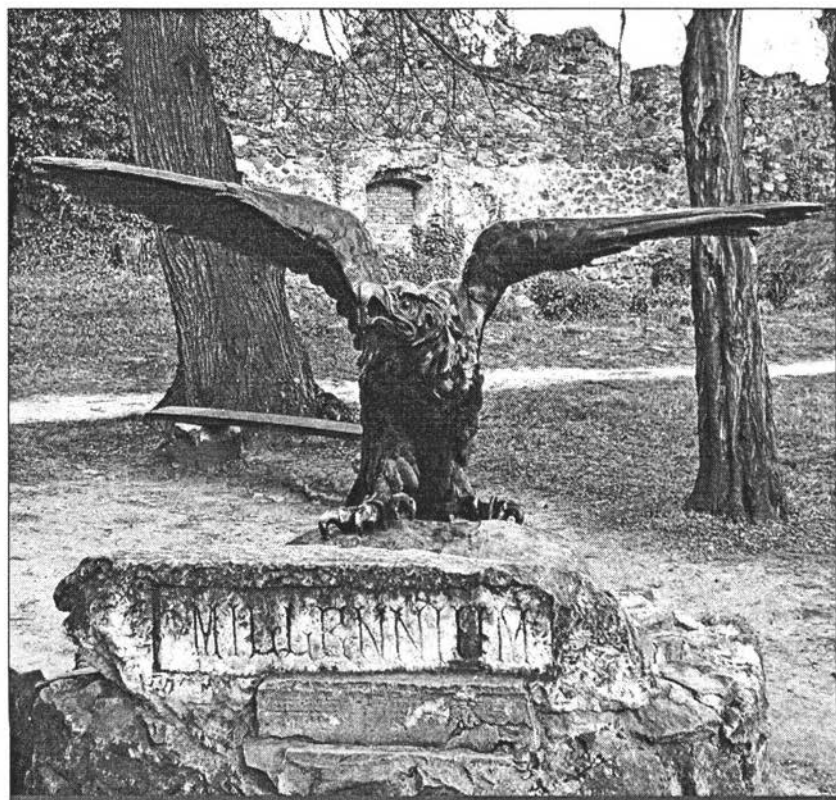
Rákóczi-relief a tiszabecsi obeliszken

A tiszaujlaki emlékműből épült szovjet emlékoszlop

A tiszaujlaki emlékmű a történelem sodrában

1945-ig állt az emlékmű, amikor is a helyi vezetők, a szovjet hatalom felé, lojalitásukat bizonyítva az emlékművet lebontották, egyes források szerint katonai parancsot hajtottak végre, vagy maga a katonaság rombolta le. Az emlékmű köveit a településen felállított szovjet katonai emlékoszlophoz használták fel, a turulmadár pedig az ungvári várba került. A várbeli turulról viszont olyan vélemény is van, hogy az egy, a város határában álló határ-emlékjel lehetett. 1944-ben lebontották és elásták, csak a Szovjetunió felbomlása után került újra napvilágra és helyezték el a vár udvarában. Véleményem szerint ez a turul alakjában eltér a tiszaujlaki emlékmű madarától, mivel szárnyai szinte vízszintesen állnak, szemben az eredetivel, mely inkább „V” alakban tartja, talapzatára pedig MILLENNIUM szó van vésve.

1987-ben Bíró Andor, a péterfalvi kolhoz akkori elnöke, aki az Ukrán Legfelső Tanács egyetlen magyar képviselője volt, kezdeményezte az emlékmű eredetiben való helyreállítását. Az ügy igen-igencsak húzó-dott, egyes hivatalok az eredeti alakzat helyett egy kuruc lovast láttak volna szívesebben, de végül is az alsóbb szinten jóváhagyott egykori felépítésre bólintottak rá, így az 1945-ben lebontott emlékművet, végül is 1989-ben sikerült eredetiben újra visszaállítani, de az új turul már nem a karmai közt, hanem a csőrében fogja a kardot, mert a legendának egy ilyen verziója is van. Az egyesek által eredetinek tartott turulmadarat az ungvári várban pihenni hagyták, s helyette egy egész más jellegűt helyeztek el a gömbben záruló oszlop tetejére.

Az emlékmű mai szövege

A fronti rész latin feliratú:

CUM DEO
PRO PATRIA ET LIBERTATE

Az oldalsó táblákon, jobboldalon cirilbetűs ukrán szöveg, baloldali táblán magyar szöveg:

„A kuruc szabadságharc (1703–1711)
első győzelmes ütközetének
és az 1703. július 14–16.
Tiszai átkelés emlékére.”

Így 1989. július 16-án ünnepélyes keretek között másodszor is megtörténhetett az avatás. Azóta minden év júliusában itt tartják a RÁKÓCZI NÉPEINEK TALÁLKOZÓJA című Turul-ünnepségeket.

Felhasznált irodalom:

Borovszky Samu: *Magyarország városai és vármegyéi, Szatmár vármegye*, Budapest, 1908. 559-561.

Kölcsey Ferenc: *Nemzeti hagyományokról*, in. *Élet és Literatura 1826 II. Rákóczi Ferenc Emlékiratai*. Akadémiai Kiadó Budapest 1978, 303-310.

Révai Nagy Lexikona 11. köt. 804. Budapest 1914.

Uo.16. köt. Budapest 1924. 47- 48.

Bereg, Társadalmi és megyei érdekeltségű hetilap, 1903. augusztus 30. szeptember 6. - szeptember 24.

Szamos 1903-as számai, megjelenik csütörtökön és vasárnap, május 23. - szeptember 20. közötti számok

Szatmár és vidéke, hetilap 1903/42.

Ugocsa, Társadalmi, közgazdasági, szépirodalmi hetilap, 1903. szeptember 27.

„A tizza-újlaki Rákóczi ünnep”

Tartalomjegyzék

BEVEZETŐ: A Jubileumi Rákóczi Évek tevékenységeiről	5
Kiss Endre József: MIÉRT ÉREZHETI MAGÁÉNAK II. RÁKÓCZI FERENC HITVALLÁSÁT VALAMENNYI KERESZTÉNY FELEKEZET?	17
Dr. R. Várkonyi Ágnes: RÁKÓCZI ÉS A SZATMÁRI BÉKE	21
Kiss Endre József: NAGYMAJTÉNY ELŐTT ÉS UTÁN	39
Lukács Olga: RÁKÓCZI SORSDÖNTŐ TALÁLKOZÁSA A KAMALDULIAKKAL	49
Kupán Árpád: II. RÁKÓCZI FERENC IDŐTÁLLÓ, GAZDAG ÉLETMŰVÉNEK AKTUALITÁSA	61
Tamás Edit: A RÁKÓCZI-SZABADSÁGHARC 300. ÉVFORDULÓJÁRA	65
Pálkovács István: AZ ÁRULÁS JUTALMA, AVAGY HOVÁ LETT A RÁKÓCZI-VAGYON?	71
Fazekas Lóránd: MIÉRT VAN KÉT EMLÉKMŰVE RÁKÓCZI TISZABECSI GYŐZTES ÜTKÖZETÉNEK?	87

